

Załącznik nr 1 Polityka społeczna wobec osób starszych na szczeblu centralnym

Spis treści

1.1	Ministerstwo Cyfryzacji	2
1.2	Ministerstwo Edukacji	2
1.3	Ministerstwo Finansów	3
1.4	Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej	4
1.5	Ministerstwo Infrastruktury	7
1.6	Ministerstwo Klimatu i Środowiska	10
1.7	Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego	35
1.8	Ministerstwo Nauki	39
1.9	Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	41
1.10	Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi	48
1.11	Ministerstwo Rozwoju i Technologii	49
1.12	Ministerstwo Sprawiedliwości	51
1.13	Ministerstwo Sportu i Turystyki	53
1.14	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji	57
1.15	Ministerstwo Zdrowia	63
1.16	Zakład Ubezpieczeń Społecznych	73
	Spis tabel i wykresów	76

1.1 Ministerstwo Cyfryzacji

Działania Ministra Cyfryzacji prowadzone w 2023 r. dotyczyły:

- przeszkolenia 602 pracowników administracji rządowej z dostępności cyfrowej. Uczestnicy podzieleni na trzy grupy szkoleniowe wzięli udział w pięciodniowych szkoleniach z dostępności cyfrowej. Szkolenia składały się z wykładów oraz ćwiczeń. W ramach szkoleń uczestnicy poznawali podstawy dostępności cyfrowej. Na końcu przeszli proces walidacji nabytych umiejętności. Działanie było realizowane w ramach Projektu – Szkolenia z zakresu zarządzania i koordynowania dostępności cyfrowej w projektach dla pracowników administracji rządowej. Projekt był realizowany w ramach Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa do 31 grudnia 2023 r. (wartość projektu – 2 276 116,67 zł, dofinansowanie z UE – 1 926 277,53 zł);
- przeszkolenia 3 360 pracowników podmiotów publicznych w obszarze dostępności cyfrowej. Materiały do e-learningu zostały zamieszczone na rządowym portalu szkoleniowym. Każdy uczestnik musiał przejść przez kurs wprowadzenia do dostępności cyfrowej oraz wybrać jeden z 11 zaproponowanych kursów tematycznych. Aby ukończyć szkolenia trzeba było przejść pozytywnie przez testy, z co najmniej dwóch kursów i uzyskać z nich certyfikaty. Dzięki e-learningowej formie szkolenia, są one również dostępne dla innych zainteresowanych osób w dowolnym czasie;
- opracowania poradnika internetowego o dostępności cyfrowej. W poradniku wyjaśniono przystępnym językiem czym jest dostępność cyfrowa i jak o nią dbać. Działania były realizowane w ramach Projektu: Dostępność cyfrowa stron jednostek samorządu terytorialnego – zasoby, szkolenia, walidatory. Projekt był realizowany w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój do 30 listopada 2023 r. (wartość projektu – 4 990 823,27 zł, dofinansowanie z UE – 4 206 265,84 zł);
- prowadzenia comiesięcznych szkoleń tematycznych z dostępności cyfrowej – zorganizowano 10 bezpłatnych szkoleń dla wszystkich zainteresowanych. W szkoleniach udział wzięło 7 364 osób;
- udzielania eksperckiego wsparcia pracownikom podmiotów publicznych oraz wszystkim osobom zainteresowanym tematem dostępności cyfrowej – 8 spotkań, w których brało udział średnio 130 osób;
- prowadzenia strony internetowej, na której zamieszczane są informacje dotyczące dostępności cyfrowej;
- podjęcia inicjatywy, aby pozyskać dofinansowanie z Funduszy Europejskich dla nowych projektów wspierających wdrażanie dostępności cyfrowej w podmiotach publicznych w kolejnych latach.

Kampania edukacyjno-informacyjna „#Halo! Tu cyberbezpieczny Senior”

W 2023 r. nadzorowany przez Ministra Cyfryzacji Państwowy Instytut Badawczy NASK, dalej „NASK-PIB”, wspólnie z Centralnym Biurem Zwalczania Cyberprzestępczości oraz Warszawskim Instytutem Bankowości uruchomiły kampanię edukacyjno-informacyjną. Kampania była realizowana poprzez webinary, warsztaty oraz specjalne spotkania poświęcone bezpiecznemu korzystaniu z Internetu i telefonu. W ramach kampanii publikowany odbył się również cykl artykułów i infografik, w których wyjaśniane były najpopularniejsze rodzaje cyberprzestępstw i skuteczne sposoby zapobiegania cyfrowym zagrożeniom, w szczególności wyłudzeniom danych (m.in. z użyciem phishingu) oraz podszywania się pod zaufane podmioty (spoofingu).

1.2 Ministerstwo Edukacji

Ministerstwo Edukacji Narodowej oraz jednostki systemu oświaty określone w art. 2 ustawy¹ nie mają ustawowo przypisanych zadań dedykowanych wprost seniorom. Niemniej jednak resort edukacji oraz

¹ z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz.U. z 2017 r. poz. 59 z późn.zm.)

placówki podległe i nadzorowane przez MEN biorą udział w polityce senioralnej, w tym w działaniach na rzecz aktywności społecznej osób starszych.

Działania realizowane w obszarze edukacji wpisujące się w politykę senioralną można podzielić na następujące główne rodzaje:

- 1. świadczenie ofert edukacyjnych dla dorosłych i gromadzenie informacji o nich:**
 - a) w ramach edukacji formalnej – w ramach kształcenia ustawicznego regulowanego w ustawie – Prawo oświatowe, otwartego dla wszystkich osób dorosłych, w tym dla osób w wieku 60+, jednak ze względu na zorientowanie tego kształcenia na nabywanie kwalifikacji w zawodach, uczestniczą w nim głównie młodsze osoby dorosłe, a w ostatnich latach także osoby w średnim wieku;
 - b) w ramach edukacji innej niż formalna – prowadzonej poza programami kształcenia w oświacie i szkolnictwie wyższym, tzw. edukacji pozaformalnej, kierowanej do osób dorosłych w różnym wieku, w tym osób w wieku 60+, ze względu na prowadzenie tego typu edukacji poza oficjalnymi programami kształcenia oraz opieraniu jej na rozpoznaniu potrzeb dorosłych i ich otoczenia, tego typu edukacja otwiera się coraz bardziej na potrzeby seniorów (ze względu na starzenie się społeczeństwa kwestia aktywności seniorów staje się coraz bardziej widoczna),
 - c) w ramach koordynacji polityki na rzecz uczenia się przez całe życie MEN gromadzi informacje o edukacji seniorów (formalnej i pozaformalnej), które pochodzą z różnych resortów, GUS, źródeł europejskich i instytucji badawczych - informacje uzyskane z Polski i UE wskazują, że osoby w wieku 60+ można aktywizować na szerszą skalę w ramach edukacji innej niż formalna (pozaformalnej), podczas gdy oferty edukacji formalnej mają mniejsze oddziaływanie na aktywność osób w tym wieku;
- 2. działania międzypokoleniowe obejmujące dzieci, młodzież i osoby w wieku 60+ oraz ukierunkowane na dzieci i młodzież w kontekście potrzeb osób w wieku 60+:**
 - a) współpraca przedszkoli i szkół z organizacjami senioralnymi,
 - b) wychowanie i kształcenie w przedszkolach i szkołach związane z przygotowaniem do życia w późnym wieku i integracją międzypokoleniową,
 - c) upowszechnianie wiedzy na temat zdrowia, z uwzględnieniem zmian wynikających z procesu starzenia na wszystkich szczeblach edukacji.

1.3 Ministerstwo Finansów

Dążąc do poprawy dostępności usług internetowych w 2023 r. Ministerstwo Finansów regularnie podejmuje działania mające na celu dostosowanie treści publikowanych na stronach internetowych do potrzeb osób starszych.

Dnia 18 maja 2023 r., w Światowy Dzień Wiedzy o Dostępności, w specjalnym komunikacie na stronie intranetowej MF, ponownie zwrócona została uwaga na potrzeby osób z różnego rodzaju niepełnosprawnościami, w tym osób starszych;

W dniach 4-5 grudnia 2023 r. zorganizowane zostało szkolenie dla koordynatorów do spraw dostępności cyfrowej w resorcie finansów w zakresie: deklaracji dostępności serwisu (jakie powinna zawierać elementy oraz kiedy i jak często powinna być publikowana, aktualizowana); stosowania zasad prostego języka, dostępności dokumentów (jak poprawnie przygotować plik pdf, xlsx czy ppt oraz po co stosujemy szablony pism), dostępnych materiałów audio i video; dostępności architektonicznej w deklaracji dostępności; szkoleń i konsultacji dotyczących dostępności usług; narzędzi testowych; listy kontrolnej.

Kontynuowane były prace w ramach projektów e-Urząd Skarbowy i ePIT, zapewniające wiedzę ekspercką w obszarze dostępności usług i prostego języka. Celem było także zaprojektowanie usług, aby

były one dostępne dla jak najszerszej grupy użytkowników, w tym osób starszych. Dodatkowo, przygotowując usługę Twój e-PIT uwzględniliśmy potrzeby seniorów, także tych nadal pracujących. Aby ułatwić im rozliczenie w usłudze Twój e-PIT zamieściliśmy podpowiedzi, wyjaśnienia oraz przykłady, które ułatwiają dokonanie rozliczenia rocznego.

W 2023 r. zostały także przygotowane, wydrukowane i udostępnione we wszystkich urzędach skarbowych broszury informacyjne dedykowane osobom starszym tj. „Poradnik dla Emerytów i Rencistów. Jak prawidłowo rozliczyć PIT” (w nakładzie 50 tys. sztuk) oraz „Ulga rehabilitacyjna” (w nakładzie 38,2 tys. sztuk).

1.4 Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej

Rok 2023 obfitował w liczne inicjatywy służące zwiększeniu dostępności podmiotów publicznych i realizowanych przez nie usług dla osób o szczególnych potrzebach, w tym osób starszych i osób z niepełnosprawnościami (OzN). Ogłoszono szereg konkursów i podjęto realizację wielu projektów finansowanych przede wszystkim ze środków Unii Europejskiej i budżetu państwa, ukierunkowanych na poprawę zapewnienia dostępności. Szacuje się, że w ponad 500 projektach finansowanych z Funduszy Europejskich przystosowano budynki dla potrzeb OzN, a realizowane inwestycje powiększyły wolumen miejsc dostępnych dla każdego.

Program „Rozwój lokalny” finansowany z funduszy norweskich i Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego 2014 – 2021 (EOG)

W 2023 r. realizowano 29 projektów dot. rozwoju miast pod kątem poprawy dostępności infrastruktury obiektów turystycznych, instytucji kultury oraz obiektów i przestrzeni użyteczności publicznej. Sfinansowano likwidację barier przestrzennych wprowadzając odpowiednie oznakowanie, piktogramy, mapy tyflograficzne, tabliczki z oznaczeniami w piśmie Braille’a. Utworzono sensoryczne place zabaw, wdrożono lub podniesiono standardy dostępności w obiektach użyteczności publicznej i przestrzeni miejskiej, a także przeszkolono pracowników samorządowych z zakresu dostępności, obsługi OzN i języka migowego. Każde z miast biorących udział w przedsięwzięciu otrzymało 3,5 mln EURO.

Projekt pn. „Dostępny samorząd – granty”, finansowany ze środków PO WER

Inicjatywa, realizowana przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji (MSWiA) wraz z Państwowym Funduszem Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON), koncentrowała się na poprawie dostępności do usług publicznych świadczonych przez Jednostki Samorządu Terytorialnego (JST) dla osób ze szczególnymi potrzebami, w tym seniorów i OzN. **Uzyskane wsparcie pozwoliło 861 JST na likwidację barier architektonicznych, technicznych, cyfrowych i komunikacyjnych na łączną kwotę 107,9 mln zł.**

Program pn. „Dostępna przestrzeń publiczna”

W marcu 2023 r. PFRON uruchomił program służący poprawie dostępności OzN do przestrzeni publicznej, informacji i komunikacji, technologii, urzędzeń oraz usług powszechnie dostępnych lub powszechnie zapewnianych.

Pociągi PKP Intercity

Mając na celu zwiększenie dostępności przewozów pasażerskich i dostosowanie ich do potrzeb różnych grup podróżnych, w tym seniorów i osób z niepełnosprawnościami, **PKP Intercity w 2023 r. odebrało 12 nowych pociągów typu FLIRT.** Posiadają one m.in. drzwi zewnętrzne wyposażone w windę ułatwiającą wsiadanie i wysiadanie pasażerom poruszającym się na wózkach, przestronne toalety, miejsca z przestrzenią na wózki, dostosowane, oznaczenia w piśmie Braille’a, system nagłośnieniowy z informacją głosową dotyczącą stacji. W celu poprawiania komfortu podróżowania PKP Intercity podpisało w 2023 r. kontrakty na modernizację i zakup nowoczesnego taboru o łącznej wartości ponad 1,96 mld zł.

Pod koniec 2023 r. zawarto umowę na wykonanie naprawy okresowej 45 wagonów, które po zakończeniu będą wielofunkcyjnymi pojazdami typu COMBO, posiadającymi liczne udogodnienia na osób o szczególnych potrzebach takie jak np.: specjalny przedział dla dwóch osób z tej grupy pasażerów oraz dwóch opiekunów/przewodników z dwoma pełnowymiarowymi fotelami oraz dwoma miejscami na wózek, przyciskami SOS, dedykowanymi rampami i bezprogową podłogą ułatwiającą poruszanie się. PKP Intercity uruchomiło również stronę internetową dedykowaną podróżnym z niepełnosprawnościami z wyszukiwarką połączeń z ułatwieniami dla tej grupy osób.

Dostępność systemu transportowego jest pierwszym krokiem na drodze w kierunku przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, w tym transportowym osób o szczególnych potrzebach, w tym osób starszych i OzN. Podejmowana są, przez władze coraz większej liczby miast, działania służące rozwojowi transportu miejskiego i jego dostosowaniu do potrzeb OzN. Przykładowo były one przedmiotem projektów m.in. w *Działaniu 2.1 Zrównoważony transport miejski PO PW*. W ramach 14 umów prowadzono rozwój transportu miejskiego w miastach wojewódzkich Polski Wschodniej (Białystok, Kielce, Lublin, Olsztyn i Rzeszów). Trzy z nich (Lublin, Rzeszów i Kielce) zostały zakończone i rozliczone w 2023 r. W ramach realizowanych przedsięwzięć zakupiono w sumie 320 sztuk taboru z licznymi udogodnieniami dla osób o szczególnych potrzebach w postaci np. specjalnej przestrzeni dla osób poruszających się na wózkach, układu przykłąku umożliwiającego obniżenie podłogi pojazdu do wysokości przystanku, rampy wysuwanej, która ułatwia wjazd wózkami inwalidzkimi, poręczy i uchwytów w kolorze kontrastującym z otoczeniem, systemów zapowiedzi głosowych.

Fundusz Dostępności (FD)

Do końca 2023 r. do Banku Gospodarstwa Krajowego (BGK) i pośredników finansowych dysponujących środkami FD złożono 440 wniosków o udzielenie pożyczki likwidację barier architektonicznych w budynkach mieszkalnictwa wielorodzinnego i użyteczności publicznej na łączną kwotę 419,8 mln zł. W 2023 r. Bank Gospodarstwa Krajowego udzielił 115 pożyczek na kwotę 211,9 mln zł, przeznaczonych na wymianę lub modernizację wind. Ponadto dzięki wsparciu środków z FD do końca 2023 r. zakończono realizację 170 inwestycji na łączną kwotę 78 mln zł.

Program Rady Nadzorczej PFRON pn. „Program wyrównywania różnic między regionami III”

W 2023 r. wypłacone zostały środki finansowe w wysokości 2,49 mln zł, dotyczące wniosków obejmujących dostępność 26 wielorodzinnych budynków, zamieszkiwanych przez 97 osób z niepełnosprawnościami.

Projekt pn. „Usługi indywidualnego transportu door-to-door oraz poprawa dostępności architektonicznej wielorodzinnych budynków mieszkalnych”

W 2023 r. na realizację projektu wydatkowano środki w łącznej wysokości 5,36 mln zł. Dzięki grantom udzielonym w projekcie od początku jego realizacji wprowadzono 171 usprawnień architektonicznych w budynkach wielorodzinnych, z których korzysta 872 mieszkańców.

Program pn. „Wypożyczalnia technologii wspomagających dla osób z niepełnosprawnością”

W 2023 r. PFRON uruchomił wsparcie obejmujące: doradztwo, wynajem, dostawę, serwis, dostosowanie oraz instruktaż obsługi oferowanych do wypożyczenia urządzeń. Dzięki niej OzN, tym osoby starsze, nie muszą podejmować decyzji zakupowych odnośnie nowego sprzętu, który jest im niezbędny w codziennym funkcjonowaniu.

Projekt pn. „Dostępność Plus dla Zdrowia”

W ramach inicjatywy opracowano standardy dostępności w placówkach podstawowej opieki zdrowotnej (POZ) i szpitalach i przyznano granty na poprawę dostępności 272 POZ oraz 78 szpitali.

Otrzymane granty pozwoliły placówkom służby zdrowia m.in. na zakup sprzętu poprawiającego dostępność usług medycznych (np. mobilne USG, pętle indukcyjne), wyznaczenie miejsc parkingowych dla OzN, przebudowę budynków, w tym dostosowanie wind dla osób o szczególnych potrzebach. Realizacja przedsięwzięcia zakończyła się w 2023 r.

Aplikacja mobilna „Alarm 112” MSWiA

Narzędzie, wdrażane przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji (MSWiA), pozwala osobom głuchym, niedosłyszącym i niemówiącym na przekazanie zgłoszenia alarmowego do Centrum Powiadomienia Ratunkowego bez użycia głosu i słuchu. Jest to system przeciwdziałający wykluczeniu cyfrowemu i nierównościom społecznym ze względu na niepełnosprawność.

Programy dotacyjne MKiDN

Wsparcie inicjatyw uwzględniających potrzeby osób starszych i osób z niepełnosprawnościami było również realizowane w programach dotacyjnych Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (MKiDN). Dawały one możliwość uzyskania dofinansowania na poprawę dostępności oferty kulturalnej i obiektów instytucji kultury, w tym zakup odpowiedniego sprzętu. W naborze wniosków na rok 2023 r. w programach dotacyjnych MKiDN wskazano wprost w celach priorytetowych zapewnianie dostępności do kultury dla osób ze szczególnymi potrzebami.

Instytucje kultury prowadzone lub współprowadzone przez MKiDN, kontynuowały w 2023 r. prace związane z udostępnianiem swojej oferty szerokiej grupie odbiorców, w tym zarówno seniorom, jak i osobom z niepełnosprawnościami. Zakres tych prac obejmował również rozwój zaplecza infrastrukturalnego oraz modernizację budynków.

Projekt badawczy dla osób z niepełnosprawnością wzrokową pt. „Postępnosc”

W maju 2023 r. ruszył projekt, którego celem jest ułatwienie dostępu do infrastruktury kultury osobom z niepełnosprawnością wzroku przy zastosowaniu pomocy dotykowych utworzonych z wydruków 3D. Przedsięwzięcie realizowane jest z programu GOSPOSTRATEG VI, a jego budżet wynosi 5,6 mln zł. Inicjatywa realizowana jest przez Fundację „Widzimy Inaczej” we współpracy z Narodowym Centrum Badań i Rozwoju (NCBiR), Politechniką Warszawską oraz firmą ANV Production.

Inicjatywy realizowane przez MSiT

Działania w obszarze turystyki dla osób ze szczególnymi potrzebami, w tym seniorów i OzN.

Ogłoszono kolejną edycję obejmującą m.in. „Zwiększenie bezpieczeństwa turystów, w tym promocję i działania informacyjne dotyczące udogodnień i rozwiązań w podróżowaniu dla osób z niepełnosprawnościami i osób starszych”. W ramach tego priorytetu zrealizowano 4 projekty.

Projekt pn. „Obszar chroniony, obszar dostępny”, finansowany ze środków PO WER

W ramach inicjatywy opracowano Model parku przyrodniczego (narodowego lub krajobrazowego) z przestrzenią dostępną dla osób ze szczególnymi potrzebami, w tym osób starszych i OzN. Zastosowano m.in. wypukłą mapę szlaku i ukształtowania terenu (Żywiecki Park Krajobrazowy), tablice z piktogramami pokazującymi ułatwienia w obiekcie dla OzN (Gostynińsko-Włocławski Park Krajobrazowy), tablice do komunikacji alternatywnej i wspomagającej (Wigierski Park Narodowy). Model został przetestowany przez 16 parków przyrodniczych w Polsce.

Inkubatory dostępności

W 2023 r. zakończyło swoją działalność 5 inkubatorów dostępności, które wspierały i realizowały innowacje społeczne. Opracowano 37 innowacji, wśród których znalazły się rozwiązania dedykowane osobom starszym np.: torba na zakupy z mocowaniami do wózka, innowacyjna torba na zakupy na

balkonik rehabilitacyjny czy zdalna opieka domowa osób starszych z ograniczoną mobilnością, percepcją lub OzN pozostających w domu.

Europejski Akt o Dostępności

Kontynuowano także prace nad przeniesieniem do polskiego porządku prawnego przepisów Europejskiego Aktu o Dostępności, ang. *European Accessibility Act (EAA)*, który zapewnia dostępność produktów i usług z wybranych branż (m.in. komunikacja elektroniczna i usługi online). Ułatwi to szczególnie osobom starszym załatwianie różnych codziennych spraw przy pomocy cyfrowych technologii.

Oprócz wyżej wymienionych działań prowadzone są kampanie społeczne o charakterze informacyjno-edukacyjnym, służące z jednej strony promowaniu dostępnościowych rozwiązań, z drugiej uwrażliwianiu opinii społecznej na problemy osób ze szczególnymi potrzebami, w tym seniorów i OzN.

Działania na rzecz osób starszych w obszarze kompetencji cyfrowych w FERS

W 2023 r. rozpoczęła się realizacja przedsięwzięcia strategicznego w programie Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021-2027 (FERS) pn. „Kluby Rozwoju Cyfrowego”. **Celem tego przedsięwzięcia jest utworzenie do 2028 r. lokalnych ośrodków aktywizacji cyfrowej społeczności (Klubów Rozwoju Cyfrowego) w każdej chętniej gminie w Polsce.** Każdy mieszkaniec danej gminy będzie mógł skorzystać w takim Klubie z doradztwa lub szkolenia w zakresie podstawowych kompetencji cyfrowych, w tym korzystania z usług e-administracji czy e-zdrowia. Szczególny nacisk będzie położony na wspieranie osób zagrożonych wykluczeniem cyfrowym, czyli m.in. osób starszych. W 2023 r. rozpoczęła się realizacja projektu wspierającego, który ma na celu udzielanie merytorycznej pomocy Klubom, które będą powstawać w kolejnych etapach. W 2024 r. planowane jest uruchomienie pierwszych 64 pilotażowych Klubów, a upowszechnianie w całym kraju rozpocznie się w 2026 r.

1.5 Ministerstwo Infrastruktury

Akcja informacyjno – edukacyjna „Senior na drodze ... do bezpieczeństwa!”

Celem akcji „Senior na drodze ... do bezpieczeństwa!” było uświadamianie osób powyżej 60 roku życia - kierowców, rowerzystów i pieszych, jak prawidłowo i bezpiecznie poruszać się po drodze, w jaki sposób stosować elementy odblaskowe i dlaczego są one tak ważne oraz jak sprawność psychofizyczna wpływa na zdolność korzystania z drogi. Przeprowadzenie akcji miało również na celu zbudowanie wśród seniorów poczucia współodpowiedzialności za bezpieczeństwo swoje i innych na drodze w wymiarze lokalnym i ogólnospołecznym, rozumienia zagrożeń i skali oceny ryzyka na drodze, a także uczenie właściwych postaw i zachowań zmierzających do wyeliminowania lub ograniczenia zagrożeń dotyczących kierowców, rowerzystów i pieszych powyżej 60 roku życia, co w konsekwencji przełoży się na zmniejszenie liczby ofiar śmiertelnych i rannych uczestników ruchu drogowego w tej grupie wiekowej.

W ramach akcji przeprowadzono 50 warsztatów z zakresu bezpieczeństwa w ruchu drogowym na terenie całej Polski, na terenie 16 województw. Lokalizacje realizacji akcji zostały wytypowane i wskazane jako obszar o najwyższym wskaźniku zagrożenia utraty życia i zdrowia grupy docelowej i zostały poparte analizą policyjnych statystyk wypadków drogowych za lata 2019 - 2022. Założono także, że w ramach akcji zostanie przeszkolonych 1980 osób, jednak zainteresowanie akcją było tak duże, że **przeszkolono 2538 osób.**

W ramach realizacji całego projektu zostały przygotowane treści edukacyjne dla poszczególnych grup seniorów – rowerzysta, kierowca i pieszy, w materiałach tych uwzględniono najnowsze zmiany związane z przepisami ruchu drogowego. Materiały te zostały udostępnione na dedykowanej stronie www akcji z możliwością ich pobrania przez wszystkie osoby zainteresowane tą tematyką.

Partnerami akcji byli: Policja, Żandarmeria Wojskowa i Głos Seniora – partner medialny. Do akcji włączali się także lokalni partnerzy. W większości przypadków były to Urzędy Miast lub ich kluczowi przedstawiciele. W kilku lokalizacjach były to instytucje współpracujące z miastem, kluby seniora czy Uniwersytety Trzeciego Wieku. Na potrzeby akcji uruchomiony został portal pod adresem www.seniornadrodze.pl, w którym znajdują się bieżące informacje o akcji oraz bezpłatne materiały dotyczące bezpieczeństwa w ruchu drogowym, które można pobrać ze strony.

Instytut Transportu Samochodowego

W ramach działań prowadzonych w trybie ciągłym eksperci Instytutu Transportu Samochodowego podczas wystąpień medialnych przekazują treści dotyczące uświadamiania starszych kierowców (w zakresie bezpiecznego uczestnictwa w ruchu drogowym) oraz zachęcania do kontroli swojej sprawności poprzez udział w konsultacjach psychologicznych (w zakresie psychologii transportu).

Projekt pt. „Centrum wiedzy o dostępności do transportu i mobilności osób o szczególnych potrzebach” W ramach projektu powstało Centrum Wiedzy o Dostępności (obszar „Transport i mobilność”). Jednym z zagadnień projektu było przeprowadzenie, m.in. przez kadrę ITS, szkoleń dla kadry akademickiej Wojskowej Akademii Technicznej (WAT), których tematyka dotyczyła także osób starszych. Celem szczegółowym POWER było wsparcie zmian organizacyjnych i podniesienie kompetencji kadr w systemie szkolnictwa wyższego. Celem szczegółowym POWER była poprawa dostępności szkolnictwa wyższego. Dzięki wsparciu z Europejskiego Funduszu Społecznego 44 pracowników uczelni podniosło swoje kompetencje dydaktyczne. Dodatkowo, powstało 1 centrum wiedzy o dostępności. Liderem projektu była Wojskowa Akademia Techniczna, a partnerami Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego i ITS.

Projekt pt. „Szkolenia dla pracowników sektora transportu zbiorowego w zakresie potrzeb osób o szczególnych potrzebach, w tym osób z niepełnosprawnościami”

Celem projektu było wprowadzenie w transporcie publicznym zasad obsługi przyjaznych i dopasowanych do potrzeb osób o szczególnych potrzebach, w tym osób z niepełnosprawnościami. Projekt miał na celu podniesienie kompetencji pracowników sektora transportu zbiorowego poprzez: opracowanie standardów obsługi osób o szczególnych potrzebach korzystających z transportu zbiorowego; działania szkoleniowe; opracowanie poradnika dotyczącego dostosowania kluczowych typów usług w zakresie transportu zbiorowego do potrzeb osób o szczególnych potrzebach. Liderem projektu jest Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, a partnerami Urząd Transportu Kolejowego i ITS.

Centrum Badań Ruchu Drogowego (CBR) w ITS nieprzerwanie od 2010 r. prowadzi badania w zakresie mobilności i bezpieczeństwa w ruchu drogowym osób starszych oraz analizy wypadków z udziałem różnych grup wiekowych, w tym osób starszych. Wyniki badań są prezentowane m.in. na stronach Polskiego Obserwatorium Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego.

Pakiet edukacyjny pn. KIEROWCA 50+ jest przeznaczony do realizacji przez różne podmioty, w tym doszkalające kierowców, w celu wspierania seniorów w kierowaniu samochodem bez stwarzania zagrożeń w ruchu drogowym oraz pomoc im w podjęciu odpowiedzialnej decyzji o ograniczeniu lub całkowitym zaprzestaniu kierowania pojazdem.

Centrum Usług Motoryzacyjnych dla Osób Niepełnosprawnych (CUM) przy Zakładzie Procesów Diagnostyczno-Obsługowych (ZDO) w ITS, od 2015 r., prowadzi badania i konsultacje dotyczące transportu indywidualnego osób o szczególnych potrzebach w tym: osób z niepełnosprawnościami oraz osób starszych.

Pracownia Psychologii Transportu i Symulatorów Jazdy przy Centrum Telematyki Transportu (CTT) w ITS prowadzi profilaktyczne działania ciągłe w zakresie bezpiecznego uczestnictwa w ruchu drogowym osób starszych (także osób z niepełnosprawnością), poprzez konsultacje psychologiczne mające na celu pomoc seniorom w ocenie swoich umiejętności i zdolności psychicznych wykorzystywanych podczas jazdy, aby mogli podejmować odpowiedzialne decyzje na drodze.

PKP Intercity S.A.

Oferta specjalna PKP Intercity S.A. skierowana do osób starszych

Co roku w ramach ofert specjalnych oferowanych przez przewoźnika realizującego połączenia międzywojewódzkie i międzynarodowe, na zlecenie Ministra Infrastruktury istnieje możliwość skorzystania z „Biletu dla Seniora”.

„Bilet dla Seniora”

To stała oferta dla każdego, kto ukończył 60 lat. Zniżka 30% obowiązuje na przejazdy w komunikacji krajowej pociągami PKP Intercity S.A. wszystkich kategorii w 1. i 2. klasie. W celu potwierdzenia uprawnienia do zniżki, wystarczy okazać konduktorowi dokument ze zdjęciem potwierdzający tożsamość i wiek, np. dowód osobisty. Ponadto emeryci i renciści mają prawo do skorzystania z dwóch przejazdów

w ciągu roku z ulgą 37% w 2. klasie wszystkich kategorii pociągów PKP Intercity S.A. w komunikacji krajowej. Należy jednak pamiętać, że przejazd tam i z powrotem jest traktowany jako dwa oddzielne przejazdy. Prawo do zniżki przysługuje na podstawie odpowiedniego zaświadczenia (wydawanego m.in. przez terenowe jednostki Polskiego Związku Emerytów, Rencistów i Inwalidów) okazywanego wraz z dowodem osobistym lub innym dokumentem potwierdzającym tożsamość.

Umowa ramowa o świadczenie usług publicznych w zakresie międzywojewódzkich przewozów pasażerskich

Umowa ramowa o świadczenie usług publicznych w zakresie międzywojewódzkich przewozów pasażerskich zawarta pomiędzy Ministrem Infrastruktury jako „Zamawiającym” połączenia międzywojewódzkie, a operatorem tych połączeń, tj. spółką PKP Intercity S.A., określa ogólne wymagania jakościowe dla realizacji połączeń, w tym także istotne z punktu widzenia osób starszych, np. w zakresie bezpieczeństwa i komfortu podróżowania, dystrybucji biletów, obsługi podróżnych czy informacji.

Przewoźnik zapewnia:

- możliwość zgłoszenia przez osoby z niepełnosprawnością lub osoby o ograniczonej sprawności ruchowej chęci zrealizowania podróży z wykorzystaniem narzędzi dostępnych dla takich osób (telefon, Internet, Centrum Obsługi Klienta w godzinach pracy tego punktu),
- odpowiednie miejsce w przedziale/wagonie,
- pomoc personelu pokładowego podczas podróży oraz podczas wsiadania i wysiadania do/z pociągu;
- zapewnienie podróżnym, zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa krajowego i unijnego, informacji m. in. o warunkach dostępu i dostosowania pociągu dla potrzeb osób z niepełnosprawnością oraz osób o ograniczonej sprawności ruchowej.

Tabor

Jednym z najistotniejszych elementów mających wpływ na dostęp do środków komunikacji publicznej jest odpowiednio dostosowany tabor. Do obsługi przewozów zamawianych przez Ministra Infrastruktury na wybranych trasach są wykorzystywane elektryczne zespoły trakcyjne, które posiadają bezprzedziałową klimatyzowaną przestrzeń pasażerską, system monitoringu, elektroniczny system informacji wizualnej, toalety (przystosowane dla osób z niepełnosprawnościami), automatyczne drzwi

wewnętrzne i zewnętrzne. Pojazdy tego typu umożliwiają przewóz osób poruszających się na wózkach inwalidzkich (2 wyznaczone miejsca), a dostęp do pociągu ułatwiają im zamontowane windy. Ponadto każdego roku prowadzone są prace modernizacyjne wagonów, przystosowujące kolejne z nich do standardu COMBO. Posiadają one wydzieloną przestrzeń dla osób poruszających się na wózku inwalidzkim. W przedziałach przewidziano również siedzenia dla opiekunów, a miejsca dla wózków są odpowiednio zabezpieczone pasami bezpieczeństwa. Kolejne ułatwienia to automatyczne drzwi przedziałowe, bezprogowe podłogi, dostosowane i bezpieczne toalety, a także poręcze umieszczone na odpowiednich wysokościach. PKP Intercity uwzględniło w projekcie usprawnienia dla osób niewidomych, dlatego wszystkie piktogramy i przyciski posiadają oznaczenia w alfabecie Braille'a. Pojazdy COMBO zostały uhonorowane prestiżowym certyfikatem „Transport bez barier”, przyznany przez Fundację Integracja.

Główny Inspektor Transportu Drogowego

Projekt edukacyjny pn. „Bezpieczeństwo w ruchu drogowym dla każdego”

W ramach ww. projektu odbyły się dwa spotkania edukacyjne z seniorami. Projekt miał na celu przypomnienie o najważniejszych zasadach bezpieczeństwa ruchu drogowego, nowych przepisach, zagrożeniach w ruchu drogowym oraz wpływie kondycji psychomotorycznej kierującego pojazdem na bezpieczeństwo jazdy. W spotkaniach wzięło udział ponad 100 seniorów.

1.6 Ministerstwo Klimatu i Środowiska

Realizacja razem z PFRON projektu „Obszar chroniony, obszar dostępny” w ramach Działania 4.3 Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój. Projekt został sfinansowany przez Centrum Projektów Europejskich

W projekcie wypracowano ramowy model dostępnego parku narodowego i krajobrazowego jako elementu dostępności oferty turystycznej dla osób z niepełnosprawnościami i wdrożenie wybranych elementów tego modelu przez parki narodowe i krajobrazowe w Polsce. Model ten jest skierowany do wszystkich parków narodowych i krajobrazowych. Jego głównym celem jest racjonalne udostępnianie terenów, miejsc i obiektów, które są atrakcyjne pod względem turystycznym i edukacyjnym, z poszanowaniem zasad ochrony przyrody. Parki poprzez stosowanie rozwiązań prezentowanych w modelu będą lepiej dostosowane dla każdego turysty, w tym do potrzeb osób z niepełnosprawnością (osoby z problemami narządu słuchu, wzroku, ruchu, niepełnosprawnością intelektualną i chorobami psychicznymi) i o szczególnych potrzebach (osoby starsze, kobiety w ciąży, rodzice z małymi dziećmi). Model został przetestowany przez 7 parków narodowych i 9 parków krajobrazowych w Polsce, które wdrożyły elementy modelu w ramach otrzymanych grantów.

Utworzenie i uruchomienie nowych stron internetowych parków narodowych (23 strony parków narodowych oraz jedna strona główna tzw. Brama główna)

Nowo utworzone (w grudniu 2023 r.) strony internetowe 23 parków narodowych oraz jedna strona główna (tzw. Brama główna) spełniają wytyczne WCAG 2.1. na poziomie AA - zawierają szereg udogodnień dla osób z różnym poziomem niepełnosprawności. Wszystkie strony zostały utworzone w systemie responsywności, co umożliwia użytkowanie strony na dowolnym urządzeniu mobilnym (laptop, tablet, telefon, ipad). Wszystkie strony posiadają możliwość zwiększenia i zmniejszenia czcionki, zmiany kontrastu, włączenia i wyłączenia dźwięku, włączenia i wyłączenia ruchomych obrazów i animacji.

Procedowanie projektu ustawy o zmianie ustawy – Prawo ochrony środowiska oraz niektórych innych ustaw (UC33)

Projekt przewiduje m.in. zobowiązanie miast o liczbie mieszkańców równej lub większej od 20 000 osób do opracowania miejskich planów adaptacji do zmian klimatu (MPA) oraz przekazywania co 2 lata do IOŚ-PIB sprawozdań z wdrażania działań adaptacyjnych. Przyjęcie projektu planowane jest na III kwartał 2024 r.

Podjęcie przez Państwa członkowskie odpowiednich kroków w celu zapobiegania wszelkiej dyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną podczas przygotowywania, wdrażania monitorowania, sprawozdawczości i ewaluacji programów UE (niedopuszczalność wszelkich form dyskryminacji)

Aby zapewnić zgodność z Rozporządzeniem PE, w trakcie oceny merytorycznej projekty ubiegające się o dofinansowanie oceniane są między innymi kryteriami horyzontalnymi.

Jednym z takich kryteriów jest zgodność projektu z zasadami równości szans, włączenia społecznego i niedyskryminacji. W kontekście osób starszych, zasada ta ma na celu zapewnienie, że osoby w każdym wieku mają równe szanse na korzystanie z korzyści wynikających z programu FEnIKS. To oznacza, że projekty nie mogą dyskryminować osób starszych i muszą uwzględniać ich specyficzne potrzeby i sytuacje. W przypadku projektów ubiegających się o współfinansowanie ze środków Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego 2014-2021 (MF EOG 2014-2021), jednym z ocenianych kryteriów była kwestia równego traktowania i niedyskryminacji, która odnosi się również do osób starszych (brak dyskryminacji ze względu na wiek).

Należy również wspomnieć, że w ramach wszystkich ww. programów funduszy realizowane są projekty dotyczące adaptacji miast do zmian klimatu, polegające m.in. na realizacji działań związanych ze zmniejszeniem efektu miejskiej „wyspy ciepła”. W związku z ociepleniem klimatu mieszkańcy miast, zwłaszcza seniorzy, narażeni są na udary cieplne, zaostrzenie przewlekłych chorób układu oddechowego i krążenia, omdlenia, odwodnienie, zawały itp. Zatem realizacja ww. projektów pośrednio wpływa na polepszenie sytuacji osób starszych.

Oferta parków narodowych

Osoby starsze mogły skorzystać z działań realizowanych przez parki narodowe. Szczegółowe informacje na temat oferty poszczególnych parków narodowych prezentuje poniższa tabela.

Tabela 1 Oferta Parków Narodowych

Lp.	Nazwa zadania	Termin realizacji /wdrożenia	Krótki opis zadania
Babiogórski Park Narodowy			
	Wystawa Stała BgPN	Całorocznie	Park udostępnia ekspozycję przyrodniczą i kulturową poświęconą Babiej Górze, która jest dostosowana do potrzeb osób z ograniczoną zdolnością ruchu oraz osób słabowidzących. Z ekspozycji często korzystają emeryci wypoczywający w okolicach Babiej Góry. Na ekspozycję można się dostać korzystając z windy.
	Siłownie pod chmurką	Całorocznie przy braku pokrywy śnieżnej	W „siłowniach pod chmurką” znajdują się m.in. urządzenia dające możliwość skorzystania z nich każdej z grup, zarówno osobom sprawnym, jak i mniej sprawnym bądź niesprawnym fizycznie. Przy jej lokalizacji uwzględniono takie parametry jak bliskość parkingu i dogodny podjazd do urządzeń. Jedna z siłowni znajduje się przy dyrekcji Parku, a druga na Polance Odkrywców w Zawoi Markowej.
	Patrole edukacyjne	Sezon wakacji letnich	Patrole edukacyjne prowadzone przez pracowników Parku na babiogórskich szlakach. Ich celem jest pomoc w poznawaniu unikalnej przyrody Babiej Góry przez dziadków i wnuki oraz rodziców i dzieci. Działania skierowane do szerokiej grupy odbiorców.
	Spacerkiem z wózkiem z Krowiarek Górnym Płajem do schroniska	Całorocznie przy braku pokrywy śnieżnej	Spacer krajoznawczy niebieskim szlakiem. Nawierzchnia szlaku umożliwi dotarcie do schroniska na Markowych Szczawinach od polany Krowiarki osobom starszym bądź z ograniczeniami ruchowymi – poruszającym się na wózku. Szlak jest o szerokości 2,5 m, z drewnianym krawężnikiem po zewnętrznej stronie, a w miejscach stromych znajdują się dodatkowe zabezpieczenia w postaci barierek.
	Ogród Zmysłów	W sezonie wegetacyjnym roślin	Dostosowany do potrzeb osób z ograniczoną zdolnością ruchu oraz słabowidzących i niewidomych z podniesionymi. Ogród z poręczami i podniesionymi rabatami umożliwiającymi poznawanie roślin z wysokości wózka. W obiekcie mapa plastyczna dostosowana do potrzeb osób słabowidzących i niewidomych. Przy ogrodzie toaleta dostosowana do potrzeb osób poruszających się na wózkach.
	Przystosowanie ścieżek dla osób starszych	Całorocznie	Umieszczenie ławek na ścieżkach edukacyjnych „Babiogórskiej parzenicy” umożliwiających odpoczynek osobom starszym.
	Łączymy pokolenia	Całorocznie przy braku pokrywy śnieżnej i opadów atmosferycznych	Polanka odkrywców – to miejsce gdzie dzieci mogą się bawić pod opieką dorosłych. Zlokalizowana jest w pobliżu wejścia do Parku w Zawoi Markowej. Umieszczone są na niej ławki oraz tablice i urządzenia edukacyjne. Ich celem jest pomoc w poznawaniu unikalnej przyrody Babiej Góry przez dziadków i wnuki oraz rodziców i dzieci. Działanie skierowane do szerokiej grupy odbiorców.
	Strona www.bgpn.pl	Całorocznie	Strona internetowa Parku przyjazna dla osób niepełnosprawnych umożliwiająca osobom starszym dostosowanie jej do ich potrzeb (m.in. powiększenie czcionki, zwiększenie kontrastu).
Białowiecki Park Narodowy			
	Dostępność obiektów Parku dla osób starszych o	całoroczne działanie cykliczne	Bieżące naprawy i utrzymanie ławek umożliwiających osobom starszym odpoczynek podczas zwiedzania Parku Pałacowego oraz podjazdów do platform widokowych ułatwiających zwiedzanie Rezerwatu Pokazowego

ograniczonej mobilności		Żubrów. Utrzymanie sprawnej windy w Muzeum BPN, umożliwiającej poruszanie się między piętrami wystawy. Umożliwiono zwiedzanie Rezerwatu bryczką.
Użyczenie sprzętu ułatwiającego poruszanie się w obiektach turystycznych BPN	Działanie całoroczne	Umożliwiono nieodpłatne wypożyczenie na czas zwiedzania Muzeum BPN i Rezerwatu Pokazowego Żubrów wózków inwalidzkich i chodzików trójkołowych zakupionych w ramach projektu PFRON „Obszar chroniony, obszar dostępny” osobom mającym trudność w poruszaniu się, w tym osobom starszym.
Dostępność treści informacyjnych i edukacyjnych dla osób o osłabionych wiekiem zmysłach wzroku i słuchu	Działanie całoroczne	Materiały audiowizualne wykorzystywane w obiektach Parku przygotowane i utrzymywane są w standardach dostępności dla osób o osłabionych wiekiem zmysłach wzroku i słuchu (możliwość zwiększenia głośności nagrań w audio-przewodnikach; kontrastowe, czytelne czcionki na tablicach informacyjnych i w ulotkach).
Stosowanie pętli indukcyjnych oraz umożliwienie korzystania z usługi tłumacza PJM w czasie rzeczywistym w obiektach turystycznych	Działanie całoroczne	Zastosowanie przenośnych pętli indukcyjnych w obiektach turystycznych i administracji Parku podnosi dostępność usług dla osób słabosłyszących, korzystających z aparatów słuchowych, natomiast usługa tłumacza online zwiększa dostępność Parku dla osób Głuchych. Wśród ww. grup znajdują się osoby 60+.
Poprawa bezpieczeństwa osób ze szczególnymi potrzebami, w tym osób starszych w obiektach BPN	Działanie całoroczne	Utrzymywanie gotowych do użycia defibrylatorów i systemów przywoławczych do toalet oraz zakupionych w 2023 r. mat, materacy i krzeseł ewakuacyjnych, zwiększających bezpieczeństwo przebywających w obszarach i obiektach Parku osób, w tym osób starszych, umożliwiając w razie potrzeby szybsze i efektywniejsze udzielenie im pierwszej pomocy oraz ich ewakuację.
Warsztaty botaniczne	24.06.2023	Edukacja bezpośrednia. Wykład i wyjście terenowe. Działanie integrujące różne grupy wiekowe, w tym osoby starsze.
Warsztaty entomologiczne	15.07.2023	Edukacja bezpośrednia Wykład i wyjście terenowe. Działanie integrujące różne grupy wiekowe, w tym osoby starsze.
Wystawa Grzybów Puszczy Białowieskiej	16-17.09.2023	Edukacja bezpośrednia Wykłady i ekspozycja grzybów zwiedzana z edukatorem. Działanie integrujące różne grupy wiekowe, w tym osoby starsze.

Biebrzański Park Narodowy		
Budowa nowej kładki „Długa Luka”	Grudzień 2023 r.	Kładka wybudowana na torfowisku niskim, o wysokim poziomie wody gruntowej. Kładka ma szerokość 1,25 m i długość 390 m. Dodatkowo w przebiegu kładki wybudowano 2 mijanki o wym. 2,35 m x 7,5 m, na jednej z nich zamontowano ławkę. Na mijankach zainstalowano balustrady. Kładka kończy się pomostem widokowym o wym. 4 m x 7 m, na którym zainstalowano 3 ławki. Do budowy kładki użyto materiału kompozytowego typu Hanit.
Budowa nowego budynku gospodarczego z sanitariatami wraz z wewnętrznymi i zewnętrznymi instalacjami w Osowcu-Twierdzy	Czerwiec 2023 r.	W ramach projektu „Opracowanie dokumentacji budowlanej i przeprowadzenie inwestycji: Rozbudowa Terenowego Ośrodka Edukacyjnego w Osowcu – Twierdzy” wybudowano nowy budynek gospodarczy z sanitariatami dostosowanymi do potrzeb osób niepełnosprawnych
Edukacja przez Internet	2023	Strona internetowa https://bbpn.gov.pl/ jest przystosowana do potrzeb osób o szczególnych potrzebach.
Edukacja bezpośrednia – wydarzenia otwarte organizowane przez Park, między innymi: „Wszechnica Biebrzańska”	2023	Prelekcje o tematyce przyrodniczej, warsztaty, wycieczki terenowe.
Bieszczadzki Park Narodowy		
Zajęcia terenowe dla seniorów z Uniwersytetu III wieku oraz eko warsztaty w Muzeum Przyrodniczym BdPN w Ustrzykach Dolnych dla Dzienny Dom "Senior+”.	Cały rok	W ramach współpracy przeprowadzono zajęcia edukacyjne eko warsztaty dla seniorów w Muzeum w Ustrzykach Dolnych oraz zajęcia terenowe na torfowisku Tarnawa. Liczba uczestników 63 osoby.
Uzupełnianie infrastruktury edukacyjnej i turystycznej wzdłuż ścieżek przyrodniczych i szlaków.	Cały rok	W roku 2023 na szlakach i ścieżkach przyrodniczych wykonano i wyremontowano ponad 472 mb wysokich barier drewnianych, 190 mb dyłowanek, 299 stopni zwiększając w ten sposób bezpieczeństwo poruszania się na terenach podmokłych oraz na stromych podejściach zapewniając możliwość podparcia. W roku 2023 wybudowano w o.o. Tarnawa kładkę dębową o długości 110 mb, a także wykonano remont szlaku turystycznego z przełęczą Wyżnej na Połoninę Wetlińską poprzez m.in. naprawę nawierzchni szlaku

		turystycznego na odcinku 1700 mb. Ponadto utrzymywano bieżący dostęp do szlaków, ścieżek turystycznych oraz obiektów kulturowych i historycznych poprzez m.in. wykonanie zabiegu koszenia i odkrzaczania.
Zajęcia edukacyjne w Ośrodku Edukacji Ekologicznej i Muzeum Przyrodniczym BdPN w Ustrzykach Dolnych	Cały rok	Z muzeum korzystają m.in. grupy rodzinne, dzieci oraz osoby starsze. Mają one możliwość w atrakcyjny sposób poznawać przyrodę Parku. Obiekt po modernizacji jest przystosowany do korzystania przez osoby starsze – winda, ławeczki na ekspozycjach, klubokawiarnia z możliwością odpoczynku i obejrzenia diaporam i filmów przyrodniczych. Z ewidencji ruchu turystycznego Muzeum wynika, że w roku 2023 ekspozycje zwiedziło blisko 3001 emerytów. W ofercie edukacyjnej Parku znajduje się również atrakcyjny program ekowarsztatów – połączenie zajęć przyrodniczych i plastycznych. W ekowarsztatach uczestniczyło ok. 30 seniorów.
Udostępnienie tabliczek edukacyjnych oraz panoramy widokowej na torfowiskach Tarnawa i Wołosate	Cały rok	Udostępnienie torfowisk w Tarnawie poprzez nowe, interaktywne stanowiska edukacyjne, z opisami gatunków roślin i zwierząt związanych z ekosystemem torfowiska. Tabliczki zainstalowane wzdłuż kładek, pozwalają na przyjemną wędrówkę zarówno osobom starszym, jak i dzieciom, a także osobom poruszającym się na wózkach. Krótkie, przyjemne opisy wzbogacane zdjęciami i ilustracjami roślin, sprawiają, że treści są dostępne dla każdego turysty.
Działania edukacyjne via strona internetowa	Cały rok	Liczba odwiedzin na stronie internetowej (użytkowników unikalnych: 11 4891, odsłon: 54 4033, wejścia 21 6843)
Park Narodowy „Bory Tucholskie”		
Wykłady dla dorosłych z cyklu Czwartkowe spotkania z przyrodą	23.02 -28.09. 2023 r. /od 2004 roku	Są to wykłady o różnej tematyce przyrodniczej i kulturowej przeznaczone dla osób dorosłych. W 2023 roku odbyło się sześć takich wykładów. Uczestnikami byli m. in. studenci Uniwersytetów III Wieku. Dodatkowo PNBT zorganizował bezpłatny transport autokarowy z i na wykład, z którego mogli skorzystać wszyscy chętni seniorzy.
Letnia Akademia Przyrodnicza	05.07 - 23.08. 2023 r. /od 2005 roku	Są to krótkie bezpłatne wyprawy piesze po terenie Parku z edukatorem. Chętnie uczestniczą w nich osoby starsze.
Botaniczna ścieżka dydaktyczna	całorocznie /od 2005 roku	Botaniczna ścieżka dydaktyczna przeznaczona jest dla tych wszystkich, którzy pragną zapoznać się z florą regionu Borów Tucholskich, a nie mogą odbywać dłuższych wędrówek. Do tej grupy zaliczają się często osoby starsze. Ze ścieżki korzystały również osoby na wózkach inwalidzkich. Na niewielkim obszarze posadzono typowe i jednocześnie kluczowe gatunki dla flory Borów Tucholskich, stosunkowo łatwe do rozpoznawania. Na ścieżce zostały umieszczone ławki, umożliwiające osobom starszym odpoczynek. Wejście na ścieżkę było bezpłatne. Można ją było zwiedzać indywidualnie lub z edukatorem Parku.
Zagroda Pokazowa Zwierząt	całorocznie /od 2019 roku	Zagroda Pokazowa Zwierząt przeznaczona jest dla osób w różnym wieku. W 2023 roku chętnie była odwiedzana przez osoby starsze. ZPZ dostosowana jest do potrzeb osób z ograniczoną zdolnością ruchu. W Zagrodzie zobaczyć można zwierzęta należące do starych ras zwierząt gospodarskich objętych programem ochrony zasobów genetycznych: kury zielononóżki kuropatwane, owce świniarki, bydło biało-grzbięte i koniki polskie. W Zagrodzie przebywają też zwierzęta dzikie rodzimych gatunków, które odbyły leczenie w specjalistycznych ośrodkach lecz z różnych względów nie mogą zostać wypuszczone na wolność. Zwiedzanie zagrody jest bezpłatne i odbywa się z edukatorem.

Muzeum przyrodnicze	całorocznie /od 01.2022 roku	Park Narodowy „Bory Tucholskie” w 2023 roku udostępnił bezpłatnie do zwiedzania Muzeum przyrodnicze. Muzeum jest dostosowane do przyjęcia osób ze szczególnymi potrzebami, w tym również osób starszych.
Wystawa czasowa Polskie Parki Narodowe	całorocznie /od 06.2022 roku	W Centrum Edukacji Przyrodniczej Parku w Chocińskim Młynie można bezpłatnie oglądać wystawę fotograficzną poświęconą wszystkim Polskim Parkom Narodowym. Wystawa jest dostosowana do przyjęcia osób ze szczególnymi potrzebami, w tym również osób starszych.
Mini wystawa „Od bartnictwa do owczarstwa”	całorocznie /od 2021 roku	W Centrum Edukacji Przyrodniczej Parku w Chocińskim Młynie można bezpłatnie oglądać mini wystawę poświęconą bartnictwu i owczarstwu. Wystawa jest dostosowana do przyjęcia osób ze szczególnymi potrzebami, w tym również osób starszych.
GRAND PRIX Borów Tucholskich w Nordic Walking	17.09.2023 r.	Wędrówka z kijkami zorganizowana przez Park Narodowy „Bory Tucholskie” oraz Stowarzyszenie „Charzy...”. Trasa wycieczki prowadziła przez Park. W celu zgłębienia wartości przyrodniczych, kulturowych i historycznych Parku. Uczestnikami rajdu były osoby starsze.
Biblioteka i czytelnia Parku	całorocznie	Wszystkim tym, którzy chcą poszerzyć swoją wiedzę nt. Parku oraz innych zagadnień przyrodniczych w 2023 r. Park udostępnił swoje zbiory książkowe.
Bilety ulgowe dla seniorów	całorocznie	Emeryci i renciści odwiedzający Park Narodowy „Bory Tucholskie” uprawnieni są do zakupu biletu ulgowego w wysokości 50% stawki za wstęp do Parku.
Drawieński Park Narodowy		
Zachodniopomorska Karta Seniora	od 2018 r.	50% ulga – pobyt na miejscach biwakowania DPN wraz z noclegiem
Zachodniopomorska Karta Seniora	od 2021 r.	50% ulga – zwiedzanie ekspozycji „Las – zobaczyć to, co zagrożone, zobaczyć to, co niewidoczne”
Park Narodowy Gór Stołowych		
Spacer Edukacyjny „Pod Szczelińcem”	Lipiec-sierpień 2023/2022	Spacer w pracownikiem PNGS, w trakcie którego uczestnicy zapoznają się z przyrodą Gór Stołowych. Trasa bez przewyższeń. Długość ok 3 km czas trwania do 2 godz. Miejsce: Karłów. Trasa dostępna dla osób ze szczególnymi potrzebami.
Pokazy filmu „Góry Stołowe” i prezentacji multimedialnej „Przyroda Parku Narodowego Gór Stołowych”	2023/2005 Cały rok	Pokazy organizowane w budynku Dyrekcji PNGS dla osób starszych i osób ze szczególnymi potrzebami przebywających na turnusach rehabilitacyjnych w Kudowie-Zdroju. Pokazy filmu „Góry Stołowe” dostępne są także w Centrum Szkoleniowo-Edukacyjnym PNGS w Karłowie.
Ekspozycja edukacyjna w Ekocentrum PNGS	2023/2018 Cały rok	Stała ekspozycja przyrodnicza o Górach Stołowych. Budynek i ekspozycja dostępna dla osób ze szczególnymi potrzebami. Dostęp do budynku: dostęp alternatywny.
Kampinoski Park Narodowy		
Współpraca w ramach wolontariatu ze Stowarzyszeniem „Towarzystwo	Stała działalność parku	Prowadzenie, opieka, urządzenie Chaty Kampinoskiej w Granicy, organizowanie imprez kulturowych i folklorystycznych poświęconych tradycjom i zwyczajom („Pokaz wieńców dożynkowych”, „Poszukiwanie kwiatu paproci”, „Tańce Kampinoskie”, pogadanki, wernisaże, koncerty, warsztaty i in.) zadania ochronne Parku, program edukacji Parku

Kampinoskie” w Granicy		
Współpraca z organizacjami kombatanckimi: Stowarzyszenie Rodzina Ułanów Jazłowieckich, Środowisko „Grupa Kampinos” ŚZŻAK, Stowarzyszenie Żołnierzy Powstańczych Oddziałów Specjalnych „Jerzyki”	Stała działalność parku	Prowadzenie działalności edukacyjnej oraz organizacja imprez patriotyczno-religijnych
Uniwersytet III Wieku	Stała działalność parku	Prowadzenie wykładów, spotkań i wycieczek dla seniorów
Wycieczki w ramach programu „Akademii Kampinoskiej”	2016-2023	Wykłady, pogadanki i spacery dostosowane dla osób starszych
Wycieczki w ramach programu „Przyroda na horyzoncie”	2016-2023	Wykłady, pogadanki i spacery dostosowane dla osób starszych
Współpraca z Dzienny Domem Senior+ Gminy Izabelin	Stała działalność parku	Wykłady, pogadanki i spacery dostosowane dla osób starszych
Współpraca z Klubem Senior+ Gminy Kampinos	Stała działalność parku	Wycieczki połączone ze zwiedzaniem Skansenu budownictwa puszczańskiego KPN w Granicy
Współpraca ze Stowarzyszeniem Wychowanków SGGW w Warszawie	2021-2023	Wycieczki przyrodnicza połączona ze zwiedzaniem skansenu budownictwa puszczańskiego KPN w Granicy
Współpraca z Uniwersytetem III	2023	Prowadzenie wykładów i pogaderek edukacyjnych

Wiek Narodowego Instytutu Dziedzictwa Kulturowego i Wsi		
Dostosowanie infrastruktury turystycznej dla osób w podeszłym wieku	Stała działalność parku	Modernizacja szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych i in.
Karkonoski Park Narodowy		
Wycieczki dla seniorów i ich rodzin	09.2022 – 06.2023	Cykl wycieczek, których celem było zaangażowanie seniorów z Jeleniej Góry do aktywnego trybu życia. W trakcie wycieczek seniorzy poznawali ciekawe zakątki swojego miasta i dowiedzieli się o ich historii oraz wyjątkowości przyrodniczej.
Przerób - nie wyrzucaj. Warsztaty krawieckie	2022-2023	Cykl warsztatów ekologicznych w duchu „zerowaste” w ramach projektu „Żyj, mieszkaaj, pracuj w Jeleniej Górze”
Napraw – nie wyrzucaj. Warsztaty stolarskie	2022-2023	Cykl warsztatów ekologicznych w duchu „zerowaste” w ramach projektu „Żyj, mieszkaaj, pracuj w Jeleniej Górze”
Spotkania sąsiedzkie	Styczeń 2023	Cykl spotkań edukacyjnych dla mieszkańców regionu, w tym dla osób starszych, organizowanych w ostatni czwartek miesiąca o godz. 17:00 w Centrum Przyrodniczo-Edukacyjnym KPN – Pałac Sobieszów. Prelekcje mają na celu przybliżenie KPN mieszkańcom oraz ocieplenie wizerunku parku i jego pracowników.
Sobota z KPN	21.01.2023	Cykl spotkań (średnio raz w miesiącu) dla turystów, społeczności lokalnej i innych osób zainteresowanych w ośrodkach edukacyjnych KPN i w terenie. Tematyka dotyczyła korytarzy ekologicznych, torfowisk, flory i fauny w KPN i otulinie.
Ekspozycja przyrodnicza „Klimatyczne Karkonosze”	28.04.2023	Udostępnienie do zwiedzania ekspozycji multimedialnej „Klimatyczne Karkonosze” wyposażonej w audioprzewodniki z audiodeskrypcją oraz tłumaczenie na polski język migowy
Ekspozycja edukacyjna „Pałac Sobieszów” oraz ścieżka edukacyjna wokół pałacu	28.04.2023	Udostępnienie do zwiedzania ekspozycji multimedialnej „Pałac Sobieszów” wyposażonej w audioprzewodniki z audiodeskrypcją oraz tłumaczenie na polski język migowy
Majówka pod Szrenicą	od 2012	Udział mieszkańców, turystów- w tym osób starszych w edukacyjnej prezentacji plenerowej KPN – w tym udział słuchaczy UTW
Rajd Sztaudyngerowski	2.05.2023	Coroczny rajd organizowany we współpracy ze Stowarzyszeniem Puch Ostu. Wycieczka szlakiem upamiętniającym działalność na rzecz kultury ziem zachodnich polskiego poety i fraszkopisarza Jana Sztaudyngera pod kierunkiem edukatora KPN, ze szczególnym uwzględnieniem osób starszych.

Warsztaty dla Uniwersytetu Trzeciego Wieku Grębocice	9.05.2023	Zajęcia warsztatowe dla UTW przeprowadzone w ośrodku o tematyce przyrodniczej z nawiązaniem do historii regionu.
Noc Muzeów – Sen Nocy Leśnej	13.05.2023	Akcja kulturalno-edukacyjna Noc Muzeów w Centrum Przyrodniczo-Edukacyjnym KPN – Pałac Sobieszów (darmowe zwiedzanie ekspozycji „Klimatyczne Karkonosze” i „Pałac Sobieszów” oraz warsztaty przyrodnicze).
Europejski Dzień Parków Narodowych	25.05.2023	Spotkanie dyrektora KPN z grupą seniorów na temat przyrody Karkonoskiego Parku Narodowego.
Spektakle teatralne	06.2023	Cykl spektakli teatralnych dla lokalnej społeczności ze szczególnym uwzględnieniem osób starszych organizowanych przez grupę ProjektOR.
Dzień Laboranta	10.06.2023	Coroczne wydarzenie edukacyjne dla rodzin z dziećmi, seniorów, mieszkańców regionu i turystów organizowane w ośrodku w Karpaczu dotyczące historii Laborantów, ziołolecznictwa oraz roślinności Karkonoszy.
Podróże po Jeleniej Górze	17.06.2023	Zwiedzanie Pałacu Sobieszów z przewodnikiem w ramach cyklu organizowanym przez Karkonoską Informację Turystyczną.
Cykl spacerów „Do góry nogami” w ramach #weekendu bez Śnieżki	07.2023	Cykl spacerów „Do góry nogami” w ramach #weekendu bez Śnieżki, promującego miejsca mniej uczęszczane. Celem spacerów jest zmniejszenie antropopresji na najwyższym szczycie Karkonoszy, Śnieżce.
Wycieczka do Wodospadu Szklarki	07 – 10.2023	Cykl wycieczek dydaktycznych szlakiem dostosowanym do potrzeb osób z niepełnosprawnościami oraz osób starszych. Spotkanie adresowane dla seniorów +60.
Praktyczne zajęcia z Polskiego Języka Migowego	17 – 18.07.2023	Zajęcia praktyczne z grupami seniorów Głuchych w ramach kursu Polskiego Języka Migowego – zajęcia na ekspozycji Klimatyczne Karkonosze oraz Pałac Sobieszów oraz wycieczki terenowe.
Festiwal „Klimatyczne Karkonosze”	1-2.09.2023	Dwudniowa impreza edukacyjna na terenie Centrum Przyrodniczo-Edukacyjnego KPN – Pałac Sobieszów, której celem jest podnoszenie świadomości ekologicznej uczestników poprzez udział w spotkaniach, warsztatach, pokazach i prelekcjach fachowców z różnych dziedzin przyrodniczych.
Piknik pod Chojnikiem	2.09.2023	Edukacyjna impreza plenerowa dla rodzin z dziećmi, mieszkańców regionu i turystów, mająca na celu ocieplenie wizerunku parku i jego pracowników oraz poznanie karkonoskiej przyrody.
Nocne spacery ekologiczne – rykowisko	26.09.2023	Zajęcia skierowane dla mieszkańców, w szczególności dla seniorów z okolic Kowar, mające na celu przybliżenie uczestnikom jesiennego świata przyrody .
Nocne spacery ekologiczne – nietoperze	27.09.2023	Zajęcia skierowane dla mieszkańców, w szczególności dla seniorów z okolic Kowar, mające na celu przybliżenie uczestnikom jesiennego świata przyrody .

Jesienny spacer z Uniwersytetem Trzeciego Wieku	10.2023	Zajęcia terenowe adresowane do słuchaczy UTW.
Spotkanie z absolwentami i nauczycielami Szkoły Rolniczej w Sobieszowie	19.10.2023	Spotkanie z absolwentami i nauczycielami Szkoły Rolniczej w Sobieszowie, w której obecnie mieści się nowa siedziba KPN oraz Centrum Przyrodniczo-Edukacyjne KPN – Pałac Sobieszów.
Jarmark zimowy "W Folwarku"	2-3.12.2023	Dwudniowa impreza edukacyjna na terenie Centrum Przyrodniczo-Edukacyjnego KPN – Pałac Sobieszów, której celem jest podnoszenie świadomości ekologicznej uczestników poprzez udział w spotkaniach, warsztatach, pokazach i prelekcjach fachowców z różnych dziedzin przyrodniczych.
Zajęcia edukacyjne - Pałac Sobieszów i jego funkcje	12.12.2023	Zajęcia edukacyjne w stałej ofercie KPN skierowane do osób dorosłych i seniorów.
Porozumienie o współpracy z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Społecznej	2023	Porozumienie o współpracy z zakresu edukacji dla podopiecznych Domu Dziennego Pobytu SENIOR+ w Jeleniej Górze.
Kwartalnik „Karkonosze”	Od 2013	Wydawnictwo edukacyjne KPN o Karkonoszach, z możliwością prenumeraty czasopisma.
Szlak dostosowany dla osób niepełnosprawnych do Wodospadu Szklarki	od 2018	Szlak czarny do Wodospadu Szklarki jest dostosowany do potrzeb osób z niepełno-sprawnościami oraz osób starszych. Szlak zbudowany jest z kostki granitowej płomieniowanej i wyposażony w trzypoziomą barierkę, umożliwiającą bezpieczne przejście osobom z ograniczoną ruchomością oraz poruszającym się na wózkach inwalidzkich.
Magurski Park Narodowy		
Zniżka na bilet wstępu na ekspozycję stałą w Ośrodku Edukacyjno-Muzealnym	Cały rok	W 2023 r. funkcjonowała zniżka dla seniorów na bilet wstępu do Ośrodka Edukacyjno-Muzealnego MPN w Krempnej. Miała ona zachęcić osoby starsze do skorzystania z oferty edukacyjnej Parku oraz zapoznania się z wystawą przyrodniczą.
Czasopismo „Magura”	4 x rok	Kwartalnik „Magura” wydawany przez Magurski Park Narodowy dociera głównie do mieszkańców siedmiu gmin, na terenie których położony jest MPN. Jest on chętnie czytany przez seniorów, dla których papierowe wydanie jest bardziej dostępne niż cyfrowe.

Wykonanie multimedialnej tablicy w Ogrodzie Dydaktycznym	IV kwartał 2023	W 2023 roku wykonano multimedialną tablicę edukacyjną poświęconą zależnościom w świecie przyrody, która skierowana jest głównie do osób, które ze względu na swoje ograniczenia nie mogą poruszać się po terenie Parku. Ogród Dydaktyczny daje możliwość doświadczenia w części przyrody, która jest niedostępna dla osób o szczególnych potrzebach.
Zakup pomocy dydaktycznych - modeli różnych gatunków zwierząt	II kwartał 2023	W 2023 r. zakupiono 31 sztuk plastycznych modeli różnych gatunków zwierząt występujących w MPN. Odtwarzają one dosyć dokładnie cechy zwierząt i są wykorzystywane podczas zajęć edukacyjnych również z osobami niepełnosprawnymi. Dzięki temu oferta edukacyjna dla osób o specjalnych potrzebach została rozszerzona i bardziej dostosowana do ich możliwości poznawczych.
Graficzny zapis warsztatów terenowych	III kwartał 2023	Podczas Festiwalu Naukowego, który odbył się w wakacje, realizowane były zarówno warsztaty terenowe jak i kameralne. Aby umożliwić zapoznanie się z treścią warsztatów terenowych osobom, które z różnych względów nie mogły wziąć w nich udziału, wykonany został zapis graficzny większości z nich i udostępniony w formie infografiki, zarówno w mediach społecznościowych jak i w czasopiśmie „Magura”.
Uzupełnienie infrastruktury turystycznej	I półrocze 2023	Wykonanie i montaż ławostoi przy deszczochronach, umożliwia dogodny odpoczynek podczas wędrówek osób starszych.
Remont infrastruktury turystycznej	II półrocze 2023	Wymiana ław odpoczynkowych na szlakach, konserwacja infrastruktury turystycznej (barierki ochronne, poręcze przy schodach, kładki) dla zapewnienia bezpieczeństwa i komfortu poruszania się osób starszych.
Zmiana szlaku żółtego	II półrocze 2023	Zmiana przebiegu szlaku żółtego, przeniesienie szlaku z gruntów prywatnych na teren Parku w celu poprawy dostępności szlaku i komfortu poruszania się m.in. osób starszych.
Nieznajowa – zabezpieczenie szlaku rowerowego	II półrocze 2023	Wykonanie umocnienia na lewym brzegu Wisłoki. Zabezpieczenie trasy udostępnionej dla ruchu pieszego w tym osób starszych, niepełnosprawnych korzystających z wózków inwalidzkich.
Narwiański Park Narodowy		
Bilety ulgowe	Cały rok	Zgodnie z Zarządzeniem Dyrektora NPN emeryci i renciści odwiedzający Narwiański Park Narodowy, ekspozycję przyrodniczą w Ośrodku Edukacyjnym „Młynarzówka”, korzystający z noclegu na polu biwakowym w Kurowie uprawnieni są do biletu ulgowego.
Bezpłatne udostępnienie rzeki do amatorskiego połowu ryb	Cały rok	Osoby, które przekroczyły 70 rok życia zgodnie z Zarządzeniem Dyrektora NPN są zwolnione z wykupienia zezwolenia na amatorski połów ryb.
Współpraca z klubami seniora i	Stała współpraca	Prowadzenie zajęć stacjonarne i terenowe na specjalne zamówienie dla słuchaczy Uniwersytetów Trzeciego Wieku oraz emerytów i rencistów. Przekazywanie materiałów promocyjnych, zaproszenie do udziału w projektach edukacyjnych i warsztatach.

Uniwersytetami III Wieku.		
Udostępnienie OEP Młynarzówka dla osób starszych	Cały rok	Ośrodek Edukacji Przyrodniczej Młynarzówka w Kurowie jest dostosowany do potrzeb osób starszych i z niepełnosprawnościami. Wyposażony jest w windę, pętlę indukcyjną, ławki na ekspozycji pozwalające odpocząć podczas zwiedzania. W ośrodku jest czytelne kontrastowe oznakowanie. Film poprzedzający zwiedzanie jest tłumaczony na język migowy, posiada również napisy. Na terenie Ośrodka znajdują się miejsca odpoczynku wyposażone wyższe ławki dla osób z problemami z poruszaniem się.
Broszury	Cały rok	Powstała broszura i ulotka dedykowana osobom starszym i z niepełnosprawnościami. Są napisane łatwym językiem, mają większe kontrastowe czcionki.
Udostępnienie Parku dla seniorów	Cały rok	Dla seniorów dedykowana jest ścieżka park przydworski w Kurowie. Przejście jej nie wymaga wysiłku fizycznego. Jest wyposażona w plan tyflograficzny z informacjami dźwiękowymi. W pobliżu znajduje się toaleta dostosowana do osób niepełnosprawnych.
Ojcowski Park Narodowy		
Zakup defibrylatorów przenośnych	2023	Doposażenie obiektów OPN w defibrylatory przenośne (3 szt.) – zwiększenie bezpieczeństwa turystów, w tym osób starszych.
Wyposażenie „Ścieżki Seniora” w dotykowe tablice o tematyce dziedzictwa kulturowego	2023	Rozwój „Ścieżki Seniora” – między zamkiem w Ojcowie a Kaplicą „Na Wodzie”. Ścieżkę doposażono w specjalne ławki o parametrach wskazanych dla osób starszych oraz tablice dotykowe o tematyce kulturowej.
Opracowanie treści na stronę internetową dot. udostępnienia Parku dla osób ze szczególnymi potrzebami	2023	Treści w postaci map z polecanymi trasami dla osób o różnych potrzebach, w tym osób starszych, wraz ze wskazaniem głównych przeszkód oraz łatwy tekst ETR, które zostały umieszczone na stronie internetowej.
Rozwój współpracy z lokalną organizacją „Leonardo”	2023	Rozwój współpracy z lokalną organizacją „Leonardo, zajmującą się m.in. osobami starszymi z niepełnosprawnością intelektualną – warsztaty edukacyjne w OPN.
Rozwój przestrzeni edukacyjno-rekreacyjnej za Centrum Edukacyjno-Muzealnym	2023	Utwardzenie ścieżki i budowa platformy widokowej na stawie za Centrum Edukacyjno-Muzealnym, dostosowanej dla osób z dysfunkcją ruchu, w tym osób starszych, wyposażenie ścieżki w ławki oraz tablice dot. drzew i życia w stawie, a także tyfloplan przestrzeni dla osób słabowidzących.

Szkolenie z zakresu obsługi turystów z różnymi dysfunkcjami	2023	Szkolenie pracowników OPN, w tym pracowników obsługi obiektów, w zakresie pracy z osobami/turystami ze szczególnymi potrzebami, w tym osób starszych.
Bilety ulgowe dla seniorów	Corocznie	Ułga 50% na bilety wstępu dla seniorów do Jaskini Ciemnej, Jaskini Łokietka, zamku w Ojcowie i ekspozycję przyrodniczą.
Zajęcia on-line dla Uniwersytetów III wieku	2023	Tematyczne zajęcia edukacyjne dla seniorów realizowane przez specjalistów ds. edukacji OPN
Udział w Akcji „Weekend Seniora z Kulturą”	2023	Coroczna Akcja realizowana we współpracy z MKIDN – nieodpłatne udostępnienie ekspozycji przyrodniczej dla seniorów w dniach trwania akcji
Pieniński Park Narodowy		
Zniżka dla emerytów zwiedzających Park	2023	Emeryci mają prawo do ulgi w opłacie za udostępnienie Parku do zwiedzania
Sieć pawilonów wystawowych dostępnych dla osób z ograniczeniami ruchowymi	2023	Pawilony w Szczawnicy, Sromowcach Kątach, Sromowcach Niżnych oraz w dyrekcji parku w Krościenku n.D. nie posiadają barier architektonicznych, są tu podjazdy dla wózków inwalidzkich, w Krościenku znajduje się winda. W Krościenku n.D., w Szczawnicy i w Sromowcach Kątach znajdują się toalety dla niepełnosprawnych.
Strona internetowa dostępna dla osób niewidomych i niedowidzących	2023	Nowa strona internetowa parku www.piepn.gov.pl jest dostosowana do potrzeb niepełnosprawnych wzrokowo, ponadto na stronie znajdują się foldery tematyczne o Pieninach w formie plików dźwiękowych mp3.
Wsparcie dla emerytowanych pracowników PPN	2023	Pieniński Park Narodowy wspiera emerytowanych pracowników Parku w miarę potrzeb przyznając zapomogi finansowe.
Poleski Park Narodowy		
Bilety ulgowe dla emerytów i seniorów.	Cały rok	Emeryci i renciści odwiedzający Poleski Park Narodowy wnoszą opłaty w wysokości 50% stawki za wstęp na ścieżki przyrodnicze PPN „Dąb Dominik”, „Splawy”, „Obóz Powstańczy”, „Perehod” oraz opłaty w wysokości 50% stawki za udostępnianie Ośrodka Dydaktyczno-Muzealnego PPN.
Udostępnianie 3 ścieżek przyrodniczych oraz 3 ośrodków edukacyjnych przystosowanych do potrzeb osób starszych	Cały rok	Ścieżki przyrodnicze na terenie Poleskiego Parku Narodowego: „Żółwik”, „Dąb Dominik” oraz „Czahary” są przystosowane w całości lub na wyznaczonych odcinkach do osób poruszających się na wózkach. Ośrodki Edukacyjne tj. Ośrodek Dydaktyczno-Muzealny w Starym Załuczu, Ośrodek Edukacyjny Poleskie Sióło w Wytycznie i Ośrodek Dydaktyczno-Administracyjny w Urszulinie posiadają podjazdy dla osób niepełnosprawnych bądź windy (ODA) oraz odpowiednią szerokość drzwi. Budynki są wyposażone w toalety dostosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych.

(również niepełnosprawnych ruchowo).		
Nieodpłatne udostępniania Ośrodka Edukacyjnego „Poleskie Sióło” – tradycyjna zagroda poleska w Wytycznie oraz ścieżki przyrodniczej „Czahary”.	Cały rok	Zarówno Ośrodek Edukacyjny „Poleskie Sióło” jak i ścieżka przyrodnicza „Czahary” są przystosowane do zwiedzania przez osoby z ograniczeniami ruchowymi, także przez osoby starsze.
Nieodpłatna projekcja filmów i diaporam w Ośrodku Dydaktyczno-Administracyjnym PPN.	Cały rok	Sala projekcyjna w ODA jest dostępna dla osób starszych.
Organizacja warsztatów, prelekcji, imprez o charakterze edukacyjnym skierowanych do osób dorosłych, także seniorów.	Cały rok	Wydarzenia miały charakter otwarty i uwzględniały możliwość uczestnictwa osób starszych. Udział w nich był bezpłatny.
Współpraca z organizacjami wspierającymi osoby starsze.	Cały rok	Prowadzenie warsztatów i zajęć terenowych dla seniorów dot. przyrody i kultury Polesia, przekazanie materiałów edukacyjnych, m.in. Klub seniora w Lublinie, Kraśnickie Stowarzyszenie „Senior na czasie”, KGW „Dominiczanki”, KGW „Swańki”, KGW Piaskowe Babeczki.
Roztoczański Park Narodowy		
Wymiana dźwigu osobowo-towarowego w Ośrodku Edukacyjno-Muzealnym (OEM)	VII	Park wymienił stary prawie 30-letni dźwig, który ze względu na konieczność obsługi wymagał zaangażowania (tylko uprawnionych) pracowników Parku. Dostosowanie obiektu pozwoliło na samodzielne zwiedzanie przez osoby korzystające z oferty edukacyjnej szczególnie przez osoby poruszające się na wózkach, osoby starsze czy rodzin z dziećmi.

Zakup materiałów na zajęcia edukacyjne dla dzieci.	I-VIII	Sala przyrodnicza OEM została wyposażona w narzędzia edukacyjne pozwalające na poszerzenie oferty edukacyjnej o grupy osób ze specjalnymi potrzebami ze szczególnym uwzględnieniem osób z wadami wzroku i słuchu.
Oznaczenie ścieżek kontrastowych i dotykowych w OEM	III	Na dwóch poziomach budynku umieszczono plany tyflograficzne, które umożliwiają samodzielne poruszanie się po obiekcie wszystkim osobom odwiedzającym Ośrodek. Jest to najprostszy system pomagający zorientować się w nieznanej przestrzeni.
Wykonanie tabliczek informacyjnych z napisami brajlowskimi	III	W Ośrodku zostały wykonane tabliczki informacyjne, umieszczone przy wejściu do poszczególnych pomieszczeń. Tabliczki ułatwią orientację w przestrzeni, zwiększą łatwość poruszania się po budynku, szczególnie osobom mniej komunikatywnym i otwartym.
Wykonanie filmu z tłumaczeniem w PJM dotyczącego dostępności RPN	VII	Park wykonał film z tłumaczeniem w PJM informującego o dostępności Roztoczańskiego Parku Narodowego
Zakup krzesła ewakuacyjnego oraz materaca ewakuacyjnego	VII	W Dyrekcji Parku zakupiono krzesło ewakuacyjne w celu zwiększenia bezpieczeństwa w ramach procedur ppoż. dla osób z niepełnosprawnościami lub ze specjalnymi potrzebami. Krzesło umożliwi ewakuację osób o ograniczonej zdolności poruszania się w sytuacjach awaryjnych po schodach.
Zakup defibrylatorów i resuscytatorów	V	Zakupiono automatyczne defibrylatory zewnętrzne oraz resuscytatory w celu doposażenia punktów pierwszej pomocy znajdujących się w miejscach gdzie odbywa się największy ruch turystyczny w sezonie letnim w tym w punktach informacji turystycznej oraz w Dyrekcji Parku.
Zakup napędów elektrycznych do wózków aktywnych	VI	Zakupiono dwa napędy elektryczne do wózków aktywnych, które ułatwiają osobom na wózku dostęp do miejsc oddalonych od Zwierzyńca a dostępnych dla osób na wózkach
Szkolenie w zakresie ewakuacji osób niepełnosprawnych z udziałem osoby na wózku dla pracowników OEM	VI	W Ośrodku Edukacyjno-Muzealnym odbyło się szkolenie w zakresie ewakuacji osób z niepełnosprawnościami. Podczas szkolenia były omawiane tematy związane z regulacjami prawnymi, zasady savoir-vivre w odniesieniu do różnego rodzaju niepełnosprawności, dobre praktyki w obsłudze osób z niepełnosprawnościami, rozwiązania architektoniczne, ćwiczenie ewakuacji w z wykorzystaniem zakupionych krzeseł.
Szkolenie – kurs pierwszej pomocy BLS/AED dla pracowników parku	IV	Podczas 3 dni odbyły się szkolenia dla ponad 80 pracowników Parku w zakresie pierwszej pomocy BLS/AED. Kurs był realizowany w formie wykładów (pokaz, seminarium) i ćwiczeń praktycznych z zastosowaniem fantomów szkoleniowych zaopatrzonych we wskaźniki poprawności wykonywania czynności ratowniczych i podstawowego sprzętu stosowanego w ratownictwie np. środki opatrunkowe, kołnierz ortopedyczny, AED i inne. Program kursu był oparty na aktualnych wytycznych Europejskiej i Polskiej Rady Resuscytacji.

Wystawa stała RPN „W krainie jodły, buka i tarpana” w OEM	całorocznie	Park Udostępnia wystawę stałą, która jest dostosowana dla osób ze szczególnymi potrzebami. Wystawa składa się z 11 dioram prezentujących 17 środowisk. Ten niepowtarzalny, multimedialny spektakl, wzbogacony odpowiednią scenografią, światłem i dźwiękiem zabiera nas w swoistą wyprawę w świat przyrody Parku i Roztocza.
Wystawa czasowa „Roztocze. Natura w naturze” w OEM	całorocznie	Park udostępnia wystawę czasową, która jest dostosowana dla osób ze szczególnymi potrzebami. Celem wystawy jest przedstawienia Roztocza jako regionu pogranicza przyrodniczo-kulturowego, ukazanie jego bioróżnorodności na pograniczu regionów geograficznych, zasięgu występowania wielu gatunków na granicy UE.
Wystawy czasowe w OEM	całorocznie	W 2023 roku w Ośrodku Edukacyjno-Muzealnym Parku zorganizowano 10 wystaw czasowych m. in. fotograficznych, plastycznych pokonkursowych, malarstwa
Wystawy stałe w Izbie leśnej we Floriance	IV-X	„Leśniczówka w dawnej Ordynacji Zamojskiej” - etnograficzna ekspozycja stała; czynna od 2004 r. - nowa odsłona 2021 r. „Narzędzia i urządzenia rolno - leśne” - etnograficzna ekspozycja stała prezentowana w stodole; czynna od 2006 r. - nowa odsłona 2021 r. z dodaniem bloku tematycznego ekspozycji przeniesionej ze strychu Izby Leśnej. „Florianka - bastion niepodległości” - wystawa historyczna; czynna od maja 2014 r. - nowa odsłona 2021 r. wystawa eksponowana w Spichlerzu. Aleksandra Wachniewska - malarka Roztocza” - wystawa o życiu i twórczości artystki związanej z Roztoczem; eksponowana od 2017 r. - nowa odsłona 2021 r. wystawa Eksponowana w Spichlerzu.
Wystawy czasowe w Izbie Leśnej we Floriance	V-IX	„W zaroślach” - wystawa ilustracji i ceramiki autorstwa Agnieszki Wróbel, lokalnej artystki. Realizacja zadań statutowych Parku
„Zostań odkrywcą Roztoczańskiego Parku Narodowego” - zabawa edukacyjna dla całej rodziny	VII-VIII	Aby zostać Odkrywcą RPN należało zapoznać się z informacjami na temat przyrody Parku znajdującymi się na tablicach informacyjnych przy ścieżkach poznawczych, mapach, przewodnikach i innych wydawnictwach lub na stronie internetowej RPN. Planując trasę wycieczki należało uwzględnić miejsca do których odnoszą się pytania/zadania znajdujące się w „Karcie odkrywcy RPN”. Następnie udzielić prawidłowych odpowiedzi i zebrać wszystkie pieczątki.
„Dni otwarte Roztoczańskiego Parku Narodowego”	VIII	Dwudniowa impreza plenerowa. Impreza składała się z dwóch części. Pierwszy dzień pn. „Lubelskie spotkania z przyrodą. Roztoczańska przygoda z konikiem polskim” został zorganizowany wspólnie z Urzędem Marszałkowskim Województwa Lubelskiego w ramach projektu Lubelskie smakuj życie. Drugiego dnia miał miejsce Dzień otwarty RPN pn. „W świecie bagien i mokradeł” podczas którego poza stoiskami z wyrobami regionalnymi, stoiskami instytucji i organizacji zajmujących się ochroną przyrody, grami, zabawami i konkursami edukacyjnymi zaprezentowano m.in. „model żeremia bobrowego”, cykl spotkań „Obieżyświat” z podróżnikami, przyrodnikami i fotografami. Wieczorem zorganizowano wieczór filmowy „Pamiętajmy o „Ogrodzie” - wieczór filmowy poświęcony Tomaszowi Ogrodowczykowi (1966-2020) znanemu przyrodnikowi, reżyserowi filmów przyrodniczych, fotografowi dźwiękowcowi i scenarzyście. Zaprezentowane

		zostaną filmy o siedliskach mokradłowych i moczarach, prezentacja filmów „Bagna są dobre” oraz „Lasy bagienne” w zabytkowym w Zwierzyńcu.
Doposażenie ścieżek edukacyjnych RPN oraz Gmin w Otulinie RPN w pakiety plansz edukacyjnych wraz z punktowym doposażeniem terenu Parku w elementy małej architektury drewnianej.	Cały rok	Prace renowacyjne małej architektury drewnianej (wymiana plansz, remonty drewnianych stojaków) Wymiana pokryć dachowych dwóch deszczochronów Uzupełniono oznakowania turystycznych na szlakach tranzytowych PTTK oraz na ścieżkach poznawczych RPN
Warsztaty z cyklu „dawne zawody”.	VII	Warsztaty obejmowały podstawy wikliniarstwa. Uczestnicy wykonywali z wikliny przedmioty użytkowe w tym kosze, tacki na owoce itp.
Warsztaty umiejętności „Dziki Luksus”	III-XI	Warsztaty dla dzieci z przedszkoli, szkół podstawowych, średnich i osób dorosłych (III-XI), spotkania kameralno - terenowe wg wybranego tematu i grupy wiekowej.
Słowiński Park Narodowy		
Opłata ulgowa	Działanie ciągłe	Ulga za wstęp do Parku 50% dla emerytów i rencistów
Wakacyjna oferta edukacyjna pn. „Nura w Naturę”	27.06.2023 – 31.08.2023 r.	Na okres wakacji, specjalnie dla rodzin tj. rodziców z dziećmi i dziadków z wnukami, a także turystów indywidualnych (w tym seniorów) przygotowano warsztaty edukacyjne o przyrodzie SPN. Warsztaty odbywały się od wtorku do czwartku w trzech różnych lokalizacjach i cieszyły się dużą frekwencją.
Infrastruktura turystyczna	Działanie ciągłe	Uwzględnienie potrzeb osób starszych poprzez tworzenie i utrzymanie infrastruktury turystycznej (ponad 100 obiektów małej infrastruktury, w tym ławy, ławo-stoły, miejsca odpoczynku).
Świętokrzyski Park Narodowy		
Zagospodarowanie terenów w celach turystyczno-rekreacyjnych, położonych na obszarze ŚPN, na przyrodniczo-kulturowej ścieżce edukacyjnej „Śladem kolejki wąskotorowej” –	Od lipca 2023 r. do lipca 2024 r.	W 2023 r. rozpoczęto prace mające na celu zagospodarowanie wejścia na teren parku w miejscowości Nowa Słupia. Zagospodarowanie ma na celu modernizację przedmiotowego miejsca poprzez m.in. wykonanie nawierzchni z rodzimego materiału kamiennego oraz urządzeń infrastruktury turystycznej typu: punkt obsługi zwiedzających, toaleta publiczna, ławki, stoły itp. Modernizacja ma również na celu zwiększenie dostępności miejsc udostępnionych na obszarze parku dla osób o zmniejszonej mobilności, w tym osób starszych oraz osób niepełnosprawnych.

Budowa Punktu obsługi zwiedzających otwartego i zamkniętego oraz toalety publicznej wraz z infrastrukturą techniczną na terenie Świętokrzyskiego Parku Narodowego.		
Zagospodarowanie miejsc na terenie parku w celach turystyczno – rekreacyjnych, położonych przy wejściach na szlaki turystyczne, Obwód Ochronny Podgórze, Jastrzębi Dół, Chełmowa Góra	Luty 2023	Wykonano prace mające na celu zagospodarowanie wejść na teren parku w miejscowości Podgórze – wejście na szlak niebieski, Kakonin – wejście na szlak czerwony, Serwis – wejście na szlak czarny, Pokrzywianka – wejście na szlak czarny. Zagospodarowanie polegało na wymianie urządzeń infrastruktury turystycznej typu m.in.: ławki, stoły oraz wykonanie nawierzchni z rodzimego materiału kamiennego. Zagospodarowanie ma również na celu zwiększenie dostępności miejsc udostępnionych na obszarze parku dla osób o zmniejszonej mobilności, w tym osób starszych.
Zagospodarowanie miejsc na terenie parku w celach turystyczno – rekreacyjnych, położonych przy wejściach na szlaki turystyczne, Obwód Ochronny Święty Krzyż	Październik 2023	Wykonano prace mające na celu zagospodarowanie wejścia na teren parku w miejscowości Huta Szklana – wejście na szlak czerwony oraz ścieżkę edukacyjną „Pośród szumu świętokrzyskich jodeł i buków”. Zagospodarowanie polegało na wymianie urządzeń infrastruktury turystycznej typu m.in.: ławki, stoły, schron przeciwdeszczowy oraz wykonanie nawierzchni z rodzimego materiału kamiennego. Zagospodarowanie ma również na celu zwiększenie dostępności miejsc udostępnionych na obszarze parku dla osób o zmniejszonej mobilności, w tym osób starszych.
Realizacja projektu „Dostępne szlaki Turystyczne” w ramach pilotażowego programu „Dostępność ponad Barrierami” współfinansowanego ze środków PFRON oraz przy współpracy z Fundacją „Szansa dla Niewidomych”	Wrzesień 2023 r.	Zadanie obejmowało montaż elementów zapewniających dostępność obiektów i miejsc dla osób niedowidzących, słabowidzących oraz starszych, w tym: <ul style="list-style-type: none"> • znaczników Beacon Plus (3 szt.) - kasy przy wejściach na szlaki turystyczne oraz przy toalecie dla osób niepełnosprawnych. • znaczników Beacon standard (7 szt.) – w miejscach charakterystycznych na szlakach • planu tyflograficznego – zlokalizowanego w pobliżu źródła Św. Franciszka • tabliczek tyflograficznych (3 szt.) – oznaczenie kas przy wejściach na szlaki turystyczne oraz toalety dla niepełnosprawnych • Mobilnej pętli indukcyjnej – umiejscowionej na ekspozycji przyrodniczej w Muzeum ŚPN na Św. Krzyżu

Zniżka dla emerytów i rencistów	Cały 2023 r.	Zgodnie z obowiązującym zarządzeniem Dyrektora ŚPN w sprawie udostępniania ŚPN emeryci i renciści mają prawo do zakupu biletu ulgowego za wstęp do Galerii widokowej na gołoborzu na Łysej Górze oraz za wstęp na ekspozycję przyrodniczą w Muzeum ŚPN na Świętym Krzyżu. Wyżej wymienione obiekty edukacyjne czynne całorocznie.
Strona internetowa	Cały 2023 r.	Strona internetowa swietokrzyskipn.pl umożliwiająca łatwy dostęp do informacji na temat ŚPN.
„Wolontariat dla Puszczy Jodłowej 2023”	Cały 2023 r.	W wolontariacie biorą udział osoby chętne w każdym przedziale wiekowym, w tym osoby starsze, emeryci i renciści.
Tatrzański Park Narodowy		
Organizacja i przeprowadzenie 3 wycieczek w Tatrzańskim Parku Narodowym z przewodnikiem tatrzańskim dla seniorów	III kwartał 2023 (5.08, 12.08, 19.08)	Organizacja wycieczek do Tatrzańskiego Parku Narodowego, dedykowanych seniorom. Wycieczka obejmowała transport seniorów do początku szlaku, opiekę przewodnika tatrzańskiego oraz obiad w schronisku.
Wykład dla Uniwersytetu III Wieku w Zakopanem	IV kwartał 2023 (13.11)	Prelekcja wygłoszona dla studentów Uniwersytetu III Wieku o historii turystyki tatrzańskiej
Miejsce rekreacji przy CEP	całorocznie	Przy Centrum Edukacji Przyrodniczej zainstalowano ławki z tekstami edukacyjnymi jako miejsce odpoczynku z możliwością dokonywania obserwacji przyrodniczych
Park Narodowy „Ujście Warty”		
Udostępnienie Ośrodka Muzealno-Edukacyjnego w Słońsku	cały rok	Wystawa Ośrodka Muzealno-Edukacyjnego w Słońsku jest przystosowana dla osób ze szczególnymi potrzebami, w tym także dla osób starszych. Budynek jest pozbawiony barier architektonicznych, na wystawie są dostępne siedziska, treści wystawy są udostępnione dla osób niedowidzących, dostępna jest audiodeskrypcja.
Opłaty ulgowe dla emerytów	Cały rok	Ulgowe bilety wstępu do Ośrodka Muzealno-Edukacyjnego w Słońsku i na wieżę widokową w Chyrzynie; ulgowe opłaty za zajęcia edukacyjne, prelekcje, wycieczki dla grup emerytów.
Budowa wiaty wraz z infrastrukturą towarzyszącą przy ścieżce przyrodniczej „Ptasim szlakiem”	Październik 2023	Budowa dwukondygnacyjnej wiaty z przystosowaniami do potrzeb osób z niepełnosprawnościami i szczególnymi potrzebami: podjazdem na pierwszy poziom wiaty, miejscami parkingowymi i toaletą

Zwiększenie dostępności Parku dla osób z niepełnosprawnościami	Wrzesień 2023 Cały rok	Wykonanie podjazdów ułatwiających wjazd z dróg gruntowych na drewniane kładki na ścieżce „Olszynki” Dzierżawa/utrzymanie 3 toalet dla osób z niepełnosprawnością ruchową, które zostały zamontowane przy głównych atrakcjach turystycznych
Współpraca ze Związkiem Emerytów i Rencistów w Kostrzynie nad Odrą	Wrzesień 2023	Organizacja Festynu Rodzinnego we współpracy ze Związkiem Emerytów i Rencistów w Kostrzynie nad Odrą. Przygotowanie gier i zabaw edukacyjnych.
Wielkopolski Park Narodowy		
Udostępnianie terenu Wielkopolskiego Parku Narodowego dla turystów, w tym seniorów.	2023	Bieżąca naprawa uszkodzonej infrastruktury turystycznej służącej zapewnieniu bezpiecznego odpoczynku osobom starszym odwiedzającym Park (naprawy i wymiana ławostółów, ławek).
Postawienie i bieżące utrzymanie toalet turystycznych dla osób niepełnosprawnych i osób starszych.	2023	Umożliwienie osobom starszym korzystanie z toalet odpowiednio dla nich przystosowanych, umiejscowionych przy głównych parkingach i stacjach turystycznych w Parku.
Strona internetowa dostępna dla osób starszych oraz niepełnosprawnych.	2023	Uruchomienie nowej strony internetowej Parku wpn.gov.pl , która została przygotowana zgodnie z ustawą o dostępności cyfrowej. Nowa strona posiada ułatwienia dla osób starszych oraz niepełnosprawnych: możliwość zwiększenia kontrastu czy powiększenia tekstu.
Spacery po WPN „Przyroda dostępna dla wszystkich”	wiosna i jesień 2023	Otwarte spacery dla zainteresowanych osób prowadzone przez pracowników Zespołu ds. Udostępniania Parku oraz Wolontariuszy WPN.
Wydarzenia edukacyjne „Kumam żaby”, „Czy taki wilk straszny”	Wiosna i jesień 2023	Spotkania edukacyjne o charakterze wielopokoleniowym (uwzględniające potrzeby seniorów)
Spotkania, prelekcje i warsztaty dla seniorów z Domów Pobytu Stałego i Dziennego	Lato i jesień 2023	Spotkania odbywały się 1 raz w miesiącu w każdym z obiektów, który zaproponował chęć uczestnictwa

Wigierski Park Narodowy		
Warsztaty dla seniorów wraz z wnukami z okazji Dnia Babci i Dziadka w Muzeum Wigier w ramach projektu "Dbam o środowisko, dbam o przyszłość"	21.01.2023	Działanie w ramach projektu "Dbam o środowisko, dbam o przyszłość" – warsztaty kreatywne o proekologicznej tematyce, połączone ze zwiedzaniem wystaw Muzeum Wigier z przewodnikiem, wydarzenie nieodpłatne.
Dzień Babci i Dziadka – spotkanie edukacyjne	20.01.2023	Warsztaty przyrodniczo-kreatywne, dedykowane seniorom, połączone ze zwiedzaniem wystawy w siedzibie parku oraz wyjściem w teren na ścieżki edukacyjne.
Współpraca ze Stowarzyszeniem Uniwersytet III Wieku w Suwałkach	23.10.2023	Wykład i prezentacja podczas inauguracji nowego roku akademickiego dla słuchaczy UIIIW.
Projekt dofinansowany ze środków Fundacji PGE, cykliczne działania pod wspólną nazwą „Z energią łączymy pokolenia 2023”	Cały rok	Jednym z celów projektu była integracja różnych grup wiekowych podczas wspólnego poznawania i doświadczania przyrody, w tym także seniorów. Na projekt składał się cykl wydarzeń edukacyjnych, w których uczestniczyły także osoby w wieku senioralnym: Gawędy o przyrodzie – 6 spotkań z naukowcami Treningi przyrodniczo-sportowe – 6 spotkań – zajęć przyrodniczych połączonych z treningami sportowymi na łonie natury Odetchnij lasem – cykl 7 treningów nordic walking po lasach WPN Noc Sów, Poranek Dzieciola, Świat Nietoperzy, Rykowisko nad Wigrami, Wielki Dzień Pszczół, Na grzyby inaczej
Organizacja cyklu wycieczek pieszych i rowerowych pt. „Poznaj Wigierski Park Narodowy”	Lipiec, sierpień 2023	W sezonie letnim zorganizowano cykl wycieczek pieszych i rowerowych z przewodnikiem pt. „Poznaj Wigierski Park Narodowy – wyprawa z przewodnikiem”. Wycieczki odbywały się w wybrane soboty i niedziele w miesiącach czerwiec – sierpień, brali w nich udział także seniorzy.
Organizacja cyklu spotkań pt. „Przyrodnicze spacer literackie”	Czerwiec - sierpień	Od 11 czerwca do 5 sierpnia 2023 organizowane były Literackie Spacer Przyrodnicze. Były to dość nietypowe spotkania literackie, bo odbywały się na świeżym powietrzu, w plenerze. Bohaterami spotkań byli autorzy książek o tematyce przyrodniczej i regionalnej, w spotkaniach brali udział także seniorzy.

Kontynuacja i zakończenie realizacji przedsięwzięcia grantowego „Wigierski Park Narodowy dostępny dla osób ze specjalnymi potrzebami”, finansowanego w ramach projektu „Obszar chroniony, obszar dostępny” realizowanego przez PFRON w ramach Działania 4.3 Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020.	2022-2023	Zakończyła się realizacja projektu „Obszar chroniony, obszar dostępny”, dzięki któremu Wigierski Park Narodowy stał bardziej dostępny dla osób niepełnosprawnych ruchowo i umysłowo, <u>starszych</u> , niedowidzących oraz rodziców z małymi dziećmi. Zauważyliśmy, że park w porównaniu do lat wcześniejszych odwiedziło więcej osób ze specjalnymi potrzebami (także starszych)/ Były to osoby które korzystały z wycieczek z przewodnikiem, trasy dostępnej dla szerokiego grona osób ze specjalnymi potrzebami, zakupionego sprzętu w postaci m.in. rowerów elektrycznych, ławeczek czy nowej toalety dla niepełnosprawnych.
Projekt dofinansowany ze środków Fundacji PGE, cykliczne działania pod wspólną nazwą „Z energią łączymy pokolenia”	Cały rok	Przygotowany został „Przewodnik dostępności”, w którym opisano szczegółowo udogodnienia i miejsca dostępne i przyjazne osobom ze szczególnymi potrzebami, w tym także dla osób starszych. Przewodnik dostępny pod linkiem: https://wigpn.gov.pl/osoby-z-niepelnosprawnosciami
Wypożyczalnia sprzętu – rowery elektryczne	cały rok	Wypożyczalnia sprzętu turystycznego znajduje się w budynku Dyrekcji WPN, dostępne są m.in. rowery elektryczne, dedykowane osobom starszym.
Udostępnianie wystawy stałej pt. Nad Wigrami w siedzibie WPN w Krzywem	Cały rok	Wystawa jest przystosowana dla osób ze specjalnymi potrzebami, w tym dla osób starszych z ograniczeniami ruchowymi, jest łatwo dostępna. Miejsca gdzie umieszczono pnie drzew oraz eksponaty zwierząt zostały wydzielone specjalnymi podestami, aby osoby niewidzące lub poruszające się na wózkach mogły bezpiecznie przemieszczać się po sali wystawienniczej. W Sali znajduje się również tablica do komunikacji alternatywnej i wspomagającej (AAC). Osoby słabowidzące zwiedzające wystawę mogą przy użyciu własnego smartfona wysłuchać nagrań audioprzewodnika w postaci audiodeskrypcji. Plik audio odtwarza się po otwarciu strony za pomocą kodu QR znajdującego się w sali.
Udostępnianie wystawy etnograficznej pt. „Ocalić od	Cały rok	Wystawa jest przystosowana do zwiedzania przez starsze osoby z niepełnosprawnością ruchową. Wejście znajduje się na poziomie gruntu, podjazd jest utwardzony.

zapomnienia” w Krzywem		
Udostępnianie dedykowanej trasy dla osób ze specjalnymi potrzebami, w tym starszych	Cały rok	Trasa o długości 1,6 km, którą może bezpiecznie pokonać osoba starsza, niedowidząca, poruszająca się na wózku lub z wózkiem dziecięcym. Trasa rozpoczyna się przy budynku Dyrekcji w Krzywem i prowadzi do jeziora dystroficznego Suchar II. Początkowy odcinek prowadzi drogą asfaltową do wystawy etnograficznej, oraz krótkim odcinkiem trasy gruntowej do kładek na ścieżce edukacyjnej „Las”. Następnie trasa prowadzi przez ok. 200 m kładek z tworzywa sztucznego (wysokość kładki ok. 1 m nad poziomem gruntu), a potem przez ok. 300 m drogi gruntowej do punktu widokowego nad Sucharem II. Powrót do punktu wyjścia prowadzi drogą asfaltową. Trasa została specjalnie oznakowana, w 3 punktach na trasie znajdują się punkty informacyjne z mapą tyflograficzną, oraz tablicami ze znakami do komunikacji alternatywnej.
Udostępnianie wystawy stałej w Muzeum Wigier w Starym Folwarku	Cały rok	W Muzeum Wigier większość pomieszczeń wystawowych oraz sala projekcyjna są dostępne dla osób ze specjalnymi potrzebami, w tym także starszych, o niepełnosprawności ruchowej, w tym poruszających się na wózkach inwalidzkich (jedynie historyczna sala „Wiwarium” mająca poziom podłogi poniżej poziomu gruntu jest dostępna po pokonaniu 5 stopni schodowych). Parter budynku jest na poziomie gruntu, na piętro można wjechać windą. Muzeum można zwiedzać z audioprzewodnikiem lub odtworzyć plik audio ze strony internetowej na własnym smartfonie za pomocą kodu QR. Najbliższe otoczenie muzeum jest w dostępne dla osób z niepełnosprawnością ruchową. Ponadto na zewnątrz, przy parkingu znajduje się stacja do ładowania wózków inwalidzkich z napędem elektrycznym.
Udostępnianie wystawy „Historia i tradycje rybołówstwa nad Wigrami” w Czerwonym Folwarku.	Czerwiec - wrzesień	Wystawa jest przystosowana dla osób ze specjalnymi potrzebami, w tym starszych oraz z ograniczeniami ruchowymi. Wejście znajduje się na poziomie gruntu.
Ulęgowe bilety dla emerytów	Stała działalność	50% zniżki od ceny biletu za wstęp do Parku i zniżka za wstęp do obiektów dla emerytów
Woliński Park Narodowy		
Udostępnianie wystawy stałej w Muzeum Przyrodniczym WPN	cały rok	Park prowadzi na specjalne zamówienie prelekcje tematyczne i zwiedzanie ekspozycji w CEM.
Współpraca z Uniwersytetami Trzeciego Wieku w Międzyzdrojach, Dziwnowie, Kamieniu	cały rok	Cykliczna współpraca w ramach realizacji programu „Akademia Seniora”: spacer edukacyjne, wykłady organizowane w parku oraz na spotkaniach w terenie, imprezy turystyczne kierowane dla seniorów z regionu.

Pomorskim, Golczewie i Świnoujściu		
Współpraca z Klubem Senior+ z Międzyzdrojów	cały rok	Spotkania z podopiecznymi, spacerzy przyrodnicze, tematyczne warsztaty plastyczne, organizacja wystawy, udział we wspólnych wydarzeniach.
Akcja Sprzątanie Świata Polska w WPN	wrzesień/październik	Wydarzenie ogólnodostępne z zaproszeniem członków UTW, którzy cyklicznie biorą w nim udział. W ramach wydarzenia: prelekcja, sprzątanie w terenie, konkurs wiedzy, poczęstunek wege, spotkanie integracyjne.
Wycieczki terenowe dla seniorów	cały rok	Park prowadzi na specjalne zamówienie prelekcje i wycieczki dla zorganizowane grupy emerytów- CEM, atrakcje turystyczne parku.
Dostosowanie strony internetowej	cały rok	Dostosowanie strony internetowej dla osób starszych i z niepełnosprawnościami.

Źródło: dane z Ministerstwa Klimatu i Środowiska

1.7 Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego (MKiDN) oraz instytucje kultury prowadzone lub współprowadzone przez Ministra KiDN realizują szereg systemowych i cyklicznych działań nakierowanych na wsparcie aktywności osób starszych w kulturze. Działania te mają charakter promocyjny, organizacyjny, dotacyjny i kulturalno-artystyczny.

Wspieranie dostępu i uczestnictwa seniorów – działania systemowe

Akcja Weekend seniora z kulturą

W ramach akcji seniorzy na terenie całego kraju mają możliwość skorzystania z oferty placówek kulturalnych w swojej okolicy. Instytucje kultury przygotowują dla seniorów specjalną ofertę, obejmującą zarówno wstęp na spektakle, wystawy, prelekcje, jak i udział w warsztatach, spacerach tematycznych czy zajęciach ruchowych. Inicjatywa ta, oprócz umożliwienia seniorom skorzystania z oferty kulturalnej, ma również inny wymiar. Jej nadrzędnym celem jest walka z wykluczeniem poprzez zachęcenie i włączenie osób starszych do regularnego uczestnictwa w szeroko rozumianym życiu kulturalnym. W ubiegłorocznej edycji (2023 r.) *Weekendu seniora z kulturą* wzięło udział ok. 40 tysięcy seniorów, którzy skorzystali z oferty prawie 500 instytucji kultury, ich oddziałów i filii.

Standardy dostępności kultury

MKiDN oraz instytucje kultury prowadzone i współprowadzone przez Ministra podejmują również działania promocyjno-edukacyjne, służące profesjonalizacji kadr kultury w zakresie przygotowania oferty odpowiadającej na potrzeby osób starszych. W tym celu powstały materiały zawierające wskazówki i standardy z zakresu polityki senioralnej dla sektora kultury, których stosowanie w instytucjach kultury było powszechnie promowane w 2023 r. Wykaz dokumentów:

- *Poradnik dla sektora kultury w zakresie zapewniania dostępności*, uwzględniający również dostępność dla osób starszych (przygotowany w 2021 r. we współpracy z Ministerstwem Funduszy i Polityki Rozwoju);
- *Model zapewniania dostępności oferty i zasobów instytucji kultury dla osób ze szczególnymi potrzebami, w tym osób z niepełnosprawnościami* (projekt finansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Osi priorytetowej IV. Innowacje społeczne i współpraca ponadnarodowa, Działanie 4.3 Współpraca ponadnarodowa Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój na lata 2014-2020, projekt realizowany wspólnie z PFRON pn. *Kultura bez barier*);
- *Poradnik ABC Muzeum dla seniorów* (red. dr Beaty Nessel-Łukasik) oraz raport poświęcony przygotowaniu muzeów do odpowiedzi na oczekiwania i potrzeby osób dorosłych, w tym seniorów, pn. *Dorośli w wieku produkcyjnym i seniorzy w muzeum* (prof. dr hab. Piotr T. Kwiatkowski, dr Beata Nessel-Łukasik - przygotowany przez Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów).

Ulgi w opłatach za wstęp do muzeów

Na podstawie ustawy² w jednym dniu tygodnia wstęp na wystawy stałe muzeów jest nieodpłatny. Ponadto, w pozostałe dni tygodnia osobom powyżej 65 roku życia, emerytom i rencistom przysługuje ulga w opłacie za wstęp do muzeum.

Programy dotacyjne

Zarówno w ramach działań MKiDN jak i działalności prowadzonych przez Ministra instytucji kultury realizowane są działania mające na celu zwiększanie dostępności do szeroko rozumianego życia kulturalnego i co do zasady nie są one skoncentrowane na jednej kategorii wiekowej. Inicjatywy podejmowane oraz zadania dofinansowywane w ramach programów dotacyjnych MKiDN kierowane są

² z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (art. 10 ust. 2)

do różnych grup społecznych o utrudnionym dostępie do kultury – w tym również do seniorów (ale też do osób niedowidzących, niedosłyszących czy o ograniczonej sprawności ruchowej – często grupy te wzajemnie się przenikają).

Programy dotacyjne - Programy Ministra KiDN

Systemowym i stałym działaniem wspierającym realizację projektów kulturalnych i artystycznych są programy dotacyjne. W ramach Programów Ministra ważnym aspektem jest wspieranie projektów uwzględniających potrzeby osób mających ograniczony dostęp do kultury. Dofinansowane zadania są skierowane do różnych grup społecznych i wiekowych, w tym seniorów i osób ze specjalnymi potrzebami (m.in. niedowidzących, niedosłyszących i o ograniczonej sprawności ruchowej). Działania te sprzyjają tym samym integracji społecznej i międzypokoleniowej.

W zakresie wspierania inicjatyw instytucji kultury oraz organizacji pozarządowych, zwiększających dostęp seniorów do kultury, szczególnie istotną rolę odgrywają następujące programy dotacyjne Ministra KiDN oraz instytucji kultury prowadzonych przez MKiDN:

- *Kultura Dostępna* (MKiDN),
- *Edukacja kulturalna* (MKiDN),
- *Kultura ludowa i tradycyjna* (MKiDN),
- *Infrastruktura domów kultury* (MKiDN),
- *Infrastruktura kultury* (MKiDN),
- *Partnerstwo dla książki* (MKiDN),
- program dotacyjny *EtnoPolska* (Narodowe Centrum Kultury),
- program dotacyjny *Kultura.Interwencje* (Narodowe Centrum Kultury),
- program dotacyjny *Dom Kultury+* (Narodowe Centrum Kultury),
- program dotacyjny *Ojczysty - dodaj do ulubionych* (Narodowe Centrum Kultury).

W programach Ministra KiDN w 2023 r. dofinansowano łącznie 3 782 projektów kierowanych do szerokiego grona odbiorców, w tym seniorów, lub adresowanych bezpośrednio do seniorów. W przypadku zadań, w których wnioskodawcy wskazali seniorów jako jedną z grup docelowych, dofinansowano 2843 projektów, przykładowo:

- Gminna Biblioteka Publiczna w Szydłowie na zadanie pn. *Koncert z okazji dnia seniora* – 25 000 zł,
- Centrum Kultury i Turystyki w Iłży na zadanie pn. *Seniorze poszerz swoje horyzonty kulturalne!* – 21.000 zł,
- Fundacja Belle Epoque na zadanie pn. *UWAGA: STREFA WSPOMNIENI. Senior jako współtwórca działań Muzeum.* – 180 000 zł,
- Stowarzyszenie Rozwoju Szkół Prymus na zadanie pn. *Teatr dla Seniora* – 29 000 zł.

Inne Programy dotacyjne

Realizowane są również programy dotacyjne uwzględniające zadania z zakresu dostosowania budynków instytucji kultury do potrzeb osób starszych i z niepełnosprawnościami – likwidowano bariery architektoniczne oraz instalowano systemy wspomagające dostęp do oferty kulturalnej. Działania tego rodzaju były również przedmiotem dofinansowań udzielonych za pośrednictwem następujących projektów i programów:

Projekt *Kultura bez barier* POWER – wypracowanie *Modelu zapewniania dostępnej oferty kulturalnej*

W latach 2021-2023 MKiDN w partnerstwie z Państwowym Funduszem Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych oraz Fundacją Kultury Bez Barrier i Kompetenzzentrum für Kulturelle Bildung im Alter und Inklusion (partner zagraniczny), realizowało projekt *Kultura bez barier* finansowany ze środków EFS-POWER. Projekt *Kultura bez barier* miał na celu poprawę dostępności oferty polskich instytucji kultury dla osób o szczególnych potrzebach, w tym seniorów i osób z niepełnosprawnościami. W ramach

projektu powstał *Model zapewniania dostępnej oferty kulturalnej* – dokument stanowiący zbiór zaleceń, narzędzi i dobrych praktyk służących poprawie dostępności ich oferty kulturalnej dla osób ze szczególnymi potrzebami, w tym z niepełnosprawnościami. 164 instytucje kultury z całej Polski (z ośrodków miejskich, regionalnych i obszarów wiejskich), wyłonione w konkursie grantowym, otrzymały ponad 25 mln zł na testowe wdrożenie *Modelu*. *Model* zakłada podnoszenie kompetencji kadr kultury w obszarze zapewniania dostępności oraz systemową współpracę z osobami z niepełnosprawnościami, z seniorami i organizacjami działającymi na ich rzecz. W czasie prowadzenia przedsięwzięć grantowych odbyło się kilkaset wydarzeń, podczas których udało się skorzystać z udostępnionej oferty.

Narodowy Program Rozwoju Czytelnictwa 2.0 na lata 2021-2025

Program, zgodnie z przyjętymi założeniami, ma tworzyć warunki dla realizacji działań proczytelniczych na poziomie społeczności lokalnych. Biblioteki publiczne dzięki otrzymanemu wsparciu mogą zakupić publikacje w formie książek, które ukazały się nie tylko drukiem, ale też na innym nośniku (książki mówione, pisane alfabetem Braille'a, książki elektroniczne) i inne. Możliwy jest również zakup usługi zdalnego dostępu do książek w formacie e-booków i/lub audiobooków i/lub synchrobooków. Zakupione przez biblioteki publiczne książki ww. wymienionych formach publikacji, poszerzają ofertę biblioteczną, w tym dla osób starszych. W ramach programu realizowane są zadania rozwijające funkcjonalności bibliotek jako instytucji działających na rzecz integracji społecznej, które mogą podejmować nowe aktywności, spędzać czas wolny, czy uczestniczyć w wydarzeniach kulturalnych. Działania tego Priorytetu również i w tym przypadku nie wykluczają udziału osób starszych. W trybie dwuletnim w pierwszym naborze dofinansowanie otrzymało 49 bibliotek, w drugim naborze 46 bibliotek, w trzecim 47, zaś czwartym ostatnim również 47 (w sumie 189).

Programy Instytutu Książki

Instytut Książki realizuje **program Dyskusyjnych Klubów Książki**. W ramach działającego od 2007 r. programu co miesiąc w kilkuset polskich miejscowościach we wszystkich województwach czytelnicy spotykają się, aby rozmawiać o książkach i literaturze. Program adresowany jest przede wszystkim do czytelników korzystających z bibliotek publicznych. Przyświeca mu założenie, że potrzebne są miejsca, w których można rozmawiać o wspólnie czytanych książkach, oraz że nie trzeba być krytykiem, by czerpać przyjemność z dyskusji o literaturze. Spotkania i dyskusje o książkach mają charakter nieformalny. Kluby działają przy bibliotekach publicznych, mogą także działać przy innych instytucjach (np. bibliotekach szkolnych, domach kultury, bibliotekach parafialnych itp.) we współpracy z biblioteką publiczną. Klubowicze spotykają się w wybranym przez siebie miejscu, z wybraną przez siebie częstotliwością, jednak nie rzadziej niż raz na dwa miesiące. Do 15 grudnia 2023 r. liczba klubów wyniosła 1902- w tym 642 kluby dla dzieci i młodzieży oraz 1260 klubów dla dorosłych.

Instytut Książki realizuje również **program Kraszewski. Komputery dla bibliotek**. Celem programu jest zapewnienie zrównoważonego dostępu do technologii teleinformatycznych i wyrównanie szans mieszkańców miejscowości w gminach o najniższych dochodach podatkowych na jednego mieszkańca, poprzez wyposażenie bibliotek w tych gminach w nowoczesny sprzęt komputerowy. W ramach programu możliwy jest zakup sprzętu komputerowego do potrzeb osób ze szczególnymi potrzebami, w tym osób niepełnosprawnych. Sprzęt dotyczy także zaspokajania potrzeb osób starszych. O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się samorządowe instytucje kultury będące samodzielnymi bibliotekami publicznymi, jak również samorządowe instytucje kultury, w skład których wchodzi biblioteki publiczne, dla których organizatorem jest gmina wiejska, gmina wiejsko-miejska lub gmina miejska.

Wspieranie aktywności kulturalnej i artystycznej seniorów - działania instytucji kultury

W 2023 r. instytucje kultury prowadzone lub współprowadzone przez MKiDN obok działalności kulturalnej i artystycznej kierowanej do szerokiego grona odbiorców bez względu na wiek, kontynuowały również realizację programów edukacyjnych i towarzyszących adresowanych wprost do osób

dorosłych, w tym osób starszych. Instytucje kultury obok działalności kulturalnej i artystycznej kierowanej do szerokiego grona odbiorców bez względu na wiek kontynuowały również realizację programów edukacyjnych i towarzyszących adresowanych wprost do osób dorosłych, w tym osób starszych. Najczęstszymi działaniami instytucji kultury projektowanymi z myślą o seniorach były zajęcia dyskusyjne i warsztatowe, często prowadzone w cyklach wieloletnich (w tym w formie działalności kół zainteresowań), specjalne i okolicznościowe wydarzenia (koncerty, wieczory), działania popularyzatorskie oraz działania zwiększające dostępność finansową oferty. Przykładowe formy działań: Przy realizacji działań senioralnych placówki kultury współpracują ze stowarzyszeniami zrzeszającymi seniorów, instytucjami opiekuńczymi, lokalnymi samorządami i administracją państwową. Oferta edukacyjna instytucji kultury przyjmuje formę cyklicznych spotkań (zajęć tematycznych, warsztatów, wykładów czy oprowadzania po ekspozycji) lub też formę akcyjną (dzień seniora, plenery artystyczne, senioralia).

Przykładowe działania kierowane do seniorów, realizowane przez instytucje kultury prowadzone i współprowadzone przez Ministra KiDN:

- **Narodowe Forum Muzyki im. Witolda Lutosławskiego, z siedzibą we Wrocławiu,** regularnie kieruje oferty specjalne do grup senioralnych. W sezonie artystycznym 2023/2024 r. do seniorów trafiło 20 ofert promocyjnych. Cena specjalna plasowała się na poziomie 60% - 50% zniżki. Seniorzy, którzy dzięki propozycji tańszych biletów odwiedzili NFM, zrzeszają się w NGO (w tym Koła Gospodyń Wiejskich, Zespoły Folklorystycznych, Kluby Seniora) oraz instytucjach publicznych (centra kultury, biblioteki, ośrodki kultury i sportu);
- **Orkiestra Symfoniczna im. Karola Namysłowskiego w Zamościu** realizuje z myślą o seniorach warsztaty muzyczne i artystyczne, mające na celu edukację kulturalną i artystyczną seniorów. Warsztaty te obejmują naukę gry na instrumentach, śpiewu oraz podstawy teorii muzyki. Funkcjonują także programy edukacyjne skierowane do osób starszych, które pragną pogłębić swoją wiedzę na temat muzyki klasycznej. Programy te obejmują cykle wykładów, spotkania z muzykami oraz analizę dzieł muzycznych;
- **Opera Nova w Bydgoszczy** od wielu lat prowadzi stałą współpracę z organizacjami, klubami czy stowarzyszeniami, skupiającymi seniorów na terenie Województwa Kujawsko-Pomorskiego. Dla seniorów (emerytów, rencistów) obowiązują 40-50% zniżki na bilety na spektakle z bieżącego repertuaru Opery Nova. Okazjonalnie stosowane są jeszcze większe upusty dla grup stale współpracujących z nami. Jako instytucja kultury Województwa Kujawsko-Pomorskiego Opera uczestniczyła w ogólnopolskich akcjach typu Kultura 60+, Dotknij Teatru, Weekend Seniora z Kulturą, Tańczmy (Międzynarodowy Dzień Tańca) - podczas których można było nabyć bilety w specjalnych cenach. Seniorzy stanowią blisko 30-40% widowni każdego spektaklu.
- **Teatr Klasyki Polskiej,** seniorzy stanowią jedną z najliczniejszych grup widzów, zarówno w dużych aglomeracjach miejskich jak i mniejszych miejscowościach. Jako teatr podróżujący (bez stałej siedziby) regularnie odwiedza obszary wiejskie, takie jak chociażby Radziejowice czy Ołtarzew. Grając w mniejszych miastach, istnieje duże prawdopodobieństwo, że oferta Teatru Klasyki Polskiej trafia również do seniorów;
- **Teatr Polski we Wrocławiu** współpracuje z instytucjami aktywizującymi seniorów, takimi jak WCRS, Uniwersytety III wieku, Kluby seniorów MOPS, Centra Seniora, Koła Gospodyń Wiejskich, m.in. poprzez atrakcyjne ceny. Prowadzi Warsztaty Sceny Seniora, realizowane przez aktorów Teatru Polskiego we Wrocławiu, podczas których przygotowany jest materiał artystyczny; od dwóch lat Teatr prowadzi ścisłą współpracę z Centrum Kultury w Oławie, a także Pokaz Sceny Seniora – pokaz pracy Seniorów przygotowany podczas warsztatów.
- **Zespół Pieśni i Tańca „Śląsk” im. Stanisława Hadyny,** włączając się w działania aktywizujące i wspierające wszystkie grupy wiekowe, umożliwia seniorom dostęp do pełnego życia kulturalnego, gwarantując poprawę jakości życia. Od 2015 roku jest partnerem porozumienia w ramach projektu *Razem dla seniorów*. Organizuje w swojej siedzibie koncerty i wydarzenia artystyczne tj: Dni Seniora w Zespole „Śląsk” – Senior Aktywny Artystycznie, Wielki Piknik

Artystyczny „Święto Śląska”, Piknik Leśno – łowiecki „Cietrzewisko” czy Międzynarodowy Konkurs Tradycyjnego Powożenia o Trofeum „Śląska”;

- **Muzeum Piastów Śląskich** oferuje osobom starszym: ulgowe bilety wstępu do Muzeum, wykłady i warsztaty dla słuchaczy uniwersytetu trzeciego wieku, bezpłatny udział w imprezach kulturalnych, organizowanych na terenie Muzeum: koncertach, spotkaniach autorskich, spotkaniach okolicznościowych, itp., bezpłatny wynajem sal zamkowych na imprezy kulturalne organizowane przez Związek Emerytów i Rencistów, bezpłatny wstępna wystawy stałe i czasowe podczas Ogólnopolskich Dni Seniora;
- **Narodowy Instytut Muzyki i Tańca (NIMIT)**. Dział Impresariatu Muzyki NIMIT od 5 lat realizuje projekt *Z klasyką przez Polskę* kierowany do społeczności małych miast i wsi. Do wykonania koncertów zapraszani są najwybitniejsi polscy artyści. Duża część publiczności naszych koncertów to osoby starsze, często z uniwersytetów trzeciego wieku. Od 2019 roku zorganizowane zostało już ponad 400 koncertów w ponad 280 miejscowościach.

Współpraca międzysektorowa

Istotnym elementem wspierania aktywności seniorów w kulturze jest współpraca instytucji kultury z organizacjami pozarządowymi zrzeszającymi seniorów, działającymi na ich rzecz oraz podmiotami sektora opieki społecznej, opieki zdrowotnej, kościołami i związkami wyznaniowymi.

Najważniejszą rolę w tym współdziałaniu odgrywają Uniwersytety Trzeciego Wieku (UTW). Duża część instytucji kultury stale współdziała z UTW z danej miejscowości. Współpraca ta polega na likwidacji barier uczestnictwa (tańsze lub darmowe bilety), dostosowywaniu oferty kulturalnej do potrzeb seniorów oraz przygotowaniu ofert specjalnych dla UTW. Część instytucji kultury realizuje działania dla seniorów również we współpracy ze związkami kombatanatów, klubami seniora, stowarzyszeniami oraz domami pomocy społecznej.

1.8 Ministerstwo Nauki

Sieć Badawcza Centrum Łukasiewicz (23 instytuty badawcze)

Laboratorium Doświadczeń Sensorycznych

Laboratorium Doświadczeń Sensorycznych to przede wszystkim cykl warsztatów, których głównym celem jest edukacja społeczna oraz promowanie inkluzji w społeczeństwie. W ten sposób Sieć Badawcza Łukasiewicz chce zwiększyć świadomość uczestników na temat codziennych wyzwań, z jakimi borykają się osoby z różnymi formami niepełnosprawności w miejscach publicznych oraz naukę właściwego reagowania i wsparcia tych osób, w tym osób starszych. Laboratorium dostarcza też informacji na temat nowoczesnych rozwiązań technologicznych, które pomagają przeciwdziałać wykluczeniu społecznemu. Do zajęć zapraszani są m.in. seniorzy z Klubów Seniora i Uniwersytetów Trzeciego Wieku.

Na uczestników warsztatów czekają quizy, zabawy, ćwiczenia i wyzwania, które pozwolą im lepiej zrozumieć codzienne wyzwania osób z niepełnosprawnościami lub osób starszych. Uczestnicy eksplorują przestrzeń z ekspozycjami, które naśladują typowe miejsca publiczne, takie jak hol dworca, urząd czy muzeum. W pomieszczeniach tych są także prezentowane innowacyjne rozwiązania technologiczne opracowane przez Sieć Badawczą Łukasiewicz – Instytut Technik Innowacyjnych EMAG, które przeciwdziałają wykluczeniu społecznemu. Wcielając się w sytuacje, które napotykają osoby z ograniczoną sprawnością w życiu codziennym, uczestnicy wykonują przydzielone im różnorodne zadania, np. na stanowisku kasjera, urzędnika czy osoby z niepełnosprawnością. Dostępne są niezbędne rekwizyty, laski dla niewidomych, maski, które uczynią te doświadczenia jeszcze bardziej autentycznymi. Część praktyczna warsztatów jest poprzedzona krótką sesją szkoleniową, na której przekazywane są podstawowe umiejętności niezbędne do udziału w zadaniach.

Narodowe Centrum Badań i Rozwoju

Fundusze Europejskie dla Nowoczesnej Gospodarki (FENG) w ramach Ścieżka SMART

Nabór Ścieżka SMART skierowany jest do dużych przedsiębiorstw, planujących realizację kompleksowych projektów z zakresu: prac B+R, wdrożeń innowacji, rozwoju infrastruktury B+R, internacjonalizacji, rozwoju kompetencji pracowników i osób zarządzających przedsiębiorstwem, cyfryzacji i zazieleniania działalności przedsiębiorstw. Realizacja modułu B+R jest obligatoryjna. Pozostałe moduły przedsiębiorstwo może realizować w zależności od potrzeb i specyfiki projektu. Wdrożenie wyników modułu B+R może być sfinansowane w ramach modułu wdrożenia innowacji albo z własnych środków.

Konkurs w ramach partnerstwa Transforming Health and Care Systems (THCS-JTC) 2023

22 marca 2023 r. uruchomiono I konkurs na projekty badawcze pt. „Healthcare of the Future”. Celem konkursu jest dofinansowanie najlepszych pomysłów i rozwiązań w celu odciążenia i zmniejszenia presji na wyspecjalizowane placówki opieki zdrowotnej (m.in. szpitale), przy jednoczesnym uznaniu ich centralnej roli w systemach ochrony zdrowia.

Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój PO WER

W 2023 r. NCBR w ramach POWER realizowało działanie pn. „Zapewnianie osobom starszym dostępu do usług edukacyjnych świadczonych w ramach uczenia się przez całe życie”. Szczegółowe informacje sprawozdawcze zostały przedstawione w załączonej tabeli.

W ramach programów Ministra ustanowionych na podstawie art. 376 ustawy³, realizowane są następujące projekty.

W ramach programu **Studenckie koła naukowe tworzą innowacje**: Akademia WSB - Tytuł projektu: Diagnoza potrzeb edukacyjnych i otwartości na nowoczesną dydaktykę seniorów. Nowy model edukacyjny uniwersytetów trzeciego wieku w Polsce, finansowanie: 34 200,00 zł.

W ramach programu **Nauka dla Społeczeństwa II**: Uniwersytet Dolnośląski DSW we Wrocławiu - Tytuł projektu: Model wsparcia aktywności fizycznej seniorów oparty na nordic walking: Chodź z kijami z seniorami, finansowanie: 97 500,00 zł.

W ramach programu **Społeczna odpowiedzialność nauki II**:

1. Fundacja Instytut Inicjatyw Lokalnych im. Prof. Waleriana Pańki w Katowicach - Tytuł projektu: Centrum Aktywizacji Społecznej Seniorów, finansowanie: 750 000 zł.
2. Państwowa Akademia Nauk Stosowanych w Krośnie - Tytuł projektu: Po co Tobie Ojczyzna? – o modelach patriotyzmu i biograficznych doświadczeniach seniorów, finansowanie 80 000 zł.
3. Wyższa Szkoła Kadr Menedżerskich w Koninie - Tytuł projektu: Bezpieczny senior- zabezpieczenie prawne i technologiczne, finansowanie 159 000 zł.
4. PAN Instytut Farmakologii im. Jerzego Maja w Krakowie - Tytuł projektu: Jak zdrowo żyć? - Poradnik Seniora cz.2, finansowanie 99 790 zł.

W ramach programu **Społeczna odpowiedzialność nauki**: Państwowa Akademia Nauk Stosowanych w Nysie - Tytuł projektu: Nyska Akademia Seniora - aktywizacja, finansowanie 199 138,50 zł.

W ramach programu **Doskonała nauka II**:

1. Akademia Górniczo-Hutnicza im. St. Staszica – Kraków - Tytuł projektu: Wirtualna jesień życia. Rozważania o roli gier cyfrowych w życiu osób starszych, finansowanie 11 770 zł.

³ z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce Dz. U. z 2022 r. poz. 574, z późn. zm.

2. Narodowy Instytut Geriatrii, Reumatologii i Rehabilitacji im.prof.dr hab.med Eleonory Reicher – Warszawa - Tytuł projektu Konferencja naukowa Międzynarodowy Dzień Osób Starszych 2023, finansowanie 122 320 zł.

1.9 Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej

Modyfikacja zasad waloryzacji świadczeń emerytalno-rentowych W 2023 r. nastąpiła modyfikacja obowiązujących zasad waloryzacji

Od dnia 1 marca 2023 r. przeprowadzona została procentowo-kwotowa waloryzacja świadczeń, która polegała na podwyższeniu kwoty świadczenia wskaźnikiem waloryzacji wynoszącym 114,8%, jednak nie mniej niż o kwotę 250 zł. Koszt waloryzacji świadczeń w 2023 r. wyniósł ok. 44,15 mld zł.

Wypłata dodatkowego rocznego świadczenia pieniężnego dla emerytów i rencistów – tzw. 13. emerytury

Ustawa⁴ wprowadziła coroczną wypłatę dodatkowego rocznego świadczenia pieniężnego (13 emerytury) dla wszystkich świadczeniobiorców. Wysokość 13. emerytury odpowiada wysokości najniższej emerytury, obowiązującej od dnia 1 marca roku, w którym wypłacane jest dodatkowe roczne świadczenie pieniężne. W 2023 r. była to kwota 1588,44 zł (brutto). Koszt wypłaty 13. emerytury w 2023 r. to ok. 15,4 mld zł.

Wypłata kolejnego dodatkowego rocznego świadczenia pieniężnego dla emerytów i rencistów – tzw. 14 emerytury

W 2023 r. podjęta została decyzja o wprowadzeniu corocznej wypłaty kolejnego dodatkowego rocznego świadczenia pieniężnego dla emerytów i rencistów - tzw. 14. emerytury - przy przyjęciu zasady, że do kwoty pobieranego świadczenia podstawowego w wysokości do 2900 zł – świadczenie to jest wypłacane osobom uprawnionym w wysokości najniższej emerytury, a w przypadku świadczenia powyżej 2 900 zł stosowana jest zasada złotówka za złotówkę. Kwota tzw. 14 emerytury nie może być niższa niż 50 zł.

Tym samym – od 2023 r. - 14. emerytura stała się kolejną - obok 13. emerytury - coroczną formą wsparcia najbardziej potrzebujących polskich seniorów. Jednocześnie w 2023 r. - decyzją Rady Ministrów – tzw. 14. emerytura została podwyższona z kwoty ustawowej wynoszącej 1588, 44 zł brutto do kwoty 2650 zł brutto (o ponad 1000 zł brutto). Oznaczało to, że 14. emeryturę, w całości bądź w części, otrzymały osoby uprawnione, których świadczenie podstawowe (suma wypłacanych świadczeń), na dzień 31 sierpnia 2023 r. nie przekroczyła kwoty 5500 zł brutto. Koszt wypłaty 14 emerytury w 2023 r. to kwota ok. 20,7 mld zł.

Rodzicielskie Świadczenie Uzupelniające (RSU)

Od marca 2019 r. wypłacane jest Rodzicielskie Świadczenie Uzupelniające – tzw. Program Mama 4+. Ustawa⁵ ma na celu uhonorowanie i docenienie okresu wychowywania dzieci (co najmniej czworga). W przypadku osoby niemającej prawa do żadnego świadczenia, wysokość RSU odpowiada kwocie najniższej emerytury (w 2023 r. – 1 588,44 zł brutto). Gdy osoba zainteresowana pobiera już świadczenie niższe od najniższej emerytury, świadczenie rodzicielskie uzupełnia pobierane świadczenie do tej kwoty. W okresie od 1 marca 2019 r. do 31 grudnia 2023 r. wydatki na rodzicielskie świadczenie uzupełniające wyniosły ok. 2,4 mld zł (ZUS i KRUS), a świadczenie to przyznano ok. 77,8 tys. osób.

Program Aktywni+

Ministerstwo Rodziny od wielu lat wspiera także działalność organizacji pozarządowych m.in. fundacji, stowarzyszeń, spółdzielni socjalnych, które realizują projekty skierowane do seniorów w całej Polsce. W

⁴ z dnia 9 stycznia 2020 r. o dodatkowym rocznym świadczeniu pieniężnym dla emerytów i rencistów (Dz. U. z 2024 r. poz. 891)

⁵ o rodzicielskim świadczeniu uzupełniającym (Dz. U. z 2022 r. poz. 1051)

ramach Programu wieloletniego na rzecz Osób Starszych „Aktywni+” na lata 2021–2025 dotacje przyznawane są w ramach 4 priorytetów:

1. Aktywność społeczna,
2. Partycypacja społeczna,
3. Włączenie cyfrowe oraz
4. Przygotowanie do starości.

Celem Programu Aktywni+ jest zwiększenie uczestnictwa osób starszych we wszystkich dziedzinach życia społecznego oraz wspieranie aktywności organizacji pozarządowych działających na rzecz seniorów.

W ramach edycji 2021 i 2022 dofinansowano 630 projektów, których wartość wyniosła 76 705 000,00 zł. Z realizowanych projektów skorzystało 622 630 osób starszych. W edycji 2023 programu Aktywni+ dofinansowano 518 projektów na łączną kwotę 39 177 428,98 zł. Budżet programu na lata 2021–2025 wynosi 200 mln zł.

Program Senior+

Program wieloletni "Senior+" na lata 2015-2020 oraz 2021-2025 zakłada wsparcie finansowe jednostek samorządu terytorialnego, w zakresie realizacji zadań własnych, polegających na prowadzeniu i zapewnieniu miejsc w ośrodkach wsparcia „Senior+”. Program ma na celu zwiększenie aktywnego uczestnictwa seniorów w życiu społecznym, poprzez dofinansowanie rozbudowy infrastruktury ośrodków wsparcia w środowisku lokalnym oraz zwiększenie miejsc w ośrodkach wsparcia „Senior+”, tj. wsparcie działań jednostek samorządu w rozwoju na ich terenie sieci Dziennych Domów „Senior+” i Klubów „Senior+”.

Program skierowany jest do seniorów, osób nieaktywnych zawodowo w wieku 60 lat i więcej, i umożliwia im korzystanie z oferty na rzecz społecznej aktywności, aktywności ruchowej lub kinezyterapii, oferty edukacyjnej, kulturalnej, rekreacyjnej i opiekuńczej – w zależności od potrzeb stwierdzonych w środowisku lokalnym. W ramach Programu seniorom udostępniana jest infrastruktura pozwalająca na aktywne spędzanie wolnego czasu, a także zaktywizowanie i zaangażowanie seniorów w działania samopomocowe i na rzecz środowiska lokalnego.

Tabela 2 Program Senior+ w podziale na województwa -dane za 2023 r.

	Dzienne Domy	Kluby	Razem	Liczba miejsc
Województwo dolnośląskie	29	77	106	2 642
Województwo kujawsko-pomorskie	33	48	81	2 009
Województwo lubelskie	22	37	59	1 305
Województwo lubuskie	18	31	49	1 090
Województwo łódzkie	13	25	38	833
Województwo małopolskie	28	83	111	2 628
Województwo mazowieckie	40	119	159	3 837
Województwo opolskie	7	26	33	807
Województwo podkarpackie	37	50	87	1 898
Województwo podlaskie	5	57	62	1 203
Województwo pomorskie	17	51	68	1 399
Województwo śląskie	41	61	102	2 609
Województwo świętokrzyskie	17	50	67	1 422
Województwo warmińsko-mazurskie	16	51	67	1 424
Województwo wielkopolskie	36	69	105	2 683

Województwo zachodniopomorskie	13	41	54	1 334
POLSKA	372	876	1 248	29 123

Źródło: dane z Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej

W latach 2015-2022 samorządy utworzyły łącznie 1 179 ośrodków wsparcia „Senior+” na terenie całej Polski. W ramach edycji 2023 Programu rekomendowanych do dofinansowania zostało 739 ofert, a łączna kwota dofinansowania wyniosła prawie 60 mln zł. Wartość programu na lata 2021–2025 to 300 mln zł.

W 2023 r. dofinansowano utworzenie 69 nowych ośrodków wsparcia „Senior+”, w tym 19 Dziennych Domów „Senior+” i 50 Klubów „Senior+”. Wsparciem finansowym, w zakresie ich bieżącego funkcjonowania objęto 672 ośrodki wsparcia „Senior+”, w tym 267 Dziennych Domów „Senior+” oraz 405 Klubów „Senior+”, które utworzono w latach 2015-2022 w całej Polsce. W 2023 r. na realizację Programu wydatkowano 53,3 mln zł.

Korpus Wsparcia Seniorów

Program jest odpowiedzią na wyzwania, jakie stawiają zachodzące procesy demograficzne oraz elementem polityki państwa w zakresie wsparcia działań na rzecz seniorów niesamodzielnych ze względu na wiek oraz stan zdrowia. W 2023 r. celem programu było wsparcie finansowe gmin w zakresie zapewnienia usługi wsparcia na rzecz seniorów w wieku 65 lat i więcej przez świadczenie usług wynikających z rozeznaczonych potrzeb na terenie danej gminy, wpisujących się we wskazane w programie obszary oraz realizacja usług opiekuńczych poprzez dostęp do tzw. „opieki na odległość” mającej na celu poprawę bezpieczeństwa oraz możliwości samodzielnego funkcjonowania w miejscu zamieszkania osób starszych.

W ramach programu realizowane były dwa Moduły działań:

- 1. MODUŁ I** – którego celem było zapewnienie usługi wsparcia seniorom w wieku 65 lat i więcej przez świadczenie usług w zakresie określonym w programie, wynikających z rozeznaczonych potrzeb na terenie danej gminy. W realizację Modułu I należało także zaangażować wolontariuszy, w tym również działaczy środowisk młodzieżowych i obywatelskich, w zakresie codziennego świadczenia pomocy osobom potrzebującym wsparcia.
- 2. MODUŁ II** – którego celem była poprawa bezpieczeństwa oraz możliwości samodzielnego funkcjonowania w miejscu zamieszkania osób starszych poprzez zwiększanie dostępu do tzw. „opieki na odległość”, a także wsparcie gmin w realizacji świadczenia usług opiekuńczych.

Środki w ramach Modułu II mogą zostać przeznaczone na zakup obsługi systemu dla opasek bezpieczeństwa zakupionych przez gminy w ramach programu realizowanego w 2022 r. oraz zakup w 2023 r. usługi wsparcia w postaci opasek bezpieczeństwa wraz z systemem obsługi. Ze wstępnej analizy przekazanych przez wojewodów sprawozdań z realizacji programu w roku 2023 wynika, że w programie uczestniczyło ogółem 967 gmin. Wsparciem w ramach programu objęto 52 189 osób. Wysokość środków wydatkowanych na jego realizację w roku 2023 wyniosła 18 035 532,89 zł.

Program Opieka 75+

Celem programu jest zwiększenie dostępności do usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób w wieku 75 lat i więcej, które są osobami samotnymi, samotnie gospodarującymi, a także tych którzy pozostają w rodzinie. W 2023 r. środki finansowe z programu mogły być przeznaczone na:

- dofinansowanie do usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób, którym przedmiotowe usługi były świadczone w ramach programu i były kontynuowane w roku 2023;

- dofinansowanie do usług opiekuńczych lub specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób, którym nie były one świadczone (osoby nowe);
- dofinansowanie do zwiększenia liczby godzin usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób w wieku 75 lat i więcej.

Adresatem bezpośrednim programu były gminy do 60 tys. mieszkańców, które przystępując do jego realizacji otrzymały wsparcie finansowe na świadczenie usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych usług opiekuńczych. w wysokości do 60% kosztów realizacji usług opiekuńczych. Z analizy przekazanych przez wojewodów sprawozdań z realizacji programu w roku 2023 wynika, że w programie uczestniczyło 612 gmin. Usługami opiekuńczymi objęto 12 418 osób na kwotę prawie 37,5 mln zł.

Wieloletni Rządowy Program „Posiłek w szkole i w domu” na lata 2019-2023

Program zapewniał pomoc zarówno osobom starszym, niepełnosprawnym, o niskich dochodach, jak i dzieciom, które wychowywały się w rodzinach znajdujących się w trudnej sytuacji. Istotnym elementem Programu było zapewnienie dzieciom i młodzieży w wieku szkolnym zjedzenia gorącego posiłku przygotowanego w stołówce szkolnej. W ramach programu realizowane były trzy moduły:

- Moduł dla dzieci i młodzieży;
- Moduł dla osób dorosłych (za realizację zadań wynikających z modułów 1 i 2 Programu odpowiadał minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego);
- Moduł organizacji stołówek oraz miejsc spożywania posiłków w szkołach (za realizację zadań wynikających z modułu 3 Programu odpowiadał minister właściwy do spraw oświaty i wychowania).

Program poprzez Moduł 1 i 2 zapewniał pomoc dzieciom, uczniom i młodzieży oraz obejmował pomocą osoby dorosłe, zwłaszcza osoby starsze, chore lub niepełnosprawne i samotne w formie posiłku, świadczenia pieniężnego w postaci zasiłku celowego na zakup posiłku lub żywności albo świadczenia rzeczowego w postaci produktów żywnościowych. Celem Modułu 3 było wzmocnienie opiekuńczej funkcji szkoły podstawowej poprzez tworzenie warunków umożliwiających spożywanie przez uczniów posiłku w trakcie pobytu w szkole.

Ze środków przekazywanych w ramach Programu gminy udzielały wsparcia osobom spełniającym warunki otrzymania pomocy wskazane w ustawie⁶ oraz spełniającym kryterium dochodowe w wysokości 200% kryterium, o którym mowa w art. 8 ww. ustawy:

- dzieciom do czasu podjęcia nauki w szkole podstawowej,
- uczniom do czasu ukończenia szkoły ponadpodstawowej lub szkoły ponadgimnazjalnej,
- osobom i rodzinom znajdującym się w sytuacjach wymienionych w art. 7 ustawy⁷, w szczególności osobom starszym, chorym i niepełnosprawnym

- w formie posiłku, świadczenia pieniężnego na zakup posiłku lub żywności albo świadczenia rzeczowego w postaci produktów żywnościowych.

W 2023 r. kryteria dochodowe w ramach Programu wynosiły odpowiednio 1552 zł – dla osoby samotnie gospodarującej oraz 1200 zł – dla osoby w rodzinie.

Program dofinansował posiłki dowożone osobom dorosłym (np. niewychodzącym z domu ze względu na podeszły wiek czy niepełnosprawność), które same nie były w stanie ich przygotować. Program zapewniał ponadto pozyskanie m.in. dodatkowych środków na dowóz posiłków - w ramach modułu 2 wójt (burmistrz, prezydent miasta) miał możliwość pozyskać zwiększenie dotacji do 5% środków

⁶ z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2023 r. poz. 901, 1693, 1938, 2760, z 2024 r. poz. 743, 858, 859)

⁷ z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej

finansowych z przeznaczeniem na dowóz posiłków w gminie, w szczególności dla osób starszych, niepełnosprawnych, Liczba osób dorosłych, które zostały objęte w 2023 r. Programem wyniosła 402 513 osób, w tym 189 022 to osoby starsze, niepełnosprawne.

Program Operacyjny Pomoc Żywnościowa 2014-2020 (PO PŻ)

Dodatkowym instrumentem wsparcia dla osób w trudnej sytuacji życiowej w roku 2023 była pomoc żywnościowa w formie paczek lub posiłków udostępniana w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Żywnościowa 2014-2020 (PO PŻ) współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Pomocy Najbardziej Potrzebującym (FEAD). W 2023 r. wdrażano ostatni etap POPŻ pod nazwą „Podprogram 2021 Plus”.

Pomoc była udzielana osobom, których dochód nie przekracza 220% kryterium dochodowego uprawniającego do świadczeń z pomocy społecznej, tj. w przypadku osób samotnie gospodarujących – 1 707,20 zł oraz w przypadku osób w rodzinie – 1 320 zł⁸, a które jednocześnie spełniają przynajmniej jedną z przesłanek wymienionych w art. 7 ustawy⁹. Średniorocznie pomoc trafia do ok. 1,3 mln odbiorców, przy czym osoby starsze powyżej 65 roku życia stanowią ok. 12% wszystkich korzystających z Programu. W 2023 r. pomoc w ramach PO PŻ otrzymało 123 315 osób starszych.

Program rozwoju rodzinnych domów pomocy

Od 2022 r. realizowany jest Program rozwoju rodzinnych domów pomocy. Celem Programu jest poprawa dostępności do usług opiekuńczych i bytowych świadczonych w rodzinnych domach pomocy oraz rozwój tej formy wsparcia. W ramach Programu udziela się wsparcia finansowego dla gmin na podstawie art. 115 ust. 1 ustawy¹⁰, przy czym wysokość dotacji celowej z budżetu państwa nie może przekroczyć 80% kosztów realizacji zadania. Możliwość uzyskania wsparcia finansowego dotyczy realizacji zadania własnego gmin o charakterze obowiązkowym, określonego w art. 17 ust. 1 pkt 11 ustawy¹¹ w związku z art. 36 pkt 2 lit. I tej ustawy oraz w związku z art. 52 ust. 1 tej ustawy.

Wsparcie finansowe dla samorządów gminnych możliwe jest w dwóch modułach: wsparcie finansowe gmin w kosztach jakie ponoszą za pobyt osób skierowanych do rodzinnych domów pomocy (moduł I) oraz dofinansowanie kosztów remontu lub zakupu wyposażenia w sytuacji tworzenia rodzinnych domów pomocy (moduł II). MODUŁ I - wsparcie finansowe gmin w kosztach jakie ponoszą za pobyt osób skierowanych do rodzinnych domów pomocy:

- do 30% kosztów ponoszonych przez gminy w przypadku osób przebywających w domach, ale skierowanych do rodzinnych domów pomocy przed 2022 r.,
- do 50% kosztów ponoszonych przez gminy w przypadku osób kierowanych do rodzinnych domów pomocy w latach 2022-2024;

MODUŁ IIA - dofinansowanie kosztów remontu lub zakupu wyposażenia w sytuacji kiedy gmina planuje udostępnić z własnych zasobów budynek podmiotowi uprawnionemu lub osobie fizycznej celem uruchomienia w nim rodzinnego domu pomocy na podstawie umowy zawartej z gminą;

MODUŁ IIB - dofinansowanie kosztów remontu lub zakupu wyposażenia w budynkach będących własnością podmiotu uprawnionego, w których planowane jest uruchomienie rodzinnego domu pomocy na podstawie umowy zawartej z gminą. Przyznane kwoty dotacji dla gmin to 5 708 255 zł w 2022 r. i 7 197 497 zł w 2023 r.

Program Centra opiekuńczo-mieszkalne

⁸ Kryteria dochodowe obowiązujące do 11.05.2023 r. Z dniem 12.05.2023 r. kryteria zostały podwyższone do 235% kryterium ustawowego i wynoszą odpowiednio 1823,60 zł dla osoby samotnie gospodarującej oraz 1410 zł dla osoby w rodzinie.

⁹ o pomocy społecznej

¹⁰ z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej

¹¹ z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej

Program zmierza do stworzenia warunków dla jednostek samorządu terytorialnego szczebla gminnego i powiatowego, pozwalających na tworzenie i utrzymanie placówek pobytu dziennego lub całodobowego dla osób niepełnosprawnych. Centra opiekuńczo-mieszkalne są przeznaczone dla dorosłych osób z niepełnosprawnością ze znacznym lub umiarkowanym stopniem niepełnosprawności. Pierwsza edycja Programu została ogłoszona w 2019 r., kolejne edycje ogłoszono w 2021 r. oraz 2023 r.

Program składa się z dwóch modułów, z czego Moduł I polega na finansowaniu budowy nowego obiektu budowlanego na nieruchomości stanowiącej własność gminy/powiatu, zakupie nieruchomości zabudowanej lub niezabudowanej obiektem w celu utworzenia Centrum lub zmianie poprzez jego przystosowanie do standardu Centrum. W ramach Modułu II pokrywane są natomiast koszty utrzymania działalności Centrum, ponoszenie niezbędnych wydatków związanych z usługą przewozową/transportową uczestników Centrum, wynagrodzeń kadry Centrum oraz osób świadczących usługi w Centrum na rzecz uczestników Programu. W 2023 r. funkcjonowało 39 Centrów.

Pobyt całodobowy jest realizowany także w ramach programów: „Opieka wytchnieniowa dla członków rodzin lub opiekunów osób z niepełnosprawnościami” (program skierowany do organizacji pozarządowych) oraz „Opieka wytchnieniowa” – edycja 2023 (adresowany do JST). Wnioskodawcy nie podają liczby placówek pobytu całodobowego.

Programy „Asystent osobisty osoby z niepełnosprawnościami” (skierowany do organizacji pozarządowych), Asystent osobisty osoby niepełnosprawnej” (skierowany do JST).

Program asystencki ma w swojej zasadzie zapewniać możliwość skorzystania przez osoby niepełnosprawne z pomocy asystenta przy wykonywaniu codziennych czynności i funkcjonowaniu w życiu społecznym, ograniczyć skutki niepełnosprawności oraz stymulować osoby niepełnosprawne do podejmowania aktywności i umożliwiać im realizowania prawa do niezależnego życia. Ważnym aspektem programu jest także przeciwdziałanie dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność oraz wykluczeniu społecznemu osób niepełnosprawnych, umożliwienie osobom niepełnosprawnym uczestnictwa w życiu lokalnej społeczności.

Program „Przedsiębiorstwo Społeczne +” na lata 2023-2025 (obecnie „Warto być PS!”) - głównym celem programu jest wspieranie przedsiębiorczości społecznej przez zapewnienie PS dostępu do wsparcia finansowego ułatwiającego tworzeniem miejsc pracy, reintegracją społeczną i zawodową osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, jak również wzmocnienie zdolności do świadczenia przez nie usług społecznych. W ramach tego instrumentu możliwe było uzyskanie dofinansowania na pokrycie kosztów reintegracji społecznej i zawodowej pracowników PS zagrożonych wykluczeniem. Na realizację programu w 2023 roku przeznaczone zostały 22 mln zł. Na finansowanie Instrumentów 1 i 2 - wsparcie zatrudnienia i wsparcie bieżące w 2023 r. przeznaczono 20 mln zł ze środków Funduszu Pracy. Na finansowanie Instrumentu 3 - wsparcie reintegracji w 2023 r. przeznaczono 2 mln zł z Funduszu Solidarnościowego.

Program na rzecz zatrudnienia socjalnego na lata 2023-2025 to program, dzięki któremu podmioty zatrudnienia socjalnego, czyli centra i kluby integracji społecznej, mogą podnosić jakość swojej oferty na rzecz tych osób. Głównym celem programu jest: wzmocnianie uczestnictwa w życiu społecznym i zawodowym osób zagrożonych wykluczeniem społecznym przez rozwijanie oferty podmiotów zatrudnienia socjalnego oraz wspieranie włączenia społecznego na poziomie lokalnym. W konkursie w 2023 r. dofinansowano 30 ofert, w których wsparciem objęto ponad 443 uczestników.

Program „Odporność oraz rozwój ekonomii społecznej i przedsiębiorczości społecznej” na lata 2022–2025.

W ramach programu możliwe było uzyskanie wsparcia finansowego na działania umożliwiające przeprowadzenie modernizacji w podmiotach ekonomii społecznej a także na jeden z trzech obszarów działalności PES:

- reintegracja osób zagrożonych wykluczeniem społecznym w przedsiębiorstwach społecznych (PS) i podmiotach zatrudnienia socjalnego,
- budowanie potencjału przedsiębiorstw społecznych i podmiotów ekonomii społecznej do realizacji zdeinstytucjonalizowanych usług społecznych,
- wzmacnianie odporności i rozwój przedsiębiorstw społecznych i podmiotów ekonomii społecznej.

W programie na wsparcie PES przeznaczono ponad 197 mln.

Krajowy Program Działań na rzecz Równego Traktowania na lata 2022-2030 to dokument opracowany w perspektywie wieloletniej. Celem Krajowego Programu jest podnoszenie świadomości społecznej w zakresie równego traktowania, w tym na temat przyczyn i skutków naruszenia zasady równego traktowania, przeciwdziałania naruszeniom zasady równego traktowania, a także współpracy z partnerami społecznymi, organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami w zakresie równego traktowania.

Program zakłada VIII Priorytetów, które dotyczą: polityki antidyskryminacyjnej, pracy i zabezpieczenia społecznego, edukacji, zdrowia, dostępu do dóbr i usług, budowania świadomości, gromadzenia danych i badań oraz koordynacji. Wśród zadań zaplanowanych w Krajowym Programie są również działania na rzecz osób starszych. W odniesieniu do Kampanii społecznych i innych działań mających na celu promowanie polityki antidyskryminacyjnej w 2023 r. została zorganizowana Konferencja dotycząca mniejszości narodowych i etnicznych pn. „O mniejszościach narodowych i etnicznych w Polsce”. Podczas Konferencji głos zabrali przedstawiciele mniejszości litewskiej, romskiej oraz tatarskiej a także pracownicy Głównego Urzędu Statystycznego, Biura Rzecznika Praw Obywatelskich oraz Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014 -2020 (PO WER)

W 2023 r. trwała realizacja 4 z 6 projektów wyłonionych do dofinansowania w Działaniu 2.8 PO WER pn. *Rozwój usług społecznych świadczonych w środowisku lokalnym*, w ramach typu projektu pn. *Wypracowanie standardów i przeprowadzenie pilotaży w zakresie usług mieszkalnictwa wspomaganego dla osób o specyficznych potrzebach, z uwzględnieniem możliwości finansowania tych rozwiązań - dotyczącego wsparcia procesu deinstytucjonalizacji usług społecznych w Polsce (rozumianego jako przejście od opieki instytucjonalnej do opieki środowiskowej)*. Projekty realizowane były przez Regionalne Ośrodki Polityki Społecznej - obejmowały działania zgodne z ideą deinstytucjonalizacji usług, tj. zmierzające do przejścia od świadczenia usług w formach instytucjonalnych (stacjonarnych) do usług świadczonych w środowisku lokalnym.

Celem konkursu było wypracowanie takich rozwiązań, które umożliwią niezależne życie osobom starszym, osobom z niepełnosprawnościami oraz osobom z zaburzeniami psychicznymi. Projekty zakładały sfinansowanie opracowanych rozwiązań, dlatego też standardy usług zostały przetestowane w mieszkaniach wspomaganym w ramach pilotażu na obszarze samorządowych jednostek organizacyjnych – 30 gmin. Po przeprowadzeniu pilotażu oraz zweryfikowaniu wynikających z nich rezultatów opracowane standardy będą rekomendowane do stosowania. 2 projekty zakończyły się w 2022 r., w 2023 r. w pozostałych 4 projektach kontynuowano realizację opracowanego standardu na rzecz deinstytucjonalizacji usług na terenie gminnych jednostek samorządu terytorialnego. W rezultacie prowadzono 36 mieszkań wspomaganym, w których mieszkały 173 osoby o specyficznych potrzebach.

Jednocześnie zrealizowano zadania dotyczące opracowania rekomendacji i przeprowadzenia działań edukacyjno-szkoleniowych dla przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego i NGO w zakresie stosowania standardu.

1.10 Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi

Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Działania PROW 2014-2020

W ramach płatności zrealizowano m. in.

- wsparcie dla nowych uczestników systemów jakości żywności na kwotę 78 205 zł;
- inwestycje w gospodarstwach położonych na obszarach NATURA 2000 na kwotę 1 864 660 zł;
- inwestycje mające na celu ochronę wód przed zanieczyszczeniem azotanami pochodzącymi ze źródeł rolniczych na kwotę 4 164 275 zł;
- modernizację gospodarstw rolnych na kwotę 63 779 200 zł;
- inwestycje zapobiegające zniszczeniu potencjału produkcji rolnej na kwotę 3 245 855 zł;
- restrukturyzację małych gospodarstw na kwotę 85 428 000 zł;
- rozwój przedsiębiorczości – rozwój usług rolniczych na kwotę 24 298 435 zł;
- wdrażanie lokalnych strategii rozwoju PROW 2014-2020 na kwotę 22 460 524 zł;
- rolnictwo ekologiczne (PROW 2014-2020) na kwotę 74 292 419 zł;
- płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami na kwotę 322 533 078 zł;
- płatności bezpośrednie na kwotę 3 162 611 859 zł;
- nadzwyczajne tymczasowe wsparcie dla rolników i MŚP szczególnie dotkniętych wpływem rosyjskiej inwazji na Ukrainę (art. 39 c) na kwotę 122 932 162,50 zł.

Beneficjenci pomocy krajowej, którzy w 2023 r. mieli 60 lat i więcej skorzystali m.in. z:

- dopłaty do oprocentowania kredytów preferencyjnych na kwotę 225 770 988,85 zł;
- pomocy finansowej dla producenta świń, który w związku z obowiązującym zakazem utrzymywania w gospodarstwie świń lub ich wprowadzenia do gospodarstwa, wydanym w związku z wystąpieniem afrykańskiego pomoru świń, zaprzestał produkcji świń na kwotę 2 160 464,00 zł;
- pomocy de minimis dla podmiotów prowadzących działalność nadzorowaną w zakresie utrzymywania pszczół na kwotę 32 093 800,00 zł;
- programu 2023 Locha+ na kwotę 84 800 673,84 zł;
- pomocy dla producenta rolnego, który poniósł dodatkowe koszty w wyniku braku stabilizacji na rynku pszenicy, gryki lub kukurydzy spowodowanej agresją Federacji Rosyjskiej wobec Ukrainy (PSZENICA I) na kwotę 117 866 403,84 zł;
- pomocy dla producenta rolnego, o której mowa w §13zw rozporządzenia¹² dotycząca sprzedaży zbóż (PSZENICA II) na kwotę 425 464 573,24 zł;
- pomocy dla producenta rolnego, któremu zagraża utrata płynności finansowej w związku z zakłóceniami na rynku rolnym spowodowanymi agresją Federacji Rosyjskiej wobec Ukrainy na dofinansowanie w 2023r. zakupu nawozów mineralnych innych niż wapno nawozowe i wapno nawozowe zawierające magnez od podmiotów prowadzących działalność w zakresie obrotu nawozami lub sprzedaży nawozów (NAWOZY) na kwotę 496 924 924,87 zł.

Krajoowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa (KOWR)

Program Operacyjny Pomoc Żywnościowa 2014-2020 Program 2021Plus

¹² Rady Ministrów w sprawie szczegółowego zakresu i sposobów realizacji niektórych zadań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (Dz.U. 2023 poz. 2667)

Celem działania programu było przeciwdziałanie deprawacji materialnej przez udzielanie pomocy żywnościowej osobom najbardziej potrzebującym oraz zapewnianie środków towarzyszących wspierających ich włączenie społeczne. Łącznie rozdysponowano ponad 1,6 mln paczek oraz ponad 880 tys. posiłków, a pomoc żywnościową otrzymało ponad 980 tys. osób. W zakresie środków towarzyszących organizacje partnerskie przeprowadziły łącznie ponad 4 tys. działań w ramach środków towarzyszących, obejmując nimi ponad 70 tys. odbiorców końcowych, w tym osoby starsze.

Jednostki Doradztwa Rolniczego

Jednostki doradztwa rolniczego (Centrum Doradztwa Rolniczego – CDR i 16 wojewódzkich ośrodków doradztwa rolniczego ODR) w ramach swojej działalności doradczej realizowały działania na rzecz mieszkańców obszarów wiejskich, w tym na rzecz aktywizacji osób starszych, poprzez m.in. szkolenia, szkolenia wyjazdowe, porady, publikacje, ulotki.

Jednostki doradztwa rolniczego w Polsce podejmowały również działania na rzecz upowszechnienia idei rolnictwa społecznego i gospodarstw opiekuńczych, których działania mogą być kierowane, m.in. do osób starszych. Informacje dla rolników i mieszkańców obszarów wiejskich zainteresowanych usługami opiekuńczymi lub przedstawicieli instytucji zainteresowanych taką działalnością przekazywane były w formie ulotek, materiałów informacyjnych zamieszczonych na stronach internetowych CDR lub ODRów, konferencji i szkoleń.

Narodowy Instytut Kultury i Dziedzictwa Wsi

W 2023 r. Narodowy Instytut Kultury i Dziedzictwa Wsi realizował dwa programy stypendialne skierowane dla twórców ludowych:

Program Stypendialny „Mistrz-Uczeń” - skierowany do twórców ludowych z terenu Rzeczypospolitej Polskiej, zarówno mistrzów z wyróżniającym się dorobkiem, jak i adeptów chcących doskonalić swoje umiejętności. Celem programu jest ratowanie lokalnego dziedzictwa i tradycji oraz zapewnienie ciągłości autentycznej twórczości ludowej. Priorytety Stypendium dotyczą projektów edukacyjnych, zapewniających bezpośredni przekaz tradycyjnych umiejętności artystycznych, rzemieślniczych i rękodzielniczych, dokonywanych wewnątrz wspólnoty lokalnej, ze szczególnym uwzględnieniem umiejętności zagrożonych zanikiem.

„Program Stypendialny dla Twórców Ludowych” - skierowany do ludowych artystów, rzemieślników i rękodzielników z terenu Rzeczypospolitej Polskiej. Jego celem jest ratowanie lokalnego dziedzictwa i tradycji poprzez wsparcie indywidualnego twórcy, dające mu swobodę pracy nad dziełem ważnym zarówno z punktu widzenia jego rozwoju, jak i z perspektywy upowszechniania wiedzy o unikatowych umiejętności i tradycji, które są istotnym elementem tożsamości lokalnej społeczności. Priorytety Stypendium dotyczą projektów twórczych, zakorzenionych we wspólnocie lokalnej twórcy ludowego, ze szczególnym uwzględnieniem umiejętności i treści zagrożonych zanikiem.

1.11 Ministerstwo Rozwoju i Technologii

Reforma systemu planowania przestrzennego¹³

W 2023 r. weszła w życie reforma, która wprowadza nowy akt planowania przestrzennego. Jest to plan ogólny gminy, który będzie ustalał dopuszczalne rodzaje zabudowy na terenie gminy. W ramach planu gmina będzie mogła przyjąć standardy dostępności do usług społecznych, w tym terenów zieleni, ambulatorium podstawowej opieki zdrowotnej, biblioteki, domu kultury, domu pomocy społecznej, przystanku publicznego transportu zbiorowego, apteki.

¹³ ustawa z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2023 poz. 1688).

Zintegrowany program wsparcia społecznego budownictwa czynszowego

W 2023 r. kontynuowano realizację zintegrowanego programu wsparcia społecznego budownictwa czynszowego, stanowiącego jedno z działań Narodowego Programu Mieszkaniowego, w wyniku którego powstają lokale mieszkalne na wynajem o umiarkowanym czynszu, z uwzględnieniem potrzeb osób starszych w ramach:

- programu preferencyjnego finansowania zwrotnego skierowanego do społecznych inicjatyw mieszkaniowych, spółdzielni mieszkaniowych i spółek gminnych realizujących mieszkania dla osób o średnich dochodach;
- programu bezzwrotnego dofinansowania budownictwa socjalnego i komunalnego skierowanego do samorządów gminnych.

Program popierania budownictwa mieszkaniowego

W ramach programu realizowanego na podstawie przepisów ustawy¹⁴ dofinansowywana jest budowa mieszkań na wynajem wraz z dodatkowymi powierzchniami użytkowymi, służącymi zaspokajaniu potrzeb osób starszych (np. pomieszczenia ambulatoryjne/rekreacyjne). Jednym z kryteriów punktowych w akcie wykonawczym do ww. ustawy jest: „Adresowanie nowych mieszkań do osób starszych”, w oparciu o które Bank Gospodarstwa Krajowego dokonuje oceny punktowej wniosków, w sytuacji gdy w ramach danej edycji zapotrzebowanie na finansowanie zwrotne wynikające ze złożonych przez kredytobiorców wniosków, które uzyskały pozytywną ocenę wiarygodności kredytowej, przekracza wysokość kwoty przeznaczonej na udzielenie finansowania zwrotnego w danej edycji. Natomiast w przypadku wniosków o finansowanie o równej ogólnej liczbie punktów, dzięki kryterium punktowemu: „Adresowanie nowych mieszkań do osób starszych” – premiovane mogą być przedsięwzięcia dedykowane osobom starszym. W ramach 14 i 15 edycji programu, które odbyły się w 2023 r., zakwalifikowano wnioski, w ramach których zaplanowano budowę 542 lokali mieszkalnych dla osób starszych.

Program bezzwrotny dofinansowania budownictwa socjalnego i komunalnego

Natomiast w ramach programu realizowanego na podstawie ustawy¹⁵ od 2021 r. dofinansowywana jest budowa mieszkań na wynajem, w tym komunalnych, wraz z dodatkowymi powierzchniami użytkowymi, służącymi zaspokajaniu potrzeb osób starszych (np. pomieszczenia ambulatoryjne/rekreacyjne, świetlice). W 2023 r. na utworzenie lokali mieszkalnych wraz z dodatkowymi pomieszczeniami użytkowymi zakwalifikowano 41 wniosków, w wyniku których powstać ma 187 lokali mieszkalnych dedykowanych seniorom.

Ponadto w ramach reformy systemu planowania przestrzennego **rozszerzono zasady konsultacji społecznych aktów planowania przestrzennego i rewitalizacji**. Zapisano zasadę prowadzenia partycypacji w sposób umożliwiający aktywny udział osób ze szczególnymi potrzebami, w tym obowiązek organizacji spotkań w miejscach dostępnych architektonicznie. Ustalono obowiązek informowania w niespecjalistycznym języku. Rozszerzono krąg podmiotów, które mają prawo do składania wniosków i uwag w procesie przygotowywania aktów planowania przestrzennego m.in. o organy doradcze i konsultacyjne gminy, w tym gminne rady seniorów, rady dzielnic i osiedli. Ustanowiono także zachętę do szerszego prowadzenia działań edukacyjnych i informacyjnych.

Program „Dostępność plus 2018-2025”

Celem Programu jest podnoszenie jakości i zapewnienie niezależności życia osób o szczególnych potrzebach, w tym osób starszych i osób z trwałymi lub czasowymi trudnościami w zakresie mobilności lub percepcji.

¹⁴ z dnia 26 października 1995 r. o społecznych formach rozwoju mieszkalnictwa (Dz. U. z 2024 r. poz. 527)

¹⁵ z dnia 8 grudnia 2006 r. o finansowym wsparciu niektórych przedsięwzięć mieszkaniowych (Dz. U. z 2024 r. poz. 304)

W 2023 r. Ministerstwo Rozwoju i Technologii (MRiT) wzięło udział w **II Targach dostępności w Opolu**, które odbyły się w dniach 6-7.06.2023 r. Podczas Targów przedstawiciele MRiT odpowiadali na liczne zapytania zarówno od osób prywatnych, jak i instytucji państwowych czy przedsiębiorców. Podczas rozmów uczestnicy Targów w szczególności byli zainteresowani obecnie obowiązującymi przepisami oraz zmianami, które mają nastąpić, a także opowiadali o tym, jak obecne regulacje wpływają na ich pracę oraz życie codzienne.

Kolejnym wydarzeniem, w którym MRiT wzięło udział, były **Międzynarodowe Targi Rehabilitacji** w dniach 27-29.09.2023 r. w Nadarzynie. Targi zgromadziły prawie 100 wystawców branży produktów senioralnych i 3 200 aktywnych seniorów. Na stoisku MRiT promowało konkurs pn. „*Lider dostępności priorytetowych branż*” wśród przedsiębiorców, wystawców i zwiedzających. Konkurs ma na celu wybranie i nagrodzenie najlepszych produktów i usług skierowanych do osób z niepełnosprawnościami i seniorów. Nagrodzone produkty skutecznie wspierają osoby o szczególnych potrzebach w codziennym życiu, poprawiając poziom i komfort życia oraz pozwalając im na jak największą samodzielność. W 2023 r. odbyła się 3. edycja konkursu. Jego laureatami zostały następujące firmy:

- TERMA Sp. z o.o. za ławkę dostępną sensorycznie, która posiada ułatwienia dla osób o różnym poziomie sprawności, w tym także dla użytkowników wózków inwalidzkich;
- Sieć Badawcza Łukasiewicz - Instytut Technik Innowacyjnych EMAG za AudioMovie, aplikację na urządzenia przenośne do stosowania w kinach, telewizji oraz podczas festiwali filmowych. Udostępnia ona audiodeskrypcję (AD), czyli słowny opis obrazu, osobom z ubytkiem wzroku oraz audionapisy (AS) osobom z ubytkiem słuchu i wzroku lub cierpiącym na dysleksję;
- MIRAcle Robert Biegański Małgorzata Bauer Sp. J. za powiększalnik posiadający dwa ekrany i dwie kamery. Dzięki takiemu rozwiązaniu osoba słabowidząca może pracować w taki sam sposób i w niemal takim samym tempie jak osoba pełnosprawna. Rozwiązanie pozwala również uczyć osobie słabowidzącej do szkoły czy uczelni.

Kolejną inicjatywą był udział w **Targach Viva Seniorzy** odbywających się w Poznaniu w dniach 29-30.09.2023 r. Podczas Targów zgromadzono czołowe firmy, ekspertów technicznych i praktyków związanych z branżą produktów i usług senioralnych w Polsce i w całym regionie Europy Środkowo-Wschodniej. Targi odwiedziło ponad 6 000 osób.

1.12 Ministerstwo Sprawiedliwości

Prace legislacyjne dotyczące projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, obejmującego m. in. zmiany w zakresie umowy dożywocia

Proponowane w projekcie zmiany mają na celu dopełnienie rozwiązań, służących ograniczeniu niepożądanych zjawisk w obrocie nieruchomościami i dotyczą one ograniczenia katalogu osób, które mogą być stroną umowy o dożywocie, do małżonka, wstępnych, zstępnych, rodzeństwa, powinowatych w tej samej linii lub stopniu, dzieci rodzeństwa, ojczyrna, macochy, przysposabiającego oraz jego małżonka, przysposobionego oraz jego małżonka, a także osoby pozostającej faktycznie we wspólnym pożyciu, jeżeli stale zamieszkiwała z dożywotnikiem w chwili zawarcia umowy o dożywocie. W ten sposób, bazując na zaufaniu, jakim darzą się osoby najbliższe, zabezpieczone mają zostać interesy obu stron stosunku zobowiązaniowego.

Przedmiotowy projekt został skierowany w dniu 27 grudnia 2022 r. do Kancelarii Prezesa Rady Ministrów z wnioskiem o wpisanie projektu do wykazu prac legislacyjnych i programowych Rady Ministrów, niemniej jednak przez cały rok 2023 projekt nie uzyskał wpisu do wykazu.

Program „Sprawiedliwość”

Projekt predefiniowany pn. „Przeciwdziałanie przemocy wobec osób starszych i niepełnosprawnych”

Głównym celem projektu była poprawa funkcjonowania systemu przeciwdziałania przemocy wobec osób starszych i niepełnosprawnych. W ramach przetargów zrealizowano przez Ministerstwo Sprawiedliwości następujące działania:

- rozwój wsparcia dla osób doznających przemocy w rodzinie, należących do grup ze specjalnymi potrzebami (efekty: 1 opracowany model profilaktyki i wsparcia dla osób starszych i osób niepełnosprawnych doznających przemocy w rodzinie),
- opracowanie 20 rekomendacji i zaleceń w ramach modelu profilaktyki i wsparcia dla osób starszych i osób niepełnosprawnych, zagrożonych lub doznających przemocy w rodzinie
- 1000 publikacji modelu wsparcia rodziny.

Realizacja działań rozpoczęła się w IV kwartale 2023 r. (dwa postępowania przetargowe) i zakończyła w kwietniu 2024 r. (zgodnie z zaplanowanym harmonogramem działań w projekcie).

Ponadto - w ramach **Programu Sprawiedliwość** przewidziane zostały **dwa Fundusze Małych Grantów (FMG)**, zarządzane przez Operatora Programu i przeznaczone na wsparcie projektów, które będą miały na celu przyczynianie się do poprawy funkcjonowania systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie. W ramach naboru dofinansowane zostały projekty mające na celu rozwój lokalnego systemu wsparcia dla osób starszych i osób z niepełnosprawnościami, zagrożonych lub doznających przemocy, oraz ich rodzin. Rozwiązania, opracowanie i realizowane w ramach projektów na poziomie lokalnym zostaną poddane ewaluacji, a dobre praktyki będą wykorzystane przy opracowywaniu modelu profilaktyki i wsparcia w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie wobec osób starszych i osób z niepełnosprawnościami w ramach Projektu Predefiniowanego nr 3 „Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie wobec osób starszych i niepełnosprawnych. Podmiotami uprawnionymi do składania wniosków były jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminnego. Projekty zrealizowało 8 gmin od stycznia 2023 r. do marca 2024 r.

Celem głównym projektów było stworzenie warunków sprzyjających uzyskaniu zdolności do funkcjonowania osób starszych i niepełnosprawnych w środowisku rodzinnym wolnym od przemocy, poprzez uzyskanie świadomości w zakresie psychologicznych i społecznych zachowań przemocowych przez osoby doświadczające i stosujące przemoc. Realizacja projektów pozwoliła na osiągnięcie celów Programu, poprzez nawiązanie współpracy z administracją rządową, organizacjami pozarządowymi i społecznością lokalną.

Fundusz Sprawiedliwości

Kampania edukacyjno-informacyjna pn.: Tworzenie, wzmocnienie i rozbudowa sieci pomocy ofiarom przestępstw, zapobieganiu przestępczości oraz pomocy postpenitencjarnej

Bezpośrednimi beneficjentami kampanii byli seniorzy ze względu na spore zagrożenie przemocą psychiczną. Jednym z produktów kampanii są szkolenia, w których w 2023 r. uczestniczyło 336 seniorów w ramach 25 szkoleń. Na szkoleniach podejmowana była tematyka przemocy psychicznej, kwestie agresji słownej, ciągłe negatywne ocenianie osoby starszej, straszenie, obrażanie, szykanowanie ze względu na wiek, ograniczenia sprawności motorycznej, lekceważenie osób starszych, ich poglądów, wartości oraz potrzeb. W ramach Programu Przeciwdziałania Przyczynom Przystępczości w 2023 r. na szkolenia przeznaczono kwotę 838 000,00 zł. Dodatkowo na stronie www.gov.pl w zakładce załatwiają sprawy urzędowe, usługi dla obywatela, zasiłki i pomoc finansowa, trudna sytuacja, skorzystaj z pomocy dla pokrzywdzonych w wyniku przestępstwa znajduje się Informator dla pokrzywdzonych przestępstwem.

Program Pomocy Osobom Pokrzywdzonym Przystępstwem na lata 2019-2021, zaktualizowany do 2025 r.

W ramach Programu dysponent Funduszu Sprawiedliwości udzielił w 2023 r. wsparcia 48 podmiotom w zakresie Sieci Pomocy Osobom Pokrzywdzonym Prześstępstwem oraz jednemu podmiotowi w zakresie Specjalistycznego Centrum Wsparcia na lata 2020-2025.

Program Pomocy Postpenitencjarnej na lata 2019-2023, zaktualizowany do 2026 r.

W ramach programu dysponent Funduszu Sprawiedliwości w 2023 r. udzielił wsparcia 31 podmiotom w zakresie Pomocy Postpenitencjarnej.

W ramach tych Programów ze środków Funduszu Sprawiedliwości od wielu lat organizowana jest pomoc dla osób pokrzywdzonych przestępstwem, świadków oraz osób im najbliższych. Z pomocy może skorzystać każdy pokrzywdzony przestępstwem, w tym osoby starsze. Pomoc udzielana jest przez wyspecjalizowane podmioty niezaliczane do sektora finansów publicznych, w tym fundacje, stowarzyszenia i organizacje. Do pomocy udzielanej przez Fundusz Sprawiedliwości należy przede wszystkim pomoc prawna, psychologiczna, psychoterapeutyczna oraz materialna. Bezpłatne wsparcie udzielane ze środków Funduszu Sprawiedliwości skierowane jest do wszystkich osób pokrzywdzonych przestępstwem, świadków i osób im najbliższych. Wsparcie świadczone jest bez względu na wiek i rodzaj przestępstwa jakim została pokrzywdzona osoba zgłaszająca się do miejsca świadczenia pomocy.

Sieć Pomocy Osobom Pokrzywdzonym

W 2023 r. w ramach ogólnopolskiej Sieci Pomocy Osobom Pokrzywdzonym funkcjonowało 305 miejsc świadczenia pomocy.

Linia Pomocy Pokrzywdzonym

W zakres Specjalistycznego Centrum Wsparcia funkcjonuje ogólnokrajowa i całodobowa telefoniczna Linia Pomocy Pokrzywdzonym (numer telefonu: +48 222 309 900, adres email: info@numerosos.pl). Dzięki infolinii w szybki i anonimowy sposób można uzyskać poradę psychologiczną i prawną oraz umówić się na spotkanie ze specjalistami w dowolnym miejscu na terenie Polski. Porady prawne i psychologiczne są udzielane drogą mailową, w przypadku gdy udzielanie porad drogą telefoniczną byłoby utrudnione bądź niemożliwe (dla osób przebywających poza granicami kraju, w tym w szczególności dla osób starszych, jak również osób z niepełnosprawnością, która może wpływać na utrudnioną komunikację telefoniczną). Prowadzenie poradnictwa odbywa się w języku polskim, ukraińskim i angielskim, a także w języku migowym z wykorzystaniem komunikatora internetowego umożliwiającego videorozmowę.

Według danych za 2023 r. wynika, że udzielono pomocy 2 363 osobom pokrzywdzonym w wieku powyżej 65 roku życia, które stanowiły około 8% uprawnionych osób. W miejscach świadczenia pomocy udzielono wsparcia w następującym zakresie: 8 278 godzin pomocy prawnej, 3620 godzin pomocy psychiatrycznej, psychologicznej, psychoterapeutycznej oraz 3 620 godzin w ramach grup wsparcia. Dodatkowo udzielono pomocy materialnej w łącznej wysokości: 587 000,00 zł.

1.13 Ministerstwo Sportu i Turystyki

Infrastruktura sportowa

W 2023 r. Ministerstwo Sportu i Turystyki kontynuowało realizację programu Sportowa Polska, który jest jednym z kluczowych projektów w zakresie wspierania rozwoju lokalnej i powszechnej infrastruktury sportowej na terenie całego kraju. Program wspiera inwestycje, które w największym stopniu odpowiadają rekreacyjnym i sportowym potrzebom społeczeństwa, w tym osób starszych. Obiekty realizowane w ramach programu, to m.in. boiska, baseny, siłownie plenerowe, korty tenisowe. Powstałe obiekty mają charakter ogólnodostępny. W 2023 r. na realizację Programu

przyznano ponad 530 mln zł na dofinansowanie blisko 300 zadań inwestycyjnych, co pozwoli na budowę, przebudowę lub remont ponad 480 obiektów sportowych w całej Polsce.

Ministerstwo Sportu i Turystyki dodatkowo w 2023 r. promowało aktywność sportową i rekreacyjną osób starszych w zakresie:

- upowszechniania form sportu i rekreacji dla seniorów;
- prowadziło zajęcia o charakterze sportowym i rekreacyjnym dla seniorów przez instruktorów z wykorzystaniem kadry i baz, jakie posiadają lokalne kluby sportowe, ośrodki sportu i rekreacji, baseny, hale sportowe itp.
- rozwoju małej infrastruktury sportowo – rekreacyjnej o charakterze wielopokoleniowym – Otwarte Strefy Aktywności – poprzez budowę ogólnodostępnych, plenerowych stref aktywności, skierowanych do różnych grup wiekowych oraz tworzenie przestrzeni aktywności sportowej, sprzyjającej międzypokoleniowej integracji społecznej.

Sport Powszechny

Zapewnienie warunków i oferty dla powszechnego podejmowania aktywności fizycznej na każdym etapie życia to jeden z głównych celów określonych w dokumentach strategicznych Ministerstwa. Jednym ze zdefiniowanych w tym zakresie priorytetów jest „Wspieranie działań na rzecz integracji społecznej osób starszych poprzez aktywność fizyczną”.

Minister właściwy ds. kultury fizycznej wychodząc naprzeciw aktualnym wyzwaniom demograficznym związanych ze starzeniem się populacji naszego kraju, dostrzega potrzebę działań w zakresie promocji wszelkich form aktywności seniorów, od lat wzmacniając wsparcie zadań z zakresu upowszechniania aktywności fizycznej i promowania sportu, kierowanych do osób starszych.

Inicjatywa wdrażania szerokich działań upowszechniania aktywności fizycznej osób starszych, pojawiła się w wyniku analizy i oceny aktualnej sytuacji stanu potrzeb i oczekiwań w sferze utrzymania odpowiedniego poziomu potencjału biologicznego człowieka, wobec wydłużającego się czasu trwania życia ludzkiego.

Tabela 3 Sport Dla Wszystkich 2023

Nazwa organizacji	Nazwa zadania	Kwota dotacji w zł
Akademicki Związek Sportowy	Senior Aktywny Zdrowy Sportowy	65 000,00
Fundacja "SUDETY"	Opolska Akademia Zdrowego Seniora 2.0	100 000,00
Gdański Klub Sportowy 'KORSARZ	Pomorska Akademia Seniora 2023	94 000,00
Integracyjny Klub Sportowy "TARPAN"	Aktywny senior, zdrowy senior	20 000,00
KLUB BIEGACZA SPORTING	Ogólnopolski program aktywizacji osób starszych zmagających się z otyłością 2023	70 000,00
Klub Rekreacyjno-Sportowy Towarzystwa Krzewienia Kultury Fizycznej SPORTOWIEC	Sprawność seniorów	10 000,00
Ludowy Klub Sportowy Tworków	Powiatowa Liga Szachowa dla dzieci, młodzieży, seniorów i dorosłych mieszkańców Powiatu Raciborskiego 2023	17 000,00
Mazowieckie Towarzystwo Krzewienia Kultury Fizycznej	Mazowiecka Sportowa Senioriada 2023 Aktywnie - Zdrowo - Sportowo Piknik sportowy dla mazowieckich seniorów	30 000,00
New Europe Foundation	Liga Aktywnych Seniorów	150 000,00

Stowarzyszenie Uniwersytet Trzeciego Wieku w Lesznie	Seniorzy w dobrej formie	70 000,00
Polskie Stowarzyszenie Nordic Walking	Nordic Walking Senior	600 000,00
Stowarzyszenie MANKO	Senior w Ruchu - IV edycja	150 000,00
Towarzystwo Krzewienia Kultury Fizycznej	Nordic Walking, pływani i taniec formą terapii i aktywności fizycznej dla seniorów.	40 000,00
Fundacja Akademickiego Związku Sportowego	Frajdy Miejskie - pikniki sportowe/gry miejskie dla dzieci, młodzieży, dorosłych, seniorów i rodzin	150 000,00
Fundacja MultiSport	"Senior w Dobrej Formie"	50 000,00
Inneko Foundation	Seniorzy z wnukami grają w golfa	10 000,00
Fundacja Michała Jelińskiego ACTIVE diabet	Warsztaty sportowo-edukacyjne ACTIVE diabet ACTIVE senior	70 000,00
Podbeskidzkie Towarzystwo Sportowe "Janosik"	Aktywny senior	15 000,00
Fundacja im. Wojciecha Fortuny	Upowszechnianie sportu wśród dzieci, młodzieży, dorosłych i seniorów poprzez organizację zajęć sportowych dla mieszkańców powiatu suwalskiego i sejneńskiego	100 000,00
Młodzieżowy Klub Koszykówki "BASKET" Gorzów	Otwarte Ogólnodostępne zajęcia sportowo-rekreacyjne dla dzieci i młodzieży szkolnej oraz rodziców i seniorów. Organizacja rodzinnych festynów sportowych oraz cyklicznych turniejów koszykówki dla dzieci i młodzieży niebiorącej udziału we współzawodnictwie sportowym organizowanym przez polskie związki sportowe.	20 000,00
Uczniowski Klub Sportowy Azymut Siedliska	Razem dla Ojczyzny - od przedszkola do seniora - Otwarte Zawody w biegu i marszu na orientacji z okazji 160. Rocznicy Powstania Styczniowego	6 000,00
Fundacja "Teraz Ziębice"	Igrzyska Sportowe Seniorów - Ziębice 2023	19 000,00
Krajowe Zrzeszenie Ludowe Zespoły Sportowe	Szkolenie "Aktywny Senior LZS	50 000,00
Polski Związek Lekkiej Atletyki Masters	32. Halowe Mistrzostwa Polski w Lekkiej Atletyce Masters i 6. Mistrzostwa Polski Lekarzy	70 000,00
Polski Związek Atletyki Masters	9. Halowe Mistrzostwa Świata w Lekkiej Atletyce Masters	700 000,00
WWL Badminton Club	Aktywny Senior i Amator	20 000,00
Razem		2 696 000,00

Źródło: dane z Ministerstwa Sportu i Turystyki

Istotnym działaniem Ministerstwa Sportu i Turystyki w omawianym zakresie jest również rekreacja ruchowa osób z niepełnosprawnościami w starszym wieku.

Program Upowszechniania Sportu Osób Niepełnosprawnych

Wychodząc naprzeciw zmianom demograficznym oraz zmieniającym się potrzebom osób starszych, jednym z priorytetów Programu Upowszechniania Sportu Osób Niepełnosprawnych w 2023 r. było włączanie społeczne starszych osób niepełnosprawnych (50+). Program umożliwiał udział starszych osób niepełnosprawnych w zajęciach i imprezach sportowych z wykorzystaniem nowoczesnej

infrastruktury sportowej. Ponadto organizowane były obozy sportowe dla starszych osób niepełnosprawnych, których programy przewidywały szeroki wachlarz aktywności ruchowych uwzględniających wiek i możliwości uczestników. Program umożliwiał udział starszych osób niepełnosprawnych w zajęciach i imprezach sportowych z wykorzystaniem nowoczesnej infrastruktury sportowej. Ponadto organizowane były obozy sportowe dla starszych osób niepełnosprawnych, których programy przewidywały szeroki wachlarz aktywności ruchowych uwzględniających wiek i możliwości uczestników.

W 2023 r. Ministerstwo Sportu i Turystyki w ramach Programu Upowszechniania Sportu Osób Niepełnosprawnych wsparło udział łącznie 7 154 osób niepełnosprawnych w starszym wieku (50+) w różnych formach aktywności fizycznej, w tym:

- 420 zawodników w zajęciach sekcji sportowych dla osób niepełnosprawnych;
- 3 723 zawodników w imprezach sportowych dla osób niepełnosprawnych;
- 1 011 zawodników w obozach sportowych dla osób niepełnosprawnych.

Centralny Ośrodek Sportu

Centralny Ośrodek Sportu realizuje działania na rzecz osób starszych w obszarze II polityki społecznej wobec osób starszych do 2030 r. Podejmowane działania obejmują takie obszary jak: Bazy noclegowe i obiekty sportowe, które przystosowane są do przyjmowania osób starszych a także osób niepełnosprawnych, również plany modernizacji obiektów sportowych uwzględniają potrzeby wyżej wymienionych beneficjentów.

W celu swobodnego przemieszczania się osób starszych podległych obiektach w COS-OPO w Wałczu zakupiono meleks z platforma. W COS-OPO we Władysławowie promowana jest aktywność sportowa i rekreacyjna dla seniorów ze zwróceniem uwagi na korzyści jakie przynosi sport tj; prowadzenie zajęć o charakterze sportowym przez instruktorów z wykorzystaniem kadry i baz, jakie posiada ośrodek (basen, hale sportowe).

COS-OPO we Władysławowie zawarło w 2024 r. umowę ze Stowarzyszeniem Trzeciego Wieku w Krokowej na korzystanie z pływalni przez seniorów, w celu ich aktywizacji i poprawy sprawności fizycznej.

Ponadto korzystając z doświadczenia zawodowego, kwalifikacji dyspozycyjności zatrudniane są osoby starsze. Wszyscy pracownicy, bez względu na wiek są traktowani jednakowo. Młodszy stażem pracownicy korzystają ze wskazówek i doświadczenia zawodowego starszych pracowników.

Ponadto COS-OPO w Dusznikach-Zdroju prowadzi wspólnie z lokalnym Ośrodkiem Pomocy Społecznej zajęcia ruchowe, relaksacyjne i taneczne dla seniorów w obiekcie gdzie znajduje się trasa biathlonowa, odbywają się wcześniej zgłoszone zorganizowane spacerory oraz wycieczki piesze grup senioralnych.

COS-OPO w Szczyrku prowadzi zniżki dla seniorów na usługi komercyjne. COS-OPO w Spale prowadzone są zajęcia dla członków Powiatowego Stowarzyszenia Emerytów, Rencistów i Inwalidów w Tomaszowie Mazowieckim, Koło Emerytów, Rencistów i inwalidów w Inowłodziu w zakresie gimnastyki korekcyjnej w wodzie oraz udostępniany jest obiekt krytej pływalni. W ramach pomocy dla osób starszych emerytowani pracownicy i renciści mogą korzystać z wczasów pracowniczych po preferencyjnych stawkach. Dodatkowo w COS-OPO w Giżycku honorowana jest karta Seniora.

Reasumując powyższe, to niektóre przykłady świadczące o realizacji przez Centralny Ośrodek Sportu działania na rzecz osób starszych.

1.14 Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji

Kampania społeczna pn. „Czad i Ogień. Obudź Czujność”

W 2023 r. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji (MSWiA) zaangażowane było w kampanię społeczną, która promowała bezpieczne zachowania w odniesieniu do zagrożeń i sposobów zapobiegania pożarom oraz zatruciom tlenkiem węgla. Beneficjentami kampanii byli przede wszystkim seniorzy, którzy często korzystają z urządzeń grzewczych zasilanych gazem. Kampania była przeprowadzona w kilku rozgłośniach Polskiego Radia S.A., w tym również na antenie Programu Pierwszego PR. W ramach realizacji kampanii Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji przekazało kilkaset czujek tlenku węgla, które były nagrodami w konkursach dotyczących bezpiecznego użytkowania urządzeń grzewczych.

Realizacja zadania publicznego pn. „Prowadzenie telefonu interwencyjnego w sprawie poszukiwania osób zaginionych, przede wszystkim dzieci”

Realizacja zadania ukierunkowana była m. in. na osoby starsze, których zaginięcia stanowią duży odsetek osób poszukiwanych przez najbliższych. Organizacja pozarządowa prowadziła całodobowy, ogólnopolski, bezpłatny interwencyjny telefon w sprawie osób zaginionych.

„Rządowy program ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań Razem bezpieczniej im. Władysława Stasiaka na lata 2022–2024”

W ramach Programu wspierane były przedsięwzięcia związane z budową, modernizacją oraz doposażeniem przejść dla pieszych oraz zapewnieniem bezpieczeństwa w miejscach szczególnie niebezpiecznych z uwzględnieniem budowy lub modernizacji systemów monitoringu miejskiego. Natomiast tzw. bezpieczne przejścia dla pieszych umożliwiają również przemieszczanie się osób starszych, ograniczając zagrożenia tej grupy niechronionych uczestników ruchu drogowego przed zagrożeniami związanymi z wypadkami komunikacyjnymi. Łączna kwota dotacji na działania związane z realizacją Programu w 2023 r. wyniosła 11 981 856,46 zł.

Współpraca z Ministerstwem Cyfryzacji

Współpraca resortów miała na celu wdrożenie rozwiązań z zakresu ewidencji ludności dotyczących zastrzegania numeru PESEL, przewidzianych w ustawie¹⁶. Ww. ustawa, procedowana przez Ministra Cyfryzacji, w celu wzmoczenia ochrony przed nadużyciami wynikającymi z kradzieży danych osobowych, w tym ograniczenia skali zjawiska zaciągania na skradzione dane określonego rodzaju zobowiązań finansowych i majątkowych (np. kredytów i pożyczek) wprowadziła zmiany w kilkunastu ustawach, w tym istotnie rozszerzyła zakres przedmiotowy ustawy¹⁷, w sposób kompleksowy regulując zagadnienia związane z zastrzeganiem i cofaniem zastrzeżenia numeru PESEL. Główne zmiany w obszarze ewidencji ludności dotyczące zastrzegania numeru PESEL, w tym uruchomienie rejestru zastrzeżeń numerów PESEL, weszły w życie w listopadzie 2023 r.

Działania Urzędu do Spraw Cudzoziemców

W odniesieniu do społeczności cudzoziemców, w tym powyżej 60 roku życia, Szef Urzędu do Spraw Cudzoziemców realizował zadania związane z przyznawaniem cudzoziemcom ubiegającym się o ochronę międzynarodową w Polsce, a także objętym ochroną czasową, którym wydane zostało zaświadczenie o korzystaniu z ochrony czasowej – pomocy socjalnej i opieki medycznej, w zakresie określonym przez

¹⁶ z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie niektórych ustaw w celu ograniczenia niektórych skutków kradzieży tożsamości (Dz.U. 2023 poz. 1394)

¹⁷ z dnia 24 września 2010 r. o ewidencji ludności (Dz. U. z 2024 r. poz. 736, 854)

ustawę¹⁸. Spośród wszystkich zarejestrowanych świadczeniobiorców, cudzoziemcy w wieku 60 lat i powyżej liczyli w 2023 r. 175 osób, co stanowi 3,9% wszystkich cudzoziemców, którym pomoc socjalną i opiekę medyczną zapewnia Szef Urzędu do Spraw Cudzoziemców. Wśród nich 124 osoby było w trakcie postępowania o udzielenie ochrony międzynarodowej, a 51 – otrzymało z Urzędu do Spraw Cudzoziemców zaświadczenie o korzystaniu z ochrony czasowej.

W Urzędzie do Spraw Cudzoziemców została opracowana procedura postępowania z cudzoziemcami wymagającymi szczególnego traktowania w zakresie pomocy socjalnej, w której szczegółowo wskazano wszystkie etapy pomocy socjalnej osobie z grupy wrażliwej z podziałem na kategorie. Procedura ta ma na celu utrzymanie jakości udzielanej pomocy socjalnej na wysokim poziomie, dostosowanym do szczególnych potrzeb cudzoziemców.

Opieka medyczna dla cudzoziemców obejmuje świadczenia opieki zdrowotnej w zakresie w jakim przewiduje to ustawa¹⁹, z wyłączeniem leczenia uzdrowiskowego albo rehabilitacji uzdrowiskowej. Opiekę medyczną dla cudzoziemców ubiegających się w Polsce o udzielenie ochrony międzynarodowej koordynuje firma Petra Medica Sp. z o.o. w Warszawie, na podstawie umowy cywilnoprawnej zawartej pomiędzy Skarbem Państwa reprezentowanym przez Urząd do Spraw Cudzoziemców a ww. wykonawcą.

W zakresie aktywności edukacyjnej, osoby starsze, podobnie jak inni cudzoziemcy korzystający z pomocy Urzędu do Spraw Cudzoziemców, mogą uczestniczyć w zajęciach nauki języka polskiego, która zgodnie z ustawą²⁰, jest zapewniana przez Urząd do Spraw Cudzoziemców. Zajęcia w grupach dla dorosłych prowadzone są w oparciu o ujednoczony materiał dydaktyczny na poziomie A1, A2 z elementami B1 oraz B1 z elementami B2. Nacisk kładziony jest na rozwój słuchania i mówienia oraz czytania i pisanie. Cudzoziemcy uczestniczący w kursie byli zaopatrywani w podręczniki i materiały biurowe. Ponadto cudzoziemcy mają możliwość otrzymania certyfikatu ukończenia kursu, lub certyfikatu o uczestnictwie w kursie (warunkiem jego otrzymania jest odpowiednio osiągnięcie wyniku pozytywnego z testu końcowego lub frekwencja na poziomie min. 50%).

Działania Policji

Policja podejmuje szereg działań na rzecz poprawy bezpieczeństwa, wśród których znajdują się m.in. działania adresowane do różnych grup odbiorców, w tym także osób starszych. Seniorzy stanowią szczególną grupę osób, do których policjanci kierują programy, akcje i inne działania profilaktyczne zmierzające do zapobieżenia ich wiktylizacji. Działania te w szczególności polegają na informowaniu o zagrożeniach występujących w najbliższym otoczeniu, zapoznawaniu ze sposobami działania sprawców przestępstw, jak również aktywizacji w życiu codziennym.

W zakresie działań profilaktycznych, zgodnie z art. 1 ust. 2 pkt 3 ustawy²¹, do zadań Policji należy „inicjowanie i organizowanie działań mających na celu zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym i współdziałanie w tym zakresie z organami państwowymi, samorządowymi i organizacjami społecznymi”.

Główne kierunki policyjnych działań w zakresie zapobiegania przestępczości oraz innym zagrożeniom społecznym znalazły odzwierciedlenie w Priorytetach Komendanta Głównego Policji na lata 2021–2025, w priorytecie nr III „Podniesienie efektywności działań Policji w celu realizacji oczekiwań społecznych”. Wśród zadań służących realizacji wspomnianego priorytetu znalazło się zadanie polegające na

¹⁸ z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2023 r. poz. 1504, z 2024 r. poz. 854)

¹⁹ z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (Dz. U. z 2024 r. poz. 146, 858)

²⁰ o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej

²¹ z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. z 2024 r. poz. 145, 1006)

dostosowaniu działań profilaktycznych Policji do zdiagnozowanych zagrożeń społecznych w obszarze bezpieczeństwa seniorów. Realizacja ustawowych zadań wiąże się najczęściej z opracowaniem i wdrażaniem przez właściwe jednostki organizacyjne Policji programów lub działań profilaktycznych (akcji, spotkań informacyjnych, konkursów wiedzy, audycji radiowych i telewizyjnych, komunikatów na stronach internetowych). W związku ze zmieniającymi się uwarunkowaniami społecznymi, a także zgodnie z deklarowanymi przez mieszkańców obawami przed staniem się ofiarą konkretnego przestępstwa lub zagrożenia, inicjatywy te podlegają ciągłej modyfikacji lub są zastępowane przez nowe, dostosowane do aktualnych zagrożeń społecznych. Działania profilaktyczne Policji odpowiadają na realne potrzeby społeczne, a także formułowane przez mieszkańców konkretne oczekiwania, co do rodzaju i form aktywności Policji w obszarze zapobiegania zagrożeniom bezpieczeństwa. Podstawę realizacji działań profilaktycznych stanowi również współpraca z instytucjami pozapolicyjnymi, w szczególności z władzami samorządowymi, klubami lub domami seniora, organizacjami kościelnymi, instytucjami finansowymi, placówkami służby zdrowia, uniwersytetami trzeciego wieku, stowarzyszeniami działającymi na rzecz bezpieczeństwa. W 2023 r. Policja zrealizowała 674 różnego rodzaju inicjatyw profilaktycznych w obszarze dotyczącym bezpieczeństwa seniorów, w tym 20 043 spotkań, w których uczestniczyło 557 338 osób. Do seniorów adresowane są również działania z obszaru cyberzagrożeń. W obszarze tym w 2023 r. Policja zrealizowała 47 różnego rodzaju inicjatyw profilaktycznych skierowanych do seniorów, w tym 991 spotkań, w których uczestniczyło 27 474 osoby.

Kampania społeczna „#ZnamTeNumery”

Celem inicjatywy było wypracowanie łatwego i zrozumiałego algorytmu zachowań w sytuacji potencjalnego zagrożenia oszustwem, a także uświadomienie seniorów oraz ich najbliższych na temat niebezpieczeństw i metod oszustw, z jakimi mogą się nieświadomie spotkać. Założeniem kampanii było uświadomienie seniorów jak ważne jest ustalenie hasła „rodzinnego”, poznanie dzielnicowego i posiadanie do niego numeru telefonu, posiadanie listy numerów telefonów do najbliższych osób, zapamiętanie motta „sprawdzaj nie ufaj”. W ramach kampanii działania realizowane były dwutorowo. Pierwszy kanał przekazu to wątki dotyczące bezpieczeństwa seniorów, ze szczególnym uwzględnieniem oszustw na ich szkodę, poruszane w serialu „Lombard. Życie pod zastaw”, jak i social mediach serialu. Drugim kanałem komunikacyjnym jest strona internetowa Fundacji TV Puls „Pod Dębem”, a także portal policja.pl, gdzie dostępne są materiały z zakresu bezpieczeństwa seniorów. Kampania zyskała na popularności o czym świadczyć może rozrastające się grono partnerów, albowiem prócz organizatorów, tj. Telewizji Puls, Fundacji „Pod Dębem” i Komendy Głównej Policji, akcję wspierają: Poczta Polska, Polski Związek Kół Gospodyń Wiejskich, Polskie Koleje Państwowe, Polski Związek Emerytów, Rencistów i Inwalidów, Głos Seniora, a także partnerzy merytoryczni, tj. Związek Banków Polskich oraz Fincert.pl Bankowe Centrum Bezpieczeństwa. Dodać należy, że dwa odcinki serialu „Lombard. Życie pod zastaw”, dedykowane były zagadnieniu oszustw ukierunkowanych na seniorów.

Program profilaktyczny „Świadomi 60+”

Celem programu było podniesienie świadomości i wiedzy seniorów w obszarze ich bezpieczeństwa. **W ramach przedsięwzięcia przeprowadzono 28 spotkań, w których wzięło udział 676 osób, w tym seniorzy.** Organizatorem programu była Komenda Wojewódzka Policji w Opolu.

Program profilaktyczny „Świadomy Senior = Bezpieczny Senior”

Celem działania było podniesienie poziomu szeroko rozumianego bezpieczeństwa seniorów, poprzez ich edukację w zakresie zagrożeń występujących w starszym wieku oraz przestępstw popełnianych na ich szkodę. **W ramach przedsięwzięcia przeprowadzono 263 spotkania, w których wzięły udział 7 884 osoby, w tym seniorzy, ich rodziny i opiekunowie.** Organizatorem programu była Komenda Wojewódzka Policji w Białymstoku.

Program profilaktyczny „Bezpieczne Życie Seniorów”

Głównym celem było podniesienie świadomości seniorów w zakresie wpływu prawidłowych zachowań w sytuacji zagrożenia ich bezpieczeństwa. Ponadto uświadomienie konieczności zgłaszania zdarzeń z udziałem osób starszych oraz stworzenie koalicji zrzeszającej organy administracji rządowej działające na rzecz osób starszych. **W ramach przedsięwzięcia przeprowadzono 791 spotkań, w których wzięło udział 21 850 seniorów.** Organizatorem programu była Komenda Wojewódzka Policji w Poznaniu.

Program profilaktyczny „Bezpieczny senior”

Głównym celem programu było podniesienie poziomu bezpieczeństwa osób w podeszłym wieku, przez pobudzenie lokalnych społeczności do przeciwdziałania wszelkiego rodzaju zjawiskom patologicznym oraz poprawa świadomości prawno-wiktymologicznej. **W ramach przedsięwzięcia przeprowadzono 265 spotkań, w których wzięło udział 7 814 seniorów.** Program organizowany był przez Komendę Wojewódzką Policji w Rzeszowie.

Program profilaktyczny „Cyberbank 3.0”

Głównym założeniem było upowszechnienie zasad bezpiecznego korzystania z bankowości elektronicznej oraz popularyzacja wiedzy na temat inwestowania i świadomego zaciągania zobowiązań za pośrednictwem Internetu. W marcu 2024 r. odbyła się konferencja podsumowująca realizację projektu współfinansowanego ze środków Narodowego Banku Polskiego w ramach programu edukacji ekonomicznej za rok 2023. **W czasie trwania przedsięwzięcia przeprowadzono 805 spotkań, w których wzięło udział 16 337 seniorów.** Organizatorem programu była Komenda Wojewódzka Policji w Kielcach;

Program profilaktyczny „Bezpieczny senior”

Celem programu było ograniczenie negatywnych zjawisk, tj. kradzieży, oszustw oraz innych przestępstw i wykroczeń popełnianych na szkodę osób starszych. **W ramach przedsięwzięcia przeprowadzono 388 spotkań, w których wzięło udział 10 440 seniorów.** Organizatorem działań była Komenda Wojewódzka Policji w Szczecinie.

Program profilaktyczny „Wzorowy senior”

Celem programu było podniesienie poziomu szeroko pojętego bezpieczeństwa osób starszych. **W ramach przedsięwzięcia przeprowadzono 1 036 spotkań, w których wzięły udział 33 303 osoby, w tym seniorzy.** Organizatorem przedsięwzięć była Komenda Wojewódzka Policji we Wrocławiu.

Audycja pod nazwą „Senior Online”

Audycja, organizowana przez Komendę Wojewódzką we Wrocławiu, była transmitowana na kanale YouTube, w każdy pierwszy poniedziałek miesiąca. Celem audycji był przede wszystkim kontakt Policji i zapraszanych gości z seniorami, oraz uświadomienie społeczeństwa na sytuacje, w których osoby starsze stają się ofiarami przestępstw. Podczas audycji policjanci zwracali uwagę na powody wyboru seniorów jako ofiar, w szczególności oszustw oraz informowali o działaniach profilaktycznych. Policjanci z jednostek organizacyjnych Policji podległych Komendzie Wojewódzkiej Policji we Wrocławiu spotykali się z mieszkańcami i omawiali zagrożenia dla seniorów.

Działania informacyjno-edukacyjne „Jesteśmy świadomi – jesteśmy bezpieczni”

Działania polegały na przygotowaniu, a następnie rozesłaniu materiału edukacyjnego, który dzięki współpracy z oddziałem w Krakowie Zakładu Ubezpieczeń Społecznych dotarł do seniorów wraz z rocznym rozliczeniem PIT. Głównym celem działań było ostrzeżenie seniorów i osób samotnych przed działaniem oszustów i pochopnym przekazywaniem pieniędzy nieznanym. Ulotka dodana do korespondencji, którą pracownicy Zakładu Ubezpieczeń Społecznych rozesłali do odbiorców świadczeń emerytalno-rentowych, pozwoliła na dotarcie do wszystkich emerytów i rencistów małopolski.

Wydrukowano i rozdystrybuowano ją w liczbie 900 000 szt. Współorganizatorami działań była Komenda Wojewódzka Policji w Krakowie i Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w Krakowie.

Monitorowanie obszaru związanego z działalnością domów pomocy społecznej oraz placówek zapewniających całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku działających w oparciu o zezwolenie wojewody, jak i bez takiego zezwolenia.

Z pobytem podopiecznych w domach lub placówkach pomocy społecznej mają związek również ich kontrole, do których to czynności ustawodawca uprawniał tylko i wyłącznie wojewodów. Niemniej jednak w czynnościach kontrolnych tych placówek udział mogą brać również funkcjonariusze Policji. W takim przypadku wojewoda, w oparciu o art. 127a ustawy²², może wystąpić z wnioskiem do właściwego miejscowo komendanta Policji o pomoc, jeżeli jest to niezbędne do przeprowadzenia czynności kontrolnych.

Działania podjęte przez jednostki organizacyjne Policji podległe komendom wojewódzkim/Komendzie Stołecznej Policji, polegające na zidentyfikowaniu domów lub placówek pomocy społecznej mogących funkcjonować na ich terenie bez zezwolenia wojewody, nadal miały charakter wspierający urzędy wojewódzkie na terenie kraju. Polegały one m.in. na określeniu lokalizacji ich funkcjonowania, w oparciu o posiadaną wiedzę dzielnicowych, wynikającą z rozpoznania terenowo-osobowego, pogłębionego, m.in. o rozmowy z mieszkańcami sąsiadujących posesji lub pracownikami domów lub placówek społecznych. Pozyskane w ten sposób informacje porównywane były z rejestrami prowadzonymi przez właściwych miejscowo wojewodów. Następnie funkcjonariusze przekazywali pozyskane informacje właściwym do spraw pomocy społecznej wydziałom urzędów wojewódzkich, uprawnionym w imieniu wojewody, do sprawowania nadzoru i kontroli nad domami lub placówkami pomocy społecznej, celem zweryfikowania otrzymanych danych, a w przypadku stwierdzenia nieprawidłowości, wdrożenia postępowania administracyjnego zmierzającego do wyegzekwowania, zgodnej z obowiązującym stanem prawnym, formy podjętej przez dom lub placówkę pomocy społecznej działalności. Ponadto należy dodać, że podejmowane przez funkcjonariuszy Policji czynności służbowe, polegające na weryfikowaniu postępowań sprawdzających oraz przygotowawczych, w szczególności wyczerpujących znamiona przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu, rodzinie i opiece oraz wolności, zmierzały do identyfikowania ewentualnych zagrożeń życia lub zdrowia, a także wolności osób przebywających w domach lub placówkach pomocy społecznej, zarówno działających w oparciu o stosowne zezwolenie, jak też działających bez takiego zezwolenia, a następnie informowania o powyższym wydziały polityki społecznej urzędów wojewódzkich, w celu zainicjowania kontroli doraźnych z udziałem lub bez udziału Policji.

W 2023 r. działania Policji obrazujące wybrane ustalenia w powyższym obszarze, w ujęciu statystycznym, przedstawiają się następująco:

- liczba domów lub placówek pomocy społecznej działających w oparciu o zezwolenie wojewody – 1 652;
- liczba domów lub placówek pomocy społecznej zidentyfikowanych jako działające bez zezwolenia wojewody – 98;
- łącznie skontrolowano 660 domów lub placówek pomocy społecznej, w tym 590 działających w oparciu o zezwolenie wojewody oraz 70 działających bez zezwolenia, z czego 151 z udziałem Policji, a 509 bez udziału Policji;
- łącznie na terenie kraju przeprowadzono 246 postępowań karnych - zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa, inicjujące wszczęcie postępowania przygotowawczego, składane były zazwyczaj przez personel – 87, członków rodzin osób przebywających w domach lub placówkach pomocy społecznej – 35, podopiecznych – 32, innych zawiadamiających – 17, przedstawicieli instytucji – 75. W efekcie prowadzonych postępowań przygotowawczych do

²² z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej

sądu skierowano 47 aktów oskarżenia (ujawnieni sprawcy: podopieczni – 40, personel – 6, inna osoba – 1, ujawnieni pokrzywdzeni: podopieczni – 28, personel – 13, przedstawiciel instytucji – 5, inna osoba – 1), przy czym 122 postępowania umorzono, a kolejne 72 postępowania były w toku, zaś 5 postępowań zawieszono.

Działania Państwowej Straży Pożarnej

W 2023 r. w ramach działań z zakresu prewencji społecznej i szeroko rozumianego bezpieczeństwa Komenda Główna Państwowej Straży Pożarnej realizowała bądź nadzorowała realizowane przez jednostki organizacyjne Państwowej Straży Pożarnej przedsięwzięcia skierowane do seniorów na terenie całego kraju. **W 2023 r. zrealizowano w sumie 449 przedsięwzięć skierowanych do grupy seniorów, w których udział wzięło 23874 osób w wieku powyżej 65 roku życia.**

Treści edukacyjne przekazywane były w ramach spotkań w jednostkach organizacyjnych Państwowej Straży Pożarnej, uniwersytetach trzeciego wieku, na zaproszenie klubów seniora, on-line, a także podczas pikników i festynów. W ramach zajęć poruszana była tematyka z zakresu m.in.: realizowanych kampanii społecznych Państwowej Straży Pożarnej tj. „Czujka na straży Twojego Bezpieczeństwa” i „Stop pożarom traw”, zagrożeń związanych z powstaniem pożaru w mieszkaniu i sposobów przeciwdziałania pożarom, pierwszej pomocy, sposobów alarmowania oraz postępowania na wypadek wystąpienia zagrożenia, zasad bezpiecznego wypoczynku nad wodą, w lesie itp., zasad zachowania podczas upałów, mrozów, burz, silnych wiatrów itp., zasad bezpiecznej ewakuacji oraz bezpiecznego użytkowania instalacji elektrycznych i kominowych, instalacji gazowej i czujki tlenku węgla.

Dodatkowo należy podnieść, że opracowana i wydana w roku 2022 r. nakładem Komendy Głównej Państwowej Straży Pożarnej broszura „**Bezpieczni. Poradnik dla seniorów i nie tylko**” w formie papierowej i elektronicznej ma na celu uświadomienie, z jakimi zagrożeniami może spotkać się każda osoba w życiu codziennym, we własnym domu i najbliższym otoczeniu. Poradnik informuje również w jaki sposób można poradzić sobie z potencjalnie występującym zagrożeniem oraz co najważniejsze jak zapobiegać jego wystąpieniu. Wydawnictwo zostało rozdysponowane po jednostkach organizacyjnych Państwowej Straży Pożarnej w całym kraju i służy jako materiał do prowadzenia zajęć, prelekcji i innych spotkań z seniorami. Poradnik służy do bezpośredniego prowadzenia zajęć, pracy indywidualnej z uniwersytetami trzeciego wieku oraz w formie elektronicznej jako prezentacja do prowadzenia zajęć na uniwersytetach trzeciego wieku dotyczących prewencji społecznej i szeroko rozumianego bezpieczeństwa.

Ponadto w 2023 r. Państwowa Straż Pożarna przeprowadziła w domach pomocy społecznej 536 czynności kontrolno-rozpoznawczych, o których mowa w art. 23 ustawy²³, obejmując nimi 660 obiektów. W ramach tych czynności stwierdzono 1 483 nieprawidłowości z zakresu ochrony przeciwpożarowej. Zidentyfikowano 91 domów pomocy społecznej z nieprawidłowościami dotyczącymi ewakuacji – mogącymi spowodować zagrożenie życia ludzi. W wyniku przedmiotowych czynności m.in. wydano 177 decyzji administracyjnych w sprawie usunięcia uchybień oraz 4 mandaty karne.

Dodatkowo warto podkreślić, że w 2023 r. w rozporządzeniu²⁴ ujęte zostały zmiany dotyczące:

- wymogu wyposażenia budynków domów pomocy społecznej w system sygnalizacji pożarowej;
- stosowania w małych budynkach domów pomocy społecznej (przeznaczonych dla nie więcej niż 10 mieszkańców) autonomicznych czujek dymu - alternatywne rozwiązanie do systemu sygnalizacji pożarowej.

²³ z dnia 24 sierpnia 1991 r. o Państwowej Straży Pożarnej (Dz. U. z 2024 r. poz. 127)

²⁴ Ministra Rodziny i Polityki Społecznej z dnia 27 października 2023 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie domów pomocy społecznej (Dz.U. 2023 poz. 2355)

Działania Służby Ochrony Państwa

W zakresie udogodnień kierowanych m.in. do osób starszych, Służba Ochrony Państwa (SOP) zapewnia dostępność swojej strony internetowej, zgodnie z ustawą²⁵. SOP zapewnia również dostępność architektoniczną swojej siedziby, a także posiada wyznaczony pokój do przyjmowania interesantów zlokalizowany w budynku, w którym znajduje się Biuro Przepustek – ułatwia to dostęp do niego osobom z dysfunkcjami ruchowymi, czy też słabowidzącym i niewidomym, gdyż nie wymaga od nich wysiłku w celu przemieszczania się.

1.15 Ministerstwo Zdrowia

I. Działania z zakresu profilaktyki i promocji zdrowia

Realizacja Narodowego Programu Zdrowia na lata 2021-2025

Ministerstwo Zdrowia, dostrzegając wzrastające potrzeby zdrowotne osób w starszym wieku, koncentruje się nie tylko na zapewnieniu właściwej dostępności i jakości udzielanych świadczeń medycznych, ale również podejmuje zadania ukierunkowane na profilaktykę i promocję zdrowia w społeczeństwie. Jednym z priorytetów Ministerstwa jest poprawa zdrowia Polaków i zapobieganie chorobom m.in. poprzez edukację zdrowotną i promowanie zdrowego stylu życia.

Zadania na rzecz promocji zdrowia oraz profilaktyki zdrowotnej osób starszych realizowane są m.in. na mocy ustawy²⁶ oraz rozporządzenia²⁷.

Celem strategicznym **Narodowego Programu Zdrowia na lata 2021–2025 (NPZ)** jest zwiększenie liczby lat przeżytych w zdrowiu oraz ograniczenie społecznych nierówności w zdrowiu. W NPZ wydzielono **Cel operacyjny 5. Wyzwania demograficzne**, dedykowany wsparciu zdrowotnemu obecnych i przyszłych seniorów oraz ich opiekunów.

W ramach Narodowego Programu Zdrowia na lata 2021-2025 w 2023 r. prowadzone były następujące działania na rzecz osób starszych:

1. Edukacja w zakresie zarządzania zdrowiem starzejących się pracowników oraz opracowanie i upowszechnienie instrumentów promujących zdrowie i zachowania prozdrowotne w środowisku pracy.

Głównym celem zadania, realizowanego przez Instytut Medycyny Pracy im. prof. dra med. Jerzego Nofera w Łodzi, jest zwiększenie motywacji i kompetencji pracodawców, menedżerów i specjalistów zarządzania zasobami ludzkimi do realizacji programów zarządzania zdrowiem starzejących się pracowników w średnich i dużych zakładach pracy. Instytut wdraża inicjatywy mające na celu przeciwdziałanie wczesnemu wykluczeniu pracowników z rynku pracy w przypadku problemów zdrowotnych związanych z wiekiem.

Zakres zadania na lata 2021-2025 obejmuje:

- zwiększenie kompetencji 5000 pracodawców, ze szczególnym uwzględnieniem kadry zarządzającej i profesjonalistów zajmujących się zdrowiem w zakładach pracy, w zakresie realizacji programów prozdrowotnych ograniczających konsekwencje starzenia się personelu oraz podtrzymujących i przedłużających zdolność do pracy poprzez wyposażenie ich w odpowiednie narzędzia i materiały lub przeszkolenie w tym zakresie,
- podniesienie świadomości i wiedzy 10 tysięcy pracowników w zakresie budowania własnego kapitału zdrowia poprzez zapewnienie im dostępu do materiałów informacyjno-edukacyjnych dotyczących zachowań sprzyjających zdrowiu,

²⁵ z dnia 4 kwietnia 2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych (Dz. U. z 2023 r. poz. 1440)

²⁶ z dnia 11 września 2015 r. o zdrowiu publicznym (Dz. U. z 2021 r. poz. 1956, z późn. zm.)

²⁷ Rady Ministrów z dnia 30 marca 2021 r. w sprawie Narodowego Programu Zdrowia na lata 2021–2025 z dnia 11 września 2015 r. o zdrowiu publicznym (Dz. U. z 2021 r. poz. 1956, z późn. zm.)

- prowadzenie Centrum Konsultacyjnego obejmującego działalność doradczą dla firm oraz kompleksowy model poradnictwa i wczesnej interwencji w przypadku związanych z wiekiem problemów zdrowotnych stanowiących przeciwwskazanie do kontynuowania pracy na dotychczasowym stanowisku/w wyuczonym zawodzie (zwiększanie wiedzy u co najmniej 1000 profesjonalistów służby medycyny pracy),
- zwiększenie dostępności materiałów i rozwiązań podnoszących motywację, wiedzę i kompetencje pracodawców, profesjonalistów zajmujących się promocją zdrowia w zakładach pracy i profesjonalistów służby medycyny pracy w zakresie wzmocnienia zdrowia pracowników i ograniczania konsekwencji starzenia się personelu zakładów pracy.

W ramach zadania w 2023 r.:

- prowadzono działania promocyjne:
 - na stronie internetowej projektu (www.pracanzdrowie.pl) systematycznie uaktualniane były informacje o realizowanym projekcie oraz zamieszczane nowe materiały,
 - poprzez inne strony obserwowane przez pracodawców, pracowników oraz służbę medycyny pracy;
 - prowadzono profil projektu o nazwie „Praca na zdrowie” w serwisie Facebook;
- analizowano możliwości rozwijania współpracy z organizacjami pracodawców, organizacjami branżowymi, organizacjami ds. HR, sieciami pracodawców i towarzystwami zrzeszającymi specjalistów ds. BHP, służby medycyny pracy oraz naukowymi wspierającymi zdrowie pracowników;
- opracowano i upowszechniano narzędzie - „Kwestionariusz do badania kultury zdrowia w zakładzie pracy”. Promowano także „Kwestionariusz do subiektywnej oceny stanu zdrowia personelu firmy” i „Kwestionariusz do oceny zachowań i postaw personelu wobec zdrowia”;
- opracowano materiały edukacyjne dla pracodawców "Zasady opieki profilaktycznej nad starszym pracownikiem";
- przygotowano materiały edukacyjne "Nowe czynniki i zagrożenia zdrowia w pracy i w życiu codziennym – jak zapobiegać ich działaniu?";
- zrealizowano webinarium dla pracodawców i profesjonalistów zajmujących się zarządzaniem zdrowiem pracowników „Jak wspierać zdrowie pracowników i osiągnąć sukces organizacyjny?” (12-13.10.2023.).

2. Wspieranie aktywności społecznej seniorów oraz poprawa związanej ze zdrowiem jakości życia osób starszych.

W latach 2022-2023 prowadzona była kampania informacyjno-edukacyjna na temat zaburzeń otępiennych, w tym choroby Alzheimera której hasło przewodnie brzmiało „Zostań dłużej na scenie życia”. Kampania miała na celu zwiększenie świadomości społeczeństwa na temat zaburzeń otępiennych, w tym ich objawów, wagi wczesnego rozpoznania choroby, a także kształtowanie właściwych postaw wobec chorych i ich bliskich.

W ramach kampanii zrealizowane zostały m.in. następujące działania: spoty w TV i radio, kampania w mediach społecznościowych - posty na Facebooku i Twitterze, podcasty, opublikowane na stronach online stacji radiowej RMF w zakładce podcasty oraz na stronie kampanii, debata telewizyjna oraz audycja radiowa, reklamy w krzyżówkach, badanie świadomości i wiedzy na temat zaburzeń otępiennych metodą CATI.

Realizacja programów strategicznych oraz programów polityki zdrowotnej

PROFILAKTYKA NOWOTWOROWA

W ramach Narodowej Strategii Onkologicznej realizowany jest m.in. „Program badań w kierunku wykrywania raka płuca”.

Celem programu jest zwiększenie odsetka osób, u których wykryto raka płuca we wczesnych stadiach zaawansowania, zwiększenie odsetka wyleczeń (5-letnich przeżyć), obniżenie umieralności na raka płuca, a także obniżenie kosztów leczenia raka w skali kraju.

Program polega na wykonywaniu badań niskodawkowej tomografii komputerowej (NDTK) w populacji osób wysokiego ryzyka zachorowania na raka płuca.

Kryteria włączenia:

1. osoby w wieku 55–74 lata, które:
 - mają konsumpcję tytoniu większą lub równą 20 paczkołatom i
 - rzuciły palenie na nie więcej niż 15 lat (dot. ostatniego okresu absencji);
2. osoby w wieku 50–74 lata, które:
 - mają konsumpcję tytoniu większą lub równą 20 paczkołatom i
 - rzuciły palenie na nie więcej niż 15 lat (dot. ostatniego okresu absencji) i
 - u których stwierdzono jeden z czynników ryzyka:
 - z uwagi na wykonywany zawód były narażone na działanie krzemionki, berylu, niklu, chromu, kadmu, azbestu, związków arsenu, spalin silników diesla, dymu ze spalania węgla kamiennego, sadzy,
 - ekspozycja na radon,
 - chorowały na raka płuca, chłoniaka, raka głowy i szyi lub raki zależne od palenia tytoniu, np. raka pęcherza moczowego,
 - osoby z bliskiej rodziny (krewni pierwszego stopnia) miały raka płuca,
 - chorują na przewlekłą obturacyjną chorobę płuc (POChP) lub samoistne włóknienie płuc (IPF).

Realizatorzy programu to podmioty lecznicze, których miejsce udzielania świadczeń znajduje się w jednym z wymienionych województw: dolnośląskie, kujawsko-pomorskie, lubelskie, lubuskie, łódzkie, małopolskie, opolskie, podkarpackie, warmińsko-mazurskie, zachodniopomorskie.

Łącznie w 2023 r. wykonano 16 946 badań NDTK płuc (stan na dzień 31 grudnia 2023 r.).

Ponadto, działaniem skierowanym na poprawę stanu zdrowia i wykrywalności nowotworów u ogółu społeczeństwa (również osób starszych) jest wymiana i zakup sprzętu do diagnostyki i leczenia nowotworów. W 2023 r. dofinansowano sprzęt za niemal 345 mln zł, w tym:

- 40 mammografów dla 35 podmiotów,
- 7 akceleratorów dla 7 podmiotów,
- 3 aparatów do brachyterapii HDR dla 3 podmiotów,
- systemów planowania leczenia radioterapeutycznego dla 10 podmiotów,
- sprzętu do diagnostyki i leczenia raka płuca dla klinik i oddziałów torakochirurgii (15 podmiotów) oraz dla klinik i oddziałów pneumonologii (15 podmiotów),
- 8 aparatów PET dla 8 podmiotów.

W 2023 r. wprowadzono również zmiany w załączniku do rozporządzenia²⁸, polegające na poszerzeniu kryterium wieku kwalifikacji do **programu profilaktyki raka piersi**. Rozszerzono populację kwalifikującą się do wykonywania mammografii przesiewowej o kobiety w wieku 69-74 lata.

OPIEKA KOORDYNOWANA

Wprowadzenie opieki koordynowanej (OK) pozwoliło na szybsze, skuteczniejsze diagnozowanie i leczenie chorób przewlekłych oraz ułatwienie dostępu do wybranych specjalistów. Opieka koordynowana wciąż ewoluuje i planuje się podejmowanie prac celem dalszego zwiększenia zakresu dostępnych świadczeń.

Opieka koordynowana od momentu jej wprowadzenia jest sukcesywnie rozszerzana o nowe elementy statuujące m.in. ułatwienia dla pacjentów w dostępie do świadczeń. W dniu 1 listopada 2023 r. weszły w życie przepisy rozporządzenia²⁹:

- poszerzono krąg osób, którym dedykowane są świadczenia z zakresu opieki koordynowanej w POZ;
- w przypadku świadczeń z zakresu diabetologii udostępniono możliwość przeprowadzenia diagnostyki i leczenia dla osób, u których zdiagnozowano stany przedcukrzycowe³⁰;
- osoby z nadczynnością tarczycy uzyskały uprawnienia do korzystania ze świadczeń opieki koordynowanej w POZ;
- wprowadzono nowe świadczenie w zakresie leczenia nefrologii tj. diagnostykę i leczenie przewlekłej choroby nerek.

PROGRAM PROFILAKTYKA 40 PLUS

Od 1 lipca 2021 r. wprowadzono program pilotażowy „Profilaktyka 40 PLUS” dla osób od 40 roku życia, obejmujący pakiet badań diagnostycznych zgodnych z aktualnym stanem zdrowia. Skorzystanie z badań dostępnych w ramach ww. pakietu jest możliwe po uzyskaniu e-skierowania wygenerowanego na podstawie wypełnionej ankiety za pośrednictwem Internetowego Konta Pacjenta (IKP) lub bezpośrednio u placówki. Ankieta jest dostępna w dwóch wersjach: dla osób w wieku 40–64 lata i 65+.

Program pilotażowy Profilaktyka 40 PLUS obejmuje 3 pakiety badań:

- pakiet badań wspólnych:
 - pomiar ciśnienia tętniczego,
 - pomiar masy i wysokości ciała,
 - pomiar obwodu w pasie oraz obliczenie wskaźnika masy ciała (BMI);
- pakiet badań dla kobiet:
 - morfologia krwi obwodowej z wzorem odsetkowym i płytkami krwi,
 - pomiar stężenia cholesterolu całkowitego albo kontrolny profil lipidowy,
 - pomiar stężenia glukozy we krwi,
 - próby wątrobowe: AlAT, AspAT,
 - GGTP,
 - badanie poziomu kreatyniny we krwi,
 - badanie ogólne moczu,
 - badanie poziomu kwasu moczowego we krwi,
 - pomiar krwi utajonej w kale - metodą immunochemiczną (iFOBT);
- pakiet badań dla mężczyzn

²⁸ Ministra Zdrowia z dnia 6 listopada 2013 r. w sprawie świadczeń gwarantowanych z zakresu programów zdrowotnych (Dz.U. 2013 poz. 1505)

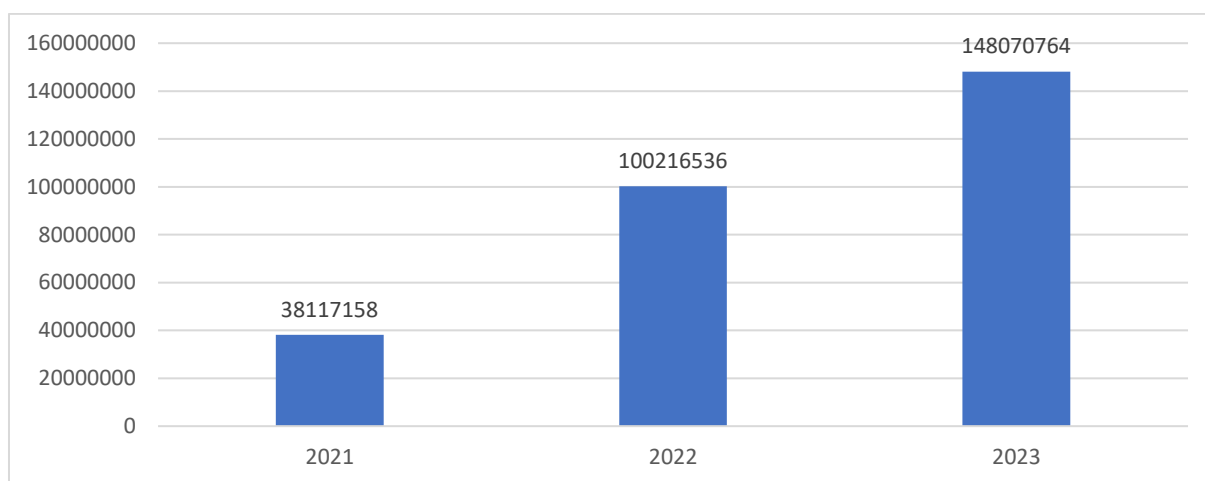
²⁹ Ministra Zdrowia z dnia 9 października 2023 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie świadczeń gwarantowanych z zakresu podstawowej opieki zdrowotnej (Dz.U. poz. 2226):

³⁰ diagnozowane kodami ICD 10: R73 - Podwyższone stężenie glukozy i R73.0 - Nieprawidłowa krzywa cukrowa (test tolerancji glukozy)

- morfologia krwi obwodowej ze wzorem odsetkowym i płytkami krwi,
- pomiar stężenia cholesterolu całkowitego albo kontrolny profil lipidowy,
- pomiar stężenia glukozy we krwi,
- próby wątrobowe: AlAT, AspAT,
- GGTP,
- badanie poziomu kreatyniny we krwi,
- badanie ogólne moczu,
- badanie poziomu kwasu moczowego we krwi,
- pomiar krwi utajonej w kale - metodą immunochemiczną (iFOBT),
- PSA - antygen swoisty dla stercza całkowity.
-

Od początku realizacji programu Profilaktyka 40 PLUS, z badań skorzystało ponad 3,5 mln pacjentów. Wartość udzielonych świadczeń wyniosła:

Wykres 1 Wartość rozliczonych świadczeń w programie Profilaktyka 40 PLUS (w zł)

Źródło: Dane NFZ

Od dnia 1 lipca 2023 r. wprowadzono trzy zmiany w programie:

1. na badania można się umówić również przez IKP,
2. z badań można skorzystać po raz drugi, jeśli minęło co najmniej 12 miesięcy od pierwszych badań w ramach programu,
3. program został przedłużony do końca czerwca 2024 r.

Dzięki wprowadzonym w IKP rozwiązaniom, skorzystanie z Programu jest bardzo łatwe, co istotnie wpłynęło na wysokie zainteresowanie pacjentów skorzystaniem z badań profilaktycznych, prowadząc do poprawy zdrowia społeczeństwa.

Działania Narodowego Instytutu Zdrowia Publicznego - PZH Państwowego Instytutu Badawczego

Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego PZH – Państwowy Instytut Badawczy (NIZH-PZH PIB), w ramach umowy zawartej z Ministerstwem Zdrowia, w 2023 r. prowadził prace w zakresie opracowania wytycznych i materiałów szkoleniowych dla podmiotów publicznych, planujących szkolenia dla opiekunów nieformalnych osób starszych, które następnie będą mogły zostać wykorzystane przy prowadzeniu działań lokalnie. Ostateczny produkt z realizacji przedmiotowej umowy powinien być dostępny w 2024 r.

Ponadto, NIZP PZH – PIB gromadzi w systemie ProfiBaza informacje o zadaniach z zakresu zdrowia publicznego, zrealizowanych lub podjętych przez jednostki samorządu terytorialnego (JST) oraz instytucje centralne (zgodnie z ustawą o zdrowiu publicznym oraz rozporządzeniem Ministra Zdrowia z dnia 21 grudnia 2016 r.). Do 30 września 2024 r. trwa proces sprawozdawczy za 2023 r.

II. ZWIĘKSZENIE DOSTĘPU DO LEKÓW DLA OSÓB STARSZYCH

Projekt Leków 65+ służy zapewnieniu osobom po ukończeniu 65 r.ż. bezpłatnego dostępu do wybranych leków, środków spożywczych specjalnego przeznaczenia żywieniowego oraz wyrobów medycznych.

Od 1 września 2016 r. do 30 sierpnia 2023 r. bezpłatne leki z tzw. listy „S” mogły otrzymać wszystkie osoby, które ukończyły 75 lat, a od 30 sierpnia 2023 r. bezpłatne zaopatrzenie w leki przysługuje wszystkim osobom, które ukończyły 65 lat.

Realizacja projektu Leków 75+/65+ w 2023 r.:

- Zgodnie z planem finansowym NFZ na 2023 r. na finansowanie leków dla seniorów zaplanowano środki finansowe w wysokości 1 420 706 tys. zł (kwota na finansowanie projektu wzrosła o ok. 40% w porównaniu z 2022 r., w którym wynosiła 1 010 300 tys. zł).
- Wydatki na leki 75+/65+, wg sprawozdania NFZ, w okresie I-XII 2023 r. wyniosły ok. 1 317 125 tys. zł.
- Na liście leków 65+ (wg tzw. listopadowego obwieszczenia refundacyjnego) na koniec 2023 r. znalazły się 3 794 produkty (o 45 % zwiększyła się liczba produktów w porównaniu z 2022 r., gdy na liście 75+ znajdowały się 2 052 produkty).
- Łącznie w okresie styczeń – grudzień 2023 r. seniorom zrefundowano ponad 119 mln opakowań leków.
- Z programu w 2023 r. skorzystało ponad 6,2 mln seniorów.
- W każdym z miesięcy w okresie I-VIII 2023 r. skorzystało z programu średnio ponad 1,3 mln świadczeniobiorców po 75. roku życia, natomiast od IX-XII 2023 r. skorzystało z programu miesięcznie średnio ponad 3,3 mln świadczeniobiorców po 65. roku życia.

Tabela 4 Dane dotyczące realizacji Programu Leków 75+/65+ w 2023 r.

Kwota refundacji	Wysokość dopłaty pacjenta	Wartość leków	Liczba pacjentów	Liczba realizacji recept	Liczba recept	Liczba opakowań	Liczba leków gotowych
6 362 353 158,10 zł	1 240 354 227,11 zł	7 602 707 386,89 zł	6 905 993	144 901 342	90 781 593	250 024 259	8 034

Źródło: Dane NFZ

III. Inicjatywy z zakresu e-zdrowia

Działanie prowadzone w tym obszarze skierowane są do wszystkich pacjentów, bez względu na wiek, płeć czy stopień niepełnosprawności. Z rezultatów projektów mogą korzystać wszyscy obywatele, a korzyści są odczuwalne przez każdego użytkownika systemu ochrony zdrowia, ponieważ wdrażane rozwiązania usprawniają funkcjonowanie systemu ochrony zdrowia w Polsce, organizację podmiotów wykonujących działalność leczniczą (PVDL) i podnoszą jakość świadczonych usług.

Rozwój e-zdrowia umożliwia włączenie pacjentów do zarządzania własnym zdrowiem. W Polsce realizowane jest to za pośrednictwem Internetowego Konta Pacjenta (IKP).

Dzięki IKP pacjenci mogą sprawdzić informacje o:

- wystawionych e-receptach, e-skierowaniach,
- historię swoich wizyt
- wizytach zaplanowanych,

jak i historię przyjmowanych leków oraz ich dawkowanie. Ważną informacją dla seniorów i osób przewlekle chorych, jest to, że pacjenci dzięki IKP zyskali możliwość udostępniania bliskiej osobie lub lekarzowi informacji o stanie zdrowia i historii przepisywanych leków. Obecnie Polacy aktywowali ponad 18 mln IKP.

W 2023 r. zrealizowano następujące działania, adresowane również do osób starszych:

– **w ramach IKP:**

- prowadzono prace nad umożliwieniem pacjentowi znalezienia szczegółowych informacji na temat realizacji e-zleceń na wyroby medyczne i ich naprawy;
- udostępniono możliwość znalezienia listy bezpłatnych leków - od 1 września 2023 r. seniorzy powyżej 65 lat mają prawo do wielu bezpłatnych leków, a wdrożona e-usługa pozwala na łatwe i szybkie zapoznanie się z ich listą;
- dokonano zmiany w zakresie logowania - wdrożono możliwość zalogowania się także za pomocą aplikacji mObywatel ułatwiając tym samym korzystanie z IKP;
- zapewniono pacjentowi dostęp do uzgodnionego z lekarzem indywidualnego planu opieki medycznej (IPOM), w tym do harmonogramu badań, wizyt i konsultacji zleconych przez lekarza POZ.
-

– **w ramach mojejIKP:**

- udostępniono nową ścieżkę rejestracji, przez którą można zapisywać się na szczepienie przeciw COVID-19;
- wdrożono skaner leków, który umożliwia zeskanowanie nazwy leku i sprawdzenie ulotki preparatu w aplikacji mojejIKP;
- w ramach Profilaktyki 40 PLUS umożliwiono wypełnienie e-ankiety w mojejIKP, w celu otrzymania e-skierowania i umówienia się na badania;
- udostępniono nowe ćwiczenia w ramach programu 8 tygodni do zdrowia po COVID w formie filmów;
- przygotowano i udostępniono usługi i funkcjonalności potrzebne do obsługi rozporządzenia Ministra Zdrowia - "Recepta na Ruch".
- udostępniono nową e-usługę: zamawianie e-recept na leki, których potrzebuje pacjent, do tej pory można było online poprosić lekarza o wystawienie e-recepty na IKP;
- umożliwiono pacjentowi dostęp do historii swojego leczenia;
- wdrożono licznik spożycia wody (interaktywne narzędzie monitorujące ilość spożytej wody oraz przypominające o codziennej konieczności picia odpowiedniej ilości płynów);
- wdrożono listę bezpłatnych leków dla osób powyżej 65 lat mają prawo do wielu bezpłatnych leków;
- umożliwiono dostęp do danych i kontakt do przychodni POZ, lekarza POZ, pielęgniarki POZ i położnej POZ;
- wprowadzono możliwość sprawdzenia terminu ważności leków w domowej apteczce,
- możliwość zamówienia e-recepty na leki przyjmowane stale,
- dostęp do ankiety badania jakości świadczeń medycznych (do tej pory tylko na IKP),
- dostęp do bezpłatnego programu NFZ „8 tygodni do zdrowia po COVID-19”;
- dokonano zmiany w zakresie logowania - wdrożono możliwość zalogowania się także za pomocą aplikacji mObywatel
- przygotowano i udostępniono usługi i funkcjonalności potrzebne do realizacji rozporządzenia Ministra Zdrowia - "Recepta na Ruch".

Dodatkowo, w aplikacji mojejIKP dostępna jest usługa ułatwiająca skuteczne udzielenie pierwszej pomocy, co jest niezwykle istotne w przypadku seniorów. Dzięki instrukcji w aplikacji, możliwa jest ocena przytomności, oddechu i krążenia poszkodowanego. Krok po kroku można dowiedzieć się, jak udzielić

drogi oddechowe, ułożyć kogoś w tzw. pozycji bezpiecznej, wykonać resuscytację krążeniowo-oddechową. W razie potrzeby w odpowiednim wykonaniu czynności ratowniczych pomoże plik dźwiękowy „rytmu masażu serca”. Z aplikacji można dowiedzieć się też w jaki sposób rozmawiać z dyspozytorem, o co można zapytać i jakie informacje należy mu przekazać.

Aplikacja mojejKP posiada również inne funkcjonalności istotne z punktu widzenia seniorów, m.in.:

- łatwe wyszukiwanie e-recept i e-skierowań;
- odbieranie powiadomień o wystawionych e-receptach i e-skierowaniach, wysyłanych bezpośrednio na telefon;
- wykupienie leku w aptece przez pokazanie kodu QR na ekranie telefonu (bez konieczności podawania farmaceucie numeru PESEL);
- ustawienie przypomnienia o godzinach zażywania leków;
- szybkie umówienie terminu szczepienia przeciw COVID-19;
- dostęp do portalu Diety NFZ;
- uruchomienie krokomierza lub skorzystanie z bezpłatnego planu treningów „8 tygodni do zdrowia”;
- udostępnianie danych medycznych nie tylko bliskim osobom, ale i pracownikom medycznym, farmaceutom, placówkom medycznym.

Osoby starsze, które nigdy nie korzystały z Internetu i nie czują takiej potrzeby, mogą upoważnić kogoś bliskiego do obsługi ich Internetowego Konta Pacjenta, a także do wykonywania określonych czynności w ich imieniu, np. realizacji e-recept i e-skierowań. W celu ułatwienia dostępu do IKP wprowadzona została możliwość potwierdzania Profili Zaufanych oraz aktywowania IKP w oddziałach wojewódzkich NFZ.

Spośród kluczowych e-usług, które zwiększają dostępność do świadczeń oraz przyczyniają się do ułatwienia korzystania z usług w polskim systemie ochrony zdrowia, należy wymienić:

- **e-receptę** (upowszechnienie elektronicznej recepty w skali systemowej pozwoliło na zachowanie ciągłości udzielania świadczeń zdrowotnych w czasie epidemii koronawirusa; ponadto wprowadzenie możliwości wystawienia recepty „rocznej”, czyli ważnej przez 365 dni, pozwoliło wielu pacjentom, zwłaszcza osobom starszym i przewlekle chorym, ograniczyć liczbę ryzykownych epidemiologicznie kontaktów osobistych z przychodnią w celu otrzymania e-recepty na kontynuację leczenia);
- **e-skierowanie** (wdrożenie obowiązku wystawiania e-skierowań przyczynia się do poprawy efektywności świadczeń opieki zdrowotnej, skrócenia kolejek na wybrane świadczenia, a w przyszłości stworzy szansę dla sprostania wyzwaniom stawianym przed systemem związanym m.in. ze zmianami demograficznymi);
E-skierowanie może być wystawione m.in. na: ambulatoryjne świadczenia specjalistyczne, leczenie szpitalne, badania medycyny nuklearnej oraz badania tomografii komputerowej, rezonans magnetyczny, badanie endoskopowe przewodu pokarmowego, rehabilitację, leczenie w uzdrowisku lub sanatorium.

Od 1 lipca 2023 r. skierowania do sanatoriów w Polsce są wystawiane już tylko w formie elektronicznej. Pacjent posiada dostęp do e-skierowania na IKP oraz w aplikacji mojejKP, dzięki czemu ma łatwy dostęp do informacji związanych ze swoim planowanym leczeniem sanatoryjnym;

- **e-rejestracja** na szczepienia przeciw COVID-19 (usługa pozwoliła na sprawną rejestrację pacjentów na szczepienia dawkami w cyklu podstawowym oraz dodatkowym/przypominającym poprzez IKP, mojejKP a także infolinię lub bezpośrednio w kontakcie z punktem szczepień);
- **centralna e-rejestracja** - usługa pozwalająca na załatwienie kluczowych dla pacjenta spraw online, bez konieczności kontaktu osobistego z personelem administracyjnym i medycznym.

Rozwiązanie centralnej e-rejestracji wykorzystywane jest od 2023 r. w szczepieniach HPV oraz Programie Profilaktyka 40+.

Od 15 grudnia 2023 r. odbywa się w ten sposób również rejestracja na szczepienia przeciw COVID-19. W grudniu 2023 r. odbyło się szkolenie skierowane do punktów szczepień, dotyczące obsługi centralnej e-rejestracji w kontekście szczepień przeciw COVID-19.

W 2023 r. prowadzono też prace koncepcyjne dotyczące rozszerzenia centralnej e-rejestracji o kolejne zakresy świadczeń.

Działania komunikacyjne skierowane do seniorów

Centrum e-Zdrowia realizuje nieustannie działania komunikacyjne oraz kampanie informacyjno-edukacyjne skierowane do seniorów, dotyczące m.in. e-recepty, e-skierowania, elektronicznej dokumentacji medycznej (EDM) oraz Internetowego Konta Pacjenta i aplikacji mobilnej mojejKP. Celem tych działań jest zwiększenie świadomości seniorów na temat możliwości korzystania z rozwiązań e-zdrowia.

W ramach współpracy z Ogólnopolską Federacją Stowarzyszeń Uniwersytetów Trzeciego Wieku Centrum e-Zdrowia przygotowuje różnego rodzaju publikacje skierowane do seniorów na temat e-usług w ochronie zdrowia .

Kampanie informacyjno-edukacyjne skierowane do seniorów prowadzone są w mediach o zasięgu ogólnopolskim, zapewniających efektywne dotarcie do obiektywnie największej liczby osób w danej grupie docelowej.

Artykuły o charakterze instruktażowym, informujące o tym jak działa e-recepta i e-skierowanie, i jak zalogować się na Internetowe Konto Pacjenta lub aktywować aplikacje mojejKP, publikowane są również w prasie codziennej ogólnopolskiej oraz w internecie.

Poza kampanią prowadzoną w mediach tradycyjnych, bardzo istotnym działaniem jest bezpośrednio dotarcie do odbiorcy, czyli do pacjenta. W związku z tym wydrukowano i dystrybuowano ulotki informacyjne dedykowane dla seniorów dotyczące Internetowego Konta Pacjenta i aplikacji mojejKP oraz e-usług. Dystrybuowane były w przychodniach i punktach obsługi pacjentów w oddziałach wojewódzkich NFZ.

Obok działań marketingowych i kampanii informacyjno-edukacyjnych na bieżąco realizowane były równocześnie działania public i media relations, których efektem były liczne publikacje i materiały dziennikarskie w programach informacyjnych np. „Panorama”, „Fakty”, programy radiowe grupy Polskie Radio.

IV. Dostępność Plus dla zdrowia

W 2023 r. kontynuowano w Ministerstwie Zdrowia działania zapoczątkowane od 2019 r. w ramach projektu *Dostępność Plus dla zdrowia*. Jego realizacja wynikała z rządowego Programu Dostępność Plus, którego celem jest zapewnienie swobodnego dostępu do dóbr, usług oraz możliwości udziału w życiu społecznym i publicznym osób ze szczególnymi potrzebami.

Celem projektu *Dostępność Plus dla zdrowia* było dostosowanie szpitali oraz placówek podstawowej opieki zdrowotnej (POZ) do wymagań osób ze szczególnymi potrzebami. Udział w projekcie dał uczestniczącym w nim placówkom szansę na rozwój i stworzenie przyjaznej przestrzeni dla tych osób. Było to możliwe dzięki takim działaniom, jak m.in. budowa/wymiana wind i podjazdów, dostosowanie

pomieszczeń, rejestracji i gabinetów lekarskich, stworzenie nowych miejsc postojowych, zakup nowego sprzętu i łatwiejszy dostęp do alternatywnych sposobów komunikacji pacjentów z placówkami medycznymi.

W toku realizacji projektu podpisano i zrealizowano 350 umów o powierzenie grantów, w tym 78 ze szpitalami i 272 z placówkami POZ. Ponadto, obowiązkowym dla wszystkich podmiotów realizujących przedsięwzięcia w projekcie „Dostępność Plus dla zdrowia” było uczestnictwo w szkoleniach, w których uwrażliwiano personel placówek medycznych na potrzeby osób z niepełnosprawnościami w tym także osób starszych i przekazano wiedzę na temat możliwości zapewniania osobom ze szczególnymi potrzebami, dostępności do placówek ochrony zdrowia i korzystania z opieki zdrowotnej. W szkoleniach wzięło udział ponad 1100 pracowników POZ i szpitali.

Projekt Dostępność Plus dla zdrowia niewątpliwie przyczynił się do poprawy dostępności w placówkach medycznych oraz do wzrostu świadomości w tym zakresie wśród personelu medycznego. Mając świadomość, że potrzeba poprawy dostępności jest wciąż duża, uruchomiono kolejny projekt o nazwie „Dostępność Plus dla AOS”, dedykowany dla placówek Ambulatoryjnej Opieki Specjalistycznej, realizowany z programu operacyjnego Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego (FERS).

V. Dodatkowe Działania Ministerstwa Zdrowia w zakresie zdrowotnej polityki senioralnej w 2023 r.

Świadomość zachodzących zmian demograficznych i rosnącego udziału populacji osób 60+ w polskim społeczeństwie, a w związku z tym także ryzyka rosnącego obciążenia dla systemów opieki zdrowotnej i pomocy społecznej w kolejnych latach, sprawia, że **szczególny nacisk kładziony jest na działania z zakresu profilaktyki oraz promocji zdrowia**, wdrażane na jak najwcześniejszych etapach życia.

Zachodzące procesy demograficzne powodują konieczność:

- odpowiedniego projektowania rozwiązań diagnostyczno-leczniczych ukierunkowanych na potrzeby osób starszych,
- wdrożenia odpowiednich działań profilaktycznych i działań z zakresu promocji zdrowia, aby kolejne roczniki wchodziły w wiek senioralny coraz zdrowsze oraz coraz bardziej świadome czynników determinujących ich stan zdrowia w przyszłości.

Działania na rzecz osób z chorobami otępiennymi i ich bliskich

Ministerstwo Zdrowia przygotowywało projekt programu działań dedykowanych osobom z chorobami otępiennymi, w tym chorobą Alzheimera, oraz ich bliskim.

W 2023 r. prowadzone były także prace nad rozwiązaniami z zakresu wczesnej diagnostyki zaburzeń otępiennych. Dokonano wyboru świadczeń, które mogłyby zostać wprowadzone w tym zakresie m.in. na poziomie POZ.

W latach 2022-2023 była realizowana kampania informacyjno-edukacyjna na temat zaburzeń otępiennych, w tym choroby Alzheimera, finansowana ze środków Narodowego Programu Zdrowia na lata 2021-2025 (NPZ). Hasło przewodnie kampanii brzmiało „Zostań dłużej na scenie życia”. Szczegóły dotyczące tego zadania zostały opisane w części *Realizacja narodowego programu zdrowia na lata 2021-2025*.

W 2023 r., także ze środków NPZ, Instytut Psychiatrii i Neurologii realizował „Program pilotażowy profilaktyki depresji i samobójstw skierowany do osób po 60. roku życia zajmujących się osobami z zaburzeniami otępiennymi”. Celami programu było m.in. podniesienie świadomości na temat zaburzeń otępiennych, zmniejszenie poczucia obciążenia opieką u opiekunów, ograniczenie ryzyka wystąpienia depresji oraz ryzyka myśli samobójczych oraz zwiększenie poczucia istnienia wsparcia społecznego.

W 2023 r. przekonsultowano i zatwierdzono założenia projektu „Helpline - uruchomienie i utrzymanie bezpłatnej infolinii dla osób chorych na chorobę Alzheimera lub inne zaburzenia otępienne oraz ich rodzin i opiekunów”. Projekt w tym zakresie ma być realizowany przez Biuro Rzecznika Praw Pacjenta. Infolinia – zgodnie z założeniami – ma mieć formę bezpłatnej, poufnej i nielimitowanej usługi telefonicznej przeznaczonej dla rodzin i opiekunów osób z demencją oraz chorych na zaburzenia otępienne.

1.16 Zakład Ubezpieczeń Społecznych

Bezpośrednia obsługa klientów

Klienci w starszym wieku w salach obsługi klientów (SOK) mogą liczyć na pomoc dostosowaną do ich potrzeb. Za zapewnienie wsparcia i pomocy osobom starszym w placówkach ZUS odpowiada opiekun sali obsługi klientów lub inny wyznaczony pracownik SOK, który towarzyszy klientowi od momentu wejścia do placówki ZUS np. przy pobraniu biletu i dotarciu do właściwego stanowiska obsługi.

Od 2017 r. działa **usługa doradców emerytalnych**, którzy informują i udzielają wyjaśnień w zakresie świadczeń emerytalno-rentowych, w szczególności warunków nabywania uprawnień, ustalania wysokości, wypłacania świadczeń, przeliczania lub ponownego ustalania ich wysokości. Doradcy pomagają w wypełnianiu wniosków o świadczenia, informują przyszłych świadczeniobiorców o czynnikach mających wpływ na wysokość świadczenia. W tym celu wykorzystują oni kalkulator emerytalny ustalający prognozowaną wysokość świadczenia – w roku bieżącym lub w następnych latach pomagając tym samym w wyborze najbardziej optymalnego momentu przejścia na emeryturę. **W 2023 r. z pomocy doradców emerytalnych w placówkach Zakładu skorzystało ok. 700 tys. klientów.** We wszystkich SOK funkcjonują specjalne stanowiska komputerowe dla klientów z ograniczonymi kompetencjami cyfrowymi. Osoby te mogą skorzystać z pomocy pracowników Zakładu m.in. przy zakładaniu profilu PUE ZUS oraz wypełnianiu i przekazywaniu wniosków elektronicznych za pośrednictwem portalu PUE.

SOK w ZUS są także w większości przystosowane do obsługi osób starszych wymagających pomocy przy poruszaniu się. Ponadto osoby starsze, które:

- doświadczają trwale lub okresowo trudności w komunikowaniu się mogą - podobnie jak i inni klienci kontaktować się z Zakładem za pomocą „Formularza kontaktowego zapytania ogólnego” udostępnionego na stronie www.zus.pl oraz mailowo na adres: cot@zus.pl;
- wymagają dodatkowej pomocy z uwagi na szczególne potrzeby, mogą zgłosić bezpośrednio w placówce ZUS lub dzwoniąc do Centrum Kontakt Klientów ZUS (CKK), chęć skorzystania z usługi tłumacza polskiego języka migowego (PJM), systemu językowo-migowego (SJM) i sposobów komunikowania się osób głuchoniewidomych (SKOGN) podczas obsługi spraw w ZUS. Dodatkowo informacje o pomocy dla osób niesłyszących w zakresie obsługi spraw są zamieszczane w każdej placówce Zakładu, w dobrze widocznym miejscu, na tablicach informacyjnych w formie plakatu ze znakiem ucha. Treść informacji przygotowana jest prostym językiem. Coraz więcej sal jest wyposażonych w pętle indukcyjne.

Od 2021 r. w Zakładzie funkcjonuje rozwiązanie dotyczące obsługi przez pracowników ZUS osób ze szczególnymi potrzebami w miejscu ich zamieszkania/pobytu. Usługa wpisuje się w rozwiązania wynikające z ustawy³¹. W sytuacji, gdy klient ze znacznym stopniem niepełnosprawności ruchowej nie jest w stanie skorzystać z dostępnych kanałów kontaktu (osobiście w placówce ZUS, przez PIJE, telefonicznie, e-wizyta), pracownicy ZUS zapewniają obsługę w miejscu jego zamieszkania/pobytu. Zgłoszenia o potrzebie zapewnienia klientowi obsługi w miejscu jego pobytu może dokonać klient, jego bliscy lub opiekunowie.

³¹ z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (Dz. U. z 2022 r. poz. 2240, z 2024 r. poz. 731)

1 stycznia 2024 r. weszły w życie zmiany do ustawy³² oraz ustawy³³. Świadczenie wspierające jest skierowane bezpośrednio do osób z niepełnosprawnością, wśród których dużą grupę stanowią również osoby starsze.

Do powyższych zmian w 2023 r. dostosowane zostały SOK poprzez:

- zorganizowanie stanowisk komputerowych z dostępem do portalu PUE ZUS,
- dostosowanie systemu kierowania ruchem klientów przez dodanie w menu biletomatu dodatkowego przycisku „Świadczenie wspierające dla osób z niepełnosprawnościami” .
- przygotowanie intuicyjnego kreatora wniosku o świadczenie wspierające na portalu PUE ZUS, dodanie do kafelka „Emerytury i renty krajowe” informacji o świadczeniu wspierającym w aplikacji do rezerwacji e-wizyt.
- udostępnienie w ramach infolinii ZUS dedykowanego profilu tematycznego – świadczenie wspierające.

Zakład organizował mobilne punkty wsparcia, zgodnie z dotychczasową praktyką wspierania klientów poza placówkami. Wydarzenia dla klientów poprzedzała kampania informacyjna w placówkach ZUS, w lokalnej prasie oraz na stronie www.zus.pl .

Elektroniczna obsługa skierowana do osób starszych

Mając na uwadze potrzeby osób starszych, coraz większy nacisk jest kładziony na elektroniczną formę kontaktu klientów z Zakładem, tak aby większość spraw mogły załatwić bez konieczności przychodzenia do placówek. Cały czas rozwijany jest portal PUE ZUS, który umożliwia klientom dostęp do ich danych w ZUS, złożenie wniosków, uzyskanie zaświadczenia o danych zgromadzonych w ZUS, skorzystanie z kalkulatora emerytalnego. Obecnie w ZUS trwają prace nad zmianą wizualizacji portalu i dostosowaniem go w pełni do standardów WCAG 2.1.

1 marca 2023 r. **udostępniono klientom na PUE ZUS kalkulator emerytalny w części „symulacja”**. Dotychczas przeprowadzenie symulacji wysokości emerytury w przypadku jej przyznania w roku kalendarzowym, w którym wykonywane są obliczenia, możliwe było tylko w kalkulatorze dostępnym u doradców emerytalnych na SOK, podczas e-wizyty oraz u konsultantów CKK. Natomiast kalkulator emerytalny dostępny na PUE dawał możliwość wyliczenia prognozowanej kwoty emerytury wyłącznie na kolejne lata. Biorąc pod uwagę liczne postulaty klientów, dotyczące możliwości samodzielnego obliczania na PUE ZUS wysokości emerytury przyznanej po raz pierwszy według nowych zasad w przypadku, gdyby była ona przyznana w roku bieżącym, rozszerzona została funkcjonalność kalkulatora emerytalnego dostępnego na PUE ZUS. Tym samym z poziomu profilu ubezpieczonego klient ma już możliwość samodzielnego wyliczenia kwoty symulacji świadczenia w roku bieżącym. **W 2023 r. na portalu PUE ZUS i stronie www.zus.pl klienci dokonali samodzielnie w kalkulatorze emerytalnym ponad 3 mln obliczeń prognozowanej emerytury, a doradcy emerytalni obliczyli prognozowaną emeryturę dla 694,9 tys. klientów.**

Od stycznia 2023 r. dla emerytów i rencistów została udostępniona możliwość pobrania na telefon (przy użyciu bezpłatnej aplikacji mobilnej mObywatel) elektronicznej wersji legitymacji tzw. Legitymacja.

W 2023 r. **prowadzone były e-wizyty, tj. wideorozmowy z pracownikami ZUS**, podczas których klienci mogli uzyskać informacje m.in. z zakresu emerytur i rent krajowych, międzynarodowych, zasiłków czy też potwierdzić profil PUE ZUS. Z usługi e-wizyt od 2021 r. mogą korzystać osoby niesłyszące, które

³² o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (Dz. U. z 2024 r. poz. 146, 858)

³³ o systemie ubezpieczeń społecznych (wprowadzone ustawą z 7 lipca 2023 r. o świadczeniu wspierającym Dz. U. z 2023 r. poz. 1429, 2760)

mogą zarezerwować spotkanie z konsultantem ZUS w obszarze zasiłków oraz emerytur i rent krajowych w języku migowym PJM. **W 2023 r. z e-wizyt w obszarze świadczeń emerytalno-rentowych skorzystało ponad 30 tys. klientów.**

Akcje informacyjne i promocyjne organizowane przez ZUS na rzecz osób starszych

Pod hasłem „Senior manager ds. własnego bezpieczeństwa” organizowana była, w okresie od października do listopada 2023 r. wspólnie z Polskim Związkiem Emerytów, Rencistów i Inwalidów, kolejna edycja „Dnia Seniora”. **Odbyło się ponad 660 wydarzeń edukacyjnych, aktywizujących i integracyjnych dla seniorów na terenie wszystkich oddziałów ZUS oraz lokalnych instytucji partnerskich**, a także wydany został magazyn „ZUS dla Seniora” (nakładem 35 tys. egzemplarzy).

Dokument zawierał, opracowane przez ZUS oraz partnerów akcji, artykuły dotyczące bezpieczeństwa finansowego i cyfrowego, ochrony danych osobowych, a także sposobów radzenia sobie z próbami wyłudzeń i oszustw. W magazynie „ZUS dla Seniora” poruszone zostały tematy związane z działalnością ZUS takie jak trzynastki, czternastki czy waloryzacja.

Kampania „Bezpiecznie, zdrowo, bezgotówkowo”

Od 2021 r. realizowana jest kampania, której celem jest promowanie wśród świadczeniobiorców ZUS wiedzy na temat korzyści z wykorzystania bezgotówkowej formy pobierania świadczeń, poprzez edukację finansową i podniesienie poziomu wiedzy z zakresu bankowości elektronicznej. Odbiorcy kampanii nabywają kompetencji cyfrowych, poszerzają znajomość zasad bezpieczeństwa w sieci oraz świadomość w zakresie zagrożeń.

Wspólnie z zaprzyjaźnionymi instytucjami: Policją, urzędami miast, Państwową Inspekcją Pracy i wielu innymi działającymi lokalnie, organizowane były akcje informacyjne dla osób starszych, nie tylko ściśle z zakresu ubezpieczeń społecznych, ale także dotyczące ich bezpieczeństwa, zdrowia i pieniędzy.

Kwartalnik naukowy „Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i praktyka”

Na łamach kwartalnika naukowego wydawanego przez ZUS opublikowano szereg artykułów poświęconych problematyce zabezpieczenia społecznego osób starszych, ich dobrostanu, ze szczególnym uwzględnieniem skutków pandemii Covid-19, która miała wpływ na wysokość emerytur i finanse funduszy ubezpieczeń społecznych, wpływ otoczenia na decyzje dotyczące wieku przejścia na emeryturę. Opublikowano także analizy systemów zabezpieczenia społecznego dla osób starszych w różnych krajach, uwzględniając emerytury, opiekę długoterminową i świadczenia zdrowotne. Zwrócono w nich uwagę na potrzebę holistycznego podejścia do ochrony osób starszych oraz dalszych badań nad ich dobrostanem. Wskazano na trudności osób starszych w finansowaniu opieki długoterminowej przy malejących emeryturach. Zwrócono uwagę na wyzwania związane z zapewnieniem ochrony socjalnej w kontekście globalnego starzenia się populacji - potrzeba nowych rozwiązań dostosowanych do zmieniających się warunków demograficznych i ekonomicznych.

Ponadto, w 2023 r. dla osób starszych **zorganizowano 126 wykładów na Uniwersytetach Trzeciego Wieku, w których łącznie uczestniczyło ponad 3,9 tys. słuchaczy.**

Na monitorach umieszczonych w SOK wyświetlane są filmy promocyjne realizowane przez ZUS w ramach kampanii dla seniorów, a także filmy i komunikaty podmiotów współpracujących z Zakładem (np. Policją, UOKiK itp.) Wyświetlane są także aktualne wysokości świadczeń oraz dodatków do emerytur i rent.

Do działań promocyjnych, wydarzeń skierowanych do osób starszych wykorzystujemy również media społecznościowe. Na X i LinkedIn wspieraliśmy komunikacyjnie wydarzenia takie jak np. Dzień Seniora.

Na profilach ZUS publikujemy informacje merytoryczne istotne dla seniorów, np. limity w dorabianiu do emerytury czy renty, wysokości przysługujących świadczeń itp.

Spis tabel i wykresów

Tabela 1 Oferta Parków Narodowych	12
Tabela 2 Program Senior+ w podziale na województwa	42
Tabela 3 Sport Dla Wszystkich 2023	54
Tabela 4 Dane dotyczące realizacji Programu Lekki 75+/65+ w 2023 r.....	68
Wykres 1 Wartość rozliczonych świadczeń w programie Profilaktyka 40 PLUS (w zł).....	67